

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Situația romilor în România, 2011 Între incluziune socială și migrație

Raport de țară – România

Roma situation in Romania, 2011 Between social inclusion and migration

Country Report – Romania

EU INCLUSIVE

**transfer de date și experiențe privind integrarea
pe piața muncii a romilor
între România, Bulgaria, Italia și Spania**

**Situația romilor în România, 2011
Între incluziune socială și migrație**

Raport de țară

EU INCLUSIVE

**Data transfer and exchange of good practices regarding
the inclusion of Roma population between
Romania, Bulgaria, Italy and Spain**

**Roma situation in Romania, 2011
Between social inclusion and migration**

Country Report

Coordonator (Coordinator):
Daniela Tarnovschi

Autori (Authors):
**Ana Maria Preoteasa
Monica Șerban**

Autori studii de caz (Authors of case studies):
**Alina Bîrsan
Raluca Hirian**

Culegere de date (Data collection):
Metro Media Transilvania

© 2012 Fundația Soros România

Toate drepturile sunt rezervate Fundației Soros România.
Atât publicația cât și fragmente din ea nu pot fi reproduse
fără permisiunea Fundației Soros România.
București, 2012

Fundația Soros România
Str. Căderea Bastiliei nr. 33, sector 1, București
Telefon: (021) 212.11.01
Fax: (021) 212.10.32
Web: www.soros.ro
E-mail: info@soros.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

EU INCLUSIVE Transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania : situația romilor în România, 2011 : între incluziune socială și migrație : raport de țară = EU INCLUSIVE Data transfer and exchange of good practices regarding the inclusion of Roma population between Romania, Bulgaria, Italy and Spain : Roma situation in Romania, 2011 : Between social inclusion and migration : Country Report / Daniela Tarnovski (coord.), Ana Maria Preoteasa, Monica Șerban, ...

- Constanța : Editura Dobrogea, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-606-565-044-2

- I. Tarnovski, Daniela
- II. Preoteasa, Ana Maria
- III. Șerban Monica

323.1(=214.58)(498)

364.65

ISBN 978-606-565-044-2

EU INCLUSIVE
transfer de date și experiențe privind integrarea
pe piața muncii a romilor
între România, Bulgaria, Italia și Spania

Situația romilor în România, 2011
Între incluziune socială și migrație

Raport de țară

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

DESCRIEREA PROIECTULUI

Date de identificare ale proiectului:

Titlul proiectului: EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania

Număr de identificare proiect: POSDRU/98/6.4/S/63841

Axa prioritara 6: Promovarea Incluziunii Sociale

Domeniul major de intervenție 6.4: Inițiative transnaționale pentru o piață inclusivă a muncii

Proiectul se implementează în perioada septembrie 2010 - septembrie 2012.

Valoarea totală a proiectului este de **9.337.116,25 lei**.

„EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania” este un proiect comun transnațional, implementat de Fundația Soros în România, în parteneriat cu Open Society Institute - Sofia din Bulgaria, Fundación Secretariado Gitano din Spania și Fondazione Casa della Carità Angelo Abriani din Italia.

Obiectivul proiectului este dezvoltarea practicilor de cooperare în domeniul incluziunii romilor, prin transferul transnațional de date și experiențe locale, pentru promovarea incluziunii acestui grup vulnerabil pe piața europeană a muncii și creșterea capacității organizațiilor care se ocupă de integrarea romilor din România, Spania, Italia și Bulgaria.

Proiectul își propune să realizeze o diagnoză a situației integrării romilor pe piața muncii în toate cele 4 țări europene și să transforme informația sociologică obținută astfel pentru scrierea de politici publice cu aplicare națională și transnațională.

Ne propunem:

- să creăm o bază comparativă de date statistice cu privire la incluziunea și ocuparea romilor în fiecare dintre cele 4 state partenere;
- să identificăm și să promovăm practicile de succes descoperite în țările participante, iar valorificarea acestor experiențe să sporească relevanța politicilor publice din domeniul incluziunii romilor;
- să analizăm și să utilizăm istoria recentă europeană a inițiativelor de includere a romilor și sporirea prezenței lor pe piața muncii, din perspectiva migrantilor romi;
- să dezvoltăm un parteneriat transnațional, funcțional pe termen lung, între organizații și țări cu activități în incluziunea persoanelor de etnie romă.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

PARTENERI

Fundația Soros, România (www.soros.ro) - misiunea noastră este de a promova modele pentru dezvoltarea unei societăți bazate pe libertate, responsabilitate și respect pentru diversitate. Începând cu 2003 am derulat programe cadru dedicate incluziunii sociale, printre care „Deceniul Incluziunii Romilor”, „Programul de Dezvoltare Comunitară Integrată”; de asemenea, numeroase cercetări sociologice privind situația populației rome din România, foarte important fiind „Barometrul Incluziunii Romilor”, precum și proiecte de dezvoltare comunitară, cum ar fi „Vecinul meu rom”, „Centrul de Aproape” sau „Rures. Spațiul rural și economia socială în România”.

Open Society Institute-Sofia, Bulgaria (www.osi.bg) - organizație neguvernamentală non-profit fondată în 1990, care are ca misiune promovarea, dezvoltarea și susținerea valorilor, atitudinilor și practicilor societății deschise din Bulgaria; propune dezbateri și politici publice cu privire la aspecte cruciale pentru Bulgaria.

Fundación Secretariado Gitano, Spania (www.gitanos.org) - organizație socială inter-culturală non-profit, care asigură servicii pentru dezvoltarea comunității rome în întreaga Spanie și la nivel european. Și-a început activitatea în anii 1960 și s-a constituit ca fundație în anul 2001. Misiunea Fundación Secretariado Gitano este evoluția integrală a comunității rome, bazată pe respectul și susținerea identității lor culturale. FSG desfășoară activități dincolo de granițele Spaniei, în Bosnia și Herțegovina și în România.

Fondazione Casa della Carità Angelo Abriani, Italia (www.casadellacarita.org) - este o fundație nonprofit, cu scopuri sociale și culturale. A fost înființată în 2002 cu misiunea de a crea oportunități de integrare a oricăror persoane care trăiesc în condiții de marginalizare socială și culturală: persoane fără adăpost, migranți, azilanți, persoane de etnie romă, sprijinind accesul acestora la drepturi, servicii, oportunități și resurse. Aspiră să contribuie la crearea unor noi modele de integrare socială sustenabilă, transferabile la nivel local și național.

CUPRINS

INTRODUCERE	9
REZUMAT AL RAPORTULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ	12
METODOLOGIE	15
INCLUZIUNE SOCIALĂ (Ana Maria Preoteasa și Daniela Tarnovschi)	18
Bibliografie	22
SPECIFICUL OCUPĂRII LA POPULAȚIA DE ROMI DIN ROMÂNIA (Ana Maria Preoteasa)	23
Ocuparea romilor în România	23
Structură și modele ocupaționale la populația de romi	25
Ocupare formală: meserii tradiționale și meserii moderne	27
Securitatea locurilor de muncă	28
Inactivitate și șomaj	30
Comportamente active de căutare a locurilor de muncă	32
Concluzii	34
Bibliografie	35
DIMENSIUNI IMPORTANTE ALE INCLUZIUNII SOCIALE LA POPULAȚIA DE ROMI DIN ROMANIA (Daniela Tarnovschi)	36
Educația	36
Sănătatea	39
Locuirea	42
Discriminarea	45
Concluzii	48
Bibliografie	50
AL TREILE VAL AL MIGRAȚIEI ROMILOR: MOBILITATE ȘI MIGRAȚIE INTERNAȚIONALĂ LA POPULAȚIA DE ROMI DIN ROMANIA DUPĂ 1989 (Monica Șerban)	51
Al treilea val al migrației romilor	51
Cei care au fost plecați și au revenit	53
Cei plecați	59
Viitorul...	60
Discuții	68
Bibliografie	69
STUDII DE CAZ (Alina Bîrsan și Raluca Hirian)	70
Sinteză	70
I. Studiu de caz Florești, județul Cluj	73
II. Studiu de caz Petrilaca, județul Mureș	86
III. Studiu de caz Fetești, județul Ialomița	96
IV. Studiu de caz Cornu de Sus, județul Prahova	111
V. Studiu de caz Bereasca – Ploiești, județul Prahova	124
Concluzii studii de caz	134
ANEXE	136
Anexa 1. Metodologie	136
Anexa 2. Chestionar	137

CONTENT

INTRODUCTION	155
SUMMARY OF THE REPORT IN ROMANI	158
METHODOLOGY	161
SOCIAL INCLUSION (Ana Maria Preoteasa and Daniela Tarnovschi)	164
Bibliography	168
SPECIFICITY OF EMPLOYMENT OF ROMA IN ROMANIA (Ana Maria Preoteasa)	169
Employment of Roma in Romania	169
Structure and types of employment of Roma population	171
Formal employment: traditional crafts and modern professions	173
Security of jobs	174
Inactivity and unemployment	176
Active job search behaviors	178
Conclusions	180
References	181
IMPORTANT DIMENSIONS OF THE SOCIAL INCLUSION OF ROMA POPULATION FROM ROMANIA: EDUCATION, HEALTH, HOUSING AND DISCRIMINATION (Daniela Tarnovschi)	182
Education	182
Health	185
Housing	188
Discrimination	191
Conclusion	194
References	196
THIRD WAVE OF ROMA MIGRATION: MOBILITY AND INTERNATIONAL MIGRATION OF ROMA POPULATION FROM ROMANIA AFTER 1989 (Monica Șerban)	198
Third wave of Roma migration	198
Persons who went abroad and returned	200
Experience of travelling abroad at individual level	202
Experience of travelling abroad at household level	205
Persons living abroad	206
The future...	207
Discussions	216
References	216
CASE STUDIES (Alina Bîrsan și Raluca Hirian)	218
Synthesis	218
I. Case study Florești, Cluj County	221
II. Case study Petrilaca, Mureș County	235
III. Case study Fetești, Ialomița County	246
IV. Case study Cornu de Sus, Prahova County	262
V. Case study Bereasca – Ploiești, Prahova County	276
Conclusions case studies	286
ANNEXES	288
Annex 1. Methodology	288
Annex 2. Questionnaire	289

INTRODUCERE

Raportul de țară privind România, realizat și publicat în cadrul proiectului *EU-INCLUSIVE - transfer de date și schimb de experiență între România, Bulgaria, Italia și Spania*, își propune să puncteze situația la zi a minorității romilor și incluziunii sociale a acesteia în țara cu cea mai numeroasă populație romă din Uniunea Europeană.

Datele cercetării din România, coroborate cu cele din Bulgaria, Italia și Spania, vor construi cea mai mare bază comparativă de date pe problematica romilor realizată la nivel european, **un instrument unic de construcție de politici publice europene**, care urmărește situația în patru țări europene a unor coordonate unitare, cum ar fi ocuparea, accesul la servicii de sănătate, locuirea, nivelul de educație și migrația internațională.

Raportul cercetării conține atât interpretarea unor date cantitative reprezentative la nivel național – culese de Metro Media Transilvania în aprilie-mai 2011, cât și descrierea unor studii de caz care punctează experiențe de migrație de succes din comunități rome din România.

Chestionarul utilizat pentru strângerea datelor în România a fost rezultatul adaptării chestionarului folosit de către Fundación Secretariado Gitano din Spania în cadrul unei cercetări dedicate studierii ocupării la populația de romi din Spania în 2005. În România chestionarul a fost multitematic, cu o durată estimată de 30-40 minute cu maxim 15% întrebări deschise și s-a aplicat prin tehnica interviu față în față. Chestionarul cuprinde următoarele secțiuni tematice: date generale; activitate; ocupație; fără ocupație; discriminare; incluziune socială; locuire; experiență de migrație; intenții de migrație; afiliere etnică; venituri; fișa gospodăriei. Volumul eșantionului a fost de 1.100 subiecți auto-identificați din comunități compacte și disipate. Marja de eroare a sondajului este de +/- 2,7%, la un nivel de încredere de 95%.

Componenta calitativă a presupus realizarea a 5 studii de caz, cu 5 persoane de etnie romă, auto-identificate, peste 16 ani. Au fost realizate interviuri în profunzime pe baza ghidului de interviu furnizat de către echipa de cercetători. Studiile de caz au fost realizate cu persoane de etnie romă, situațiile selectate fiind tipice pentru problemele de încadrare ale romilor pe piața muncii și au fost realizate pe baza unui interviu de profunzime cu persoana selectată, o vizită la domiciliul acesteia și observarea condițiilor de viață în comunitatea din care aceasta provine în scopul obținerii unor informații cât mai complete și relevante. Toate cele cinci persoane cu care au fost făcute interviurile au avut experiență de migrație externă.

Raportul din România urmărește în capitole tematice coordonatele majore ale incluziunii sociale: ocupare, educație, sănătate, locuire și discriminare. Noutatea cercetării pentru România este analiza detaliată a subiectului migrației internaționale pentru comunitățile de romi, subiect care trece prin datele cantitative culese și parcurge inclusiv cele 5 studii de caz realizate în 5 comunități rome - Florești (Cluj), Petrilaca (Mureș), Fetești (Ialomița), Cornu de Sus (Prahova), Bereasca (Ploiești).

Datele globale ale raportului pentru România pictează în continuare o imagine destul de sumbră a condițiilor în care trăiește minoritatea romă în România: nivelul general scăzut de educație și analfabetismul răspândit diminuează șansele minorității la un loc de muncă, deposedând-o de acces la locuire decentă, servicii de sănătate și educație pentru copii. Pe de altă parte, discriminarea continuă să fie un subiect pe agenda publică în relație cu minoritatea romă.

Analiza datelor strânse privind ocuparea relevă gradul scăzut de integrare pe piața muncii în 2011: doar 35,5% din minoritatea romă are un loc de muncă în 2011. 38% din persoanele ocupate lucrează ca muncitori necalificați, 32% au ocupații calificate (muncitori, vânzători, comercianți), 9% sunt muncitori în agricultură, în timp ce 13% au ocupații tradiționale rome. Disponibilitatea respondenților de a munci continuă să fie semnificativă: 76% dintre cei fără loc de muncă și-au exprimat disponibilitatea de a începe imediat să lucreze dacă li s-ar oferi un loc de muncă, dar programele destinate calificării și recalificării se lovesc de obstacolul nivelului de educație scăzut al populației, dar și de lipsa de certitudini privind angajarea după absolvirea acestor cursuri.

Educația, sănătatea, locuirea și discriminarea ocupă un capitol separat al lucrării, ca dimensiuni esențiale ale incluziunii sociale. Nivelul scăzut de educație al minorității creează un cerc vicios care cuprinde lipsa de acces gratuit la servicii de sănătate, locuire în condiții improprii, dar și discriminare. Cifrele cele mai îngrijorătoare sunt în continuare cele legate de nivelul de educație: cu jumătate dintre respondenți absolvenți doar de școală primară, cu 25% din populație analfabetă, șansele de incluziune, pe o piață europeană a muncii din ce în ce mai competitivă, le sunt diminuate semnificativ. Recuperarea acestor persoane pentru piața muncii de către proiectele de calificare pentru adulți este în continuare dificilă, cursurile fiind condiționate de absolvirea studiilor gimnaziale.

Migrația internațională a romilor, subiect extrem de discutat pe agenda publică europeană a ultimilor ani, este analizată în cadrul unui capitol care investighează și documentează procesul de migrație internațională de la creșterea graduală a fenomenului după 1989 până la relativa lui accelerare începând cu 2007.

În contrapondere a discursului panicard al mass-media internaționale, capitolul relevă ponderea relativ scăzută a acestui fenomen în cadrul minorității

rome: peste 75% din populație nu a avut deplasări în străinătate, iar procesul de migrație este caracterizat mai degrabă prin plecări și reîntoarceri în țară dese și nu prin șederi lungi în străinătate. Intenția de plecare în străinătate a romilor, deși în creștere, este dublată de convingerea acestora că nu vor reuși să pună în mișcare acest proces, datorită condițiilor materiale precare în care se află.

Cele cinci studii de caz sunt centrate pe cazuri de migrație internațională de succes din cadrul comunităților studiate, așa cum este definit succesul de către liderii informali ai comunităților rome descrise. Studiile de caz urmăresc descrierea generală a comunității și a relațiilor din comunitate, continuând cu povestirea în detaliu a unor cazuri de succes ale migrației internaționale. De la primele tentative de migrație, în 1995, solicitând azil politic în Marea Britanie (studiu de caz Florești) până la plecările la cules de căpșuni, studiile de caz documentează aceeași dorință a oricărei persoane implicate în migrație internațională: dorința lor de a trăi mai bine, de a oferi copiilor o viață mai bună, fie că ea înseamnă o casă în România, fie că înseamnă o viață nouă în Marea Britanie. Mai mult, definiția „succesului” este aceeași la minoritatea romă ca și pentru majoritate: un loc de muncă/o ocupație cu care să poți construi o viață decentă pentru familie.

Analizând pertinent elementele generale ale incluziunii sociale a romilor în România și detaliind procesul de migrație internațională a romilor, raportul de țară al României oferă contrargumente pentru una dintre cele mai mari piedici în calea incluziunii sociale a minorității rome: un discurs public lipsit de discernământ, bazat pe percepții și mituri perpetue, prin care se refuză minorității dreptul la oportunități și viitor.

EU INCLUSIVE

**transferò dâtenqo thaj eksperiència anθ-o andripen le romenqo
k-e butăqi diz
maškar i Rumùnia, o Bulgarikano them, o Italikano them,
o Spanikano them**

E situàcia le romenqe anθ-i Rumùnia, 2011 Maškar sociàlo andripen thaj migracija

Themutno rapòrto

Anglal

O rapòrto la Rumùniaqo, kerdo thaj dino avri anθ-o projèkto EU-INCLUSIVE – o transferò e dâtenqo thaj eksperiència maškar i Rumùnia, o Bulgarikano them, o Italikano them thaj o Spanikano them, kamel te dikhel e romenqe minoritèta ges gesesθar situàcia thaj lenqo sociàlo andripen, anθ-o them kaj si so maj but populacia romenqe katar i Evroputni Ònia.

E rodipnasqe dâte anθ-i Rumùnia kodolença katar o Bulgarikano them, o Italikano them, o Spanikano them, kerena so maj bare referenciaqe dâte kaj keren kòmparacia anθ-i problematika e romenqe, kerde anθ-e Evropa, **jekhutno instrumentò keripnasqe e evroputne pùbliko politike**, kaj kamel te dikhel e romenqe situàcia anθ-e štar thema evropnikane, situàcia anθ-i butăqi diz, o putaripen k-o sastipen, o kheripen, o nivelò la edukàciaqo thaj i maškarthemutni migracija.

O rodipnasqo rapòrto si kerdino pala i interpretacija anθar- àl nište mapisarde dâte kaj si le reprezentativiteta k-o them nivelò – kidine katar i Metro Media Transilvania anθ-e le čhona (maj - grastor), o berš 2011, thaj sa anθ-o kodova vaxt pala nište stùdii cazòsqe kaj kamen te sikaven le but lače migracijaqe eksperiènci katar o romenqo khetanipen anθ-i Rumùnia.

O pučhipen kaj kideav le dâte anθ-i Rumùnia sas kerdino pala i Fundaciòn Secretariado Gitano katar o Spanikano them, kaj kerdàs jekh rodipen te dikhel i situàcia le romenqe k-e butăqi diz, anθ-o berš 2005. Anθ-i Rumùnia o pučhipen sas buttemàtiko haj durăl 30-40 minitură, si les sos but 15 procentură pučhimata putarde thaj le manuša sas pučhle p-a thaneste. O pučhipen si les le kategòrie: generali dâte, aktivitèta, okupacia, sociàlo andripen, eksperiència anθ-i migracija, interèso anθ-i migracija, rig katar jekh afiliàcia etnikani, venitură, le kheresqe lil. O gin le manušenqo sas 1100, manuša katar saste romane komunitète thaj xasarde komunitète. I mar3a došaqi anθ-o sondà3o si la +/- 2,7 procentură thaj o patàlimasko nivelò si les 95 procentură.

I kalitativo rig kerdape pala pan3 studii cazosqe, pan3 romenqa kaj sas len maj but sar desusov bersa. Sasas line interviura zurale, kerde pala o interviura sikavno, sikavno kerdo katar i rodipnasqi grupa. Le studii cazosqe sas kerdine manusenqa antheta i etnia e romenqe, le situacii arakhade sas len lachi reprezentativiteta antheta-i problematika e romenqe k-e butaqi diz thaj le situacii sas kerdine pala zurale interviura le manusenqa, jekh vizita lesqe khereste thaj jekh dikhimos antheta sar 3ivdel o manus antheta-i komuniteta katar si lu vov kasti arakhel pes informacia kompleto thaj relevanto. Sea le pan3 roma qaqa sas kerdine le interviura sasas len eksperienca antheta-i maskarthemutni migracija.

O raporto katar i Rumunia sikavel antheta-e lesqe tematike kategorie le maj bare buta le socialosqo andripen: butaqi diz, edukacia, sastipen, kheripen, thaj diskriminacia. O nevipen e rodipnasqo vas i Rumunia si i analiza antheta-o xurdiplen e subiekto sqo le romenqi komunitete maskarthemutni migracija, subiekto nakhavdo natheta le mapisarde date arakhle thaj le 5 studii cazosqe katar 5 romane komunitete - o Floresti (antheta-o Cluj), Petrilaca (antheta-o Mures), Fetești(antheta-i Ialomița), Cornu de Sus (antheta-i Prahova) thaj i Bereasca (antheta-o Ploiesti).

Sea le date e raportosqe la Rumuniaqo na keren jekh lacho dikhimos antheta e situacia kaj 3ivden e roma antheta-i Rumunia: tikno nivelò edukaciaqo thaj baro gin manusenqo kaj na prin3anen o alfabeto, tiknarel i zor la minoritetaqi te arakhel than butaqo, na dastin te avel len jekh kher lacho, sastipen, thaj edukacia le chavorrenqe. Antheta-a aver rig, i diskriminacia la minoritetaqi romani asel jekh serutno subiekto maskar le publiko politike.

I analiza e datenqe kidine kaj dikhen la butaqi situacia, sikavel jekh tikno andripen la komunitetaqi romani antheta-i buti diz , antheta-o bers 2011: feri 35,5 procentura katar e romenqe minoriteta si len than butaqo antheta-o bers 2011. 38,5 procentura naj len kalifikacia, 32 procentura si len kalifikacia(butarne, bikinitori, komerciantura), 9 procentura si butarne antheta-i agrikultura thaj 13 procentura si len buta romane sar i tradicia. But manusa puchle kamen te keren buti: 76 procentura kamen akana/imediatò te keren buti te avilino len jekh butaqo than, no le programura kalifikaciaqe thaj palemkalifikaciaqe malaven pes le tiknestar edukaciaqo nivelò le manusenqo, thaj antheta-a aver rig von na 3anen k-e arakhena jekh butaqo than.

I edukacia, o sastipen, o kheripen, thaj i diskriminacia keren jekh serutni kategòria antheta-o kadava rodipen vas von si but importantò antheta-o socialo andripen. O tikno nivelò edukaciaqo arasel te kerel jekh nasulipnaqo maskar : kaj na si bipokindo barabar k-o sastipen, khera kaj na si lache te 3ivdes, no thaj i diskriminacia. Sos maj darane gina si kodola antheta-o nivelò la edukaciaqo: jekh pas antheta-e le manusa puchle na si len i anglutni skola, 25 procentura na 3anen o alfabeto thaj lenqo adripen p-a jekh but kompetitivo diz asel but tiknardo. Kasti dastin te den antheta-i butaqi diz pala le projektura kaj keren kalifikacia e

manuşenqe si but pharo, k-e o kursò trebulo te avel kerdino kana si tut i gimnazialo škòla.

E romenqe maşkarthemutni migracija, subièkto but dino duma anθ-i evroputni pùbliko lista kadale berşenqe, si li analizome anθ-a jekh speciàlo kapitòlo kaj rodel thaj kerel dokumèntacia anθar i maşkarthemutni migracija, de kana inklistilo o fenomenò anθ-o berş 1989 thaj 3e akana barilav zurales anθ-o berş 2007.

Kaşte marel o panicardo, o diskùrso la maşkarthemunaqi mass-media, o kapitòlo sikavel k-o fenomèno si tikno anθ-i romenqe minoritèta: 75 procenturà popùlaciaqi na sas len maşkarthemutno gelipen, thaj o prokèso la migracijaqo si kerdino maj but anθar but gelimata thaj but avilimata anθ-o them, thaj na bare beşimata anθ-a aver thema. O interèso e romenqo anθ-i migracija baròl, na von 3anen, k-e na daştin te keren kadava prokèso, k-e si but pharo thaj k-e len naj len love te 3antar.

Le pan3 stùdii cazòsqe reprezentisaren baxtogora cazurà maşkarthemutneaqi migracija anθar le komunitète sikavde khate, stùdii baxtogora sar le şere phenen k-e, si anθar le Komunitète maj opre phende. Le stùdii cazòsqe kamen te sikaven sar si i komunitèta jekheste generalò nivelò thaj le relàcie anθar i komunitèta thaj le stùdii 3an angle phenindoj anθ-o xurdipen le baxtogora cazurà la maşkarthemutnàqi migracija. Avindoj le anglunenθar cazurà migracijaqe anθ-o berş 1995, kana le manuša mangenas azilò politiko anθ-o Anglikano them (o stùdiu cazòsqo Floreşti) 3i k-e gelimata kidimaste kapşunà, le stùdii cazòsqe dokumèntisaren sa kodova kamimos sarkasqo manuş kaj kerel maşkarthemutni migracija: o kamimos te 3ivden maj miştò, te keren lenqe çhavenqe jekh tràjo maj laçho, vi k-e si jekh kher anθ-i Rumùnia, vi k-e si jekh nevo tràjo anθ-o Anglikano them. Po but, o „baxtagor” anθ-i romenqe minoritèta si kadà sar si anθ-o baredripen: jekh than butàqo/jekh okupacia kaşti daştis te keres jekh laçho tràjo k-e familiaqe.

Kerindoj jekh analiza obièktivò le butànqe generàle anθ-o sociàlo andripen e romenqo katar i Rumùnia thaj rodindoj anθ-o xurdipen i maşkarthemutni migracija, o themutno rapòrto la Rumùniaqo anel argumenturà kaj maren so maj baro lupunzipen kaj beşel anglal o adripen la minoritètaqi romani: jekh pùbliko dikùrso kaj naj les bàza, kerdino pala xaçarimata thaj paramiça kaj gele angle p-e anθar kaste na del pes xakaj la minoritètaqi te avel la oportunitète thaj laçho avutno vaxt.

METODOLOGIE

Odată cu intrarea României în Uniunea Europeană, incluziunea socială a persoanelor de etnie romă a devenit o problemă ce necesită o abordare coordonată, prin măsuri care să integreze exemplele de bune practici din diverse țări europene la nivelul celorlalte state membre, al căror efort produce rezultatele scontate. Deși se vorbește despre o inițiativă europeană de abordare a incluziunii romilor pe piața muncii, la nivelul Parlamentului European și al Comisiei Europene au fost identificate principalele cauze care împiedică obținerea unor rezultate bune: lipsa datelor statistice la nivelul fiecărei țări cu comunități rome, lipsa unor date comparative în țările Uniunii Europene și lipsa transferului de bune practici dintr-o țară în alta.

Problema incluziunii romilor a devenit una europeană mai ales după 2007, când tot mai multe persoane de etnie romă din noile țări UE au emigrat în alte țări cu un nivel de viață mai ridicat. Unul din primele efecte este vizibil în Italia, unde lipsa unor date concrete și complete despre noii imigranți, date folosite de instituțiile italiene, dar și publicului larg, a dus la un val de evenimente discriminatorii împotriva persoanelor de etnie romă, în special din România sau Bulgaria. Lipsa de corelare a inițiativelor în acest domeniu este vizibilă în cheltuirea de resurse materiale, umane etc. în implementarea unor proiecte care au fost deja testate în alte țări, cu abordări care nu au adus rezultatele așteptate. Acest lucru nu este cunoscut în alte țări, deoarece nu există resurse (și nici interes) pentru a împărtăși aceste experiențe.

La nivelul Parlamentului și Comisiei Europene sunt amintite constant aceste probleme, considerate cauze ale risipirii de resurse. În cadrul primei întâlniri a platformei europene pentru incluziunea romilor din aprilie 2009, Consiliul UE recomandă statelor membre „să învețe din propriile experiențe în dezvoltarea inițiativelor de incluziune a romilor și să împărtășească experiențele cu alte state membre. Este recunoscut faptul că dezvoltarea, implementarea și monitorizarea politicilor de incluziune a romilor necesită o bază corectă de date socio-economice”.

Cele 4 țări partenere în proiect, România, Bulgaria, Spania, Italia, au experiențe diferite, însă importante și utile pentru toți partenerii. România și Bulgaria, ca țări noi membre UE, se confruntă cu o acută lipsă de date despre modul de incluziune a emigranților în Italia și Spania (procesul de schimb de date și informații a început, dar lacunele sunt mari). În același timp Italia și Spania sunt sursă de practici pozitive în lucrul cu persoane de etnie romă, nu doar a celor care au cetățenie italiană și spaniolă, dar și a celor cu alte cetățenii europene. Spania și Italia sunt la nivelul la care au început culegerea de date despre noii imigranți romi din România și Bulgaria, cu scopul de a determina dimensiunea

problematicii și a găsi modalitățile cele mai potrivite de a gestiona eficient această problemă. În plus, legislația și măsurile de incluziune socială din cele două state mai vechi membre UE sunt foarte diferite și deseori se discută despre lipsa schimbului de bune practici între aceste două țări, ale căror rezultate în incluziunea socială sunt evident diferite.

Obiectivul general al cercetării de față este de a analiza populația de romi din România cu privire la incluziunea socială, ocupare și migrație. Cercetarea are două componente: cercetarea cantitativă, culegerea de date pe un eșantion reprezentativ pentru populația de romi din România, prelucrarea și interpretarea acestor date; și cercetarea calitativă – realizarea a 5 studii de caz, povești de viață. Baza de date rezultată (componenta cantitativă) va fi parte a unei baze de date statistice comparative, precise, cu privire la incluziunea și ocuparea romilor în Bulgaria, Italia, România și Spania, incluzând aspecte relevante privind situația migranților romi.

În cadrul componentei de cercetare cantitativă au fost culese date prin intermediul unui chestionar aplicat unui eșantion reprezentativ de 1.100 de etnici romi (auto-identificați), cu vârste de peste 16 ani. Procedura de eșantionare utilizată a fost cea propusă de către prof. dr. Dumitru Sandu pentru *Barometrul Incluziunii Romilor – BIR* (2007), metodă utilizată apoi în cercetări similare desfășurate în România.

Volumul eșantionului a fost de 1.100 subiecți, reprezentativ pentru populația de romi din România, comunități compacte și disipate. Eșantionul a fost construit probabilistic, bi-stadial, stratificat (100 de puncte de eșantionare). În interiorul comunităților selecția s-a realizat prin metoda „drumului aleator” (în cazul comunităților compacte) sau prin metoda „bulgărelui de zăpadă” în cazul comunităților disipate. În interiorul gospodăriei subiectul a fost ales pe baza zilei de naștere (vezi Anexa 1).

În cadrul cercetării în România, culegerea datelor prin aplicarea chestionarului furnizat de către echipa Fundației Soros a fost realizată de către Metro Media Transilvania în perioada aprilie-mai 2011.

Chestionarul a vizat aspecte comune pentru cele patru țări urmând a surprinde atât aspecte comune, cât și aspecte specifice fiecărei țări. Instrumentul a fost rezultatul adaptării chestionarului folosit de către Fundación Secretariado Gitano din Spania în cadrul unei cercetări dedicate studierii ocupării la populația de romi din Spania în 2005 (vezi Anexa 2).

În România chestionarul a fost multitematic, cu o durată estimată de 30-40 minute cu maxim 15% întrebări deschise și s-a aplicat prin tehnica interviului față în față la domiciliul subiecților. Chestionarul cuprinde următoarele secțiuni tematice: date generale; activitate; ocupație; fără ocupație; discriminare; incluziune socială; locuire; experiență de migrație; intenții de migrație; afiliere etnică; venituri; fișa gospodăriei.

Componenta calitativă a presupus realizarea a 5 studii de caz, cu 5 persoane de etnie romă, auto-identificate, peste 16 ani. Au fost realizate interviuri în profunzime pe baza ghidului de interviu furnizat de către echipa de cercetători. Studiile de caz au fost realizate cu persoane de etnie romă, situațiile selectate fiind tipice pentru problemele de încadrare ale romilor pe piața muncii. Studiile de caz au fost realizate pe baza unui interviu de profunzime cu persoana selectată, o vizită la domiciliul acesteia și observarea condițiilor de viață în comunitatea din care aceasta provine în scopul obținerii unor informații cât mai complete și relevante. Toate cele cinci persoane cu care au fost făcute interviurile au avut experiență de migrație externă.

Prin această cercetare organizațiile partenere și-au propus crearea unei baze solide pentru comparație și pentru schimb de experiență și adaptarea practicilor care s-au dovedit relevante în domeniul incluziunii romilor pe piața muncii și al creșterii gradului lor de ocupabilitate în cele patru state membre din care provin. Membrii parteneriatului au experiență și doresc să o dezvolte nu doar în domeniul lucrului cu etnicii romi, ci și în cel al fenomenului migrației, ambele abordate în cadrul proiectului și care, la nivelul statelor membre devin problematice ale aspectului european al pieței muncii.

INCLUZIUNEA SOCIALĂ

Ana Maria Preoteasa și Daniela Tarnovschi

Conceptul de „incluziune socială“ a apărut spre sfârșitul anilor '90 ca răspuns activ la problematica excluziunii sociale, care reprezintă un concept mai larg decât cel de „sărăcie” implicând și dimensiunile marginalizării, ale accesului redus la diferite servicii sociale.

Termenul de „excluziune socială” își are originea probabil în Franța anilor '70 când a fost folosit pentru a se referi la cei care nu au fost incluși în sistemele de protecție socială: „persoane cu handicap fizic și psihic, persoane cu tendințe de suicid, veterani invalizi, copii abuzați, familii cu părinți divorțați, consumatori de droguri, persoane neadaptate social și alte categorii de persoane care nu își găsesc un loc în societate” (Rene Lenoir în *Les Exclous*, 1974, apud Arpinte, Baboi, Cace, Tomescu, Stănescu, 2008: 340). În contextul problemelor sociale numeroase cu care se confruntau o sumă întregă de grupuri în Franța președenției lui Mitterand (1981 – 1994) excluziunea socială a devenit parte a documentelor de politici publice alături de noile principii: coeziune socială, inserție și integrare socială. Conceptul are o rezonanță specială în țările care împărtășesc cu Franța o tradiție republicană și în care coeziunea socială este considerată ca fiind esențială pentru menținerea contractului pe baza căruia este fondată societatea (T. Burchardt, 2002). Unii autori au susținut că în contextul anilor '70 și '80, în care guvernele de dreapta nu recunoșteau existența sărăciei în țările lor, iar simpatizanții dreptei erau din ce în ce mai îngrijorați cu privire la polarizarea socială asociată cu o creștere rapidă a inegalității de venituri, „excluziunea socială” a fost un concept destul de larg pentru a acomoda ambele perspective. Aceasta a permis să fie continuate dezbaterile despre politica socială la nivel european (T. Burchardt, 2002). Însăși Uniunea Europeană preferă utilizarea acestui concept tocmai pentru a se asigura că integrarea economică nu lasă pe dinafară integrarea socială, deci nu provoacă sărăcie pentru anumite grupuri și zone vulnerabile (Nolan B. Whelan, 1996, apud Arpinte, Baboi, Cace, Tomescu, Stănescu, 2008: 341).

La sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 termenul a fost preluat la nivelul Uniunii Europene. Dacă la început conceptul a fost promovat prin intermediul programelor pentru combaterea sărăciei, în prima parte a anilor '90 excluziunea și incluziunea socială devin parte integrantă a tuturor politicilor UE (Tratatul de la Maastricht, obiectivele Fondului Social European, documentele Parlamentului European și Programele de Acțiune Socială ale Comisiei Europene). Consacrarea termenului vine odată cu organizarea Consiliului European de la Lisabona din anul 2000 unde a fost lansată strategia Uniunii Europene cunoscută sub numele de Strategia Lisabona (Arpinte, Baboi, Cace, Tomescu, Stănescu, 2008: 341).

În cadrul Enciclopediei Dezvoltării Sociale (2007: 241) C. Zamfir, M. Preda și A. Dan oferă o definiție a ceea ce ar însemna **excluziunea socială**: „cu precădere o situație de eșec privind realizarea deplină a drepturilor cetățenești, atât datorită unor cauze structurale de natură socioeconomică, cât și din cauze de natură individuală”.

În cadrul unui raport al Comisiei și Consiliului Europei despre incluziune socială din martie 2004 (7101/04) se dă următoarea definiție: „Incluziunea socială este un proces care asigură că cei aflați în situație de risc de sărăcie și excluziune socială câștigă oportunitățile și resursele necesare pentru a participa pe deplin la viața economică, socială și culturală și se bucură de un standard de trai și bunăstare care este considerat normal în societatea în care aceștia trăiesc. Asigură de asemenea că acești indivizi participă în mai mare măsură la procesul de luare a deciziilor care le afectează viețile și au acces la drepturile lor fundamentale”.

În contrapartidă, în cadrul aceluiași raport, este definită și excluziunea socială ca fiind: „un proces prin care anumiți indivizi sunt împinși către marginea societății și sunt împiedicați să participe din plin din cauza sărăciei în care trăiesc, sau lipsei competențelor de bază și a oportunităților de învățare pe tot parcursul vieții sau ca rezultat al discriminării. Aceasta îi distanțează de un loc de muncă, venit și oportunități de educație, dar și de rețelele comunitare și sociale și alte activități. Au un acces limitat la putere și la instituțiile decizionale și deci adesea se simt lipsiți de putere și incapabili să preia controlul deciziilor care le afectează viața zilnică”.

În documentele Uniunii Europene incluziunea socială vine și înlocuiește termenul de excluziune socială pe linie de politici publice, fiind considerat ca „politica de răspuns la situațiile de excluziune socială, în documentele Consiliului Europei din anul 2000” (Arpinte, Baboi, Cace, Tomescu, Stănescu, 2008: 348).

În cadrul Comunicării Comisiei Europene „Platforma europeană împotriva sărăciei și excluziunii sociale: un cadru European pentru coeziune socială și teritorială”¹ țintele pentru reducerea sărăciei și excluziunii sunt definite de către Consiliul Europei pe baza a 3 indicatori: rata de risc de sărăcie, indexul deprivării materiale și procentul persoanelor care trăiesc în gospodării cu o foarte mică intensitate a muncii. Acești indicatori au fost dezvoltati în cadrul Metodei deschise de coordonare pentru protecție socială și incluziune socială.

În cazul unei definiții sociologice incluziunea socială este considerată ca fiind „acordarea unor drepturi tuturor persoanelor și grupurilor din societate, cum ar fi ocuparea forței de muncă, locuință adecvată, asistență medicală, educație și formare etc.” (Collins English Dictionary, 2003).

Conceptul de incluziune socială intră în limbajul instituțional românesc începând din anul 2001 odată cu adoptarea H.G. 829/2002 privind aprobarea Planului Național Anti-Sărăcie și Promovare a Incluziunii Sociale. Un alt document important pentru promovarea incluziunii sociale este Documentul Comun în

1 „Platforma europeană împotriva sărăciei și excluziunii sociale: un cadru European pentru coeziune socială și teritorială” (16.12.2010, COM(2010) 758 final)

Domeniul Incluziunii (Join Inclusion Memorandum) elaborat de către Guvernul României împreună cu Comisia Europeană în 2005. Scopul acestui document este acela de a promova incluziunea socială și a combate sărăcia în Europa până în 2010 prin urmărirea îndeplinirii obiectivelor din Strategia Lisabona. Nu trebuie uitat nici Planul Național de Dezvoltare (2004-2006) pentru perioada de preaderare și Planul Național de Dezvoltare (2007-2013) postaderare. Unul dintre obiectivele ultimului document menționat precizează clar că se urmărește „dezvoltarea resurselor umane, promovarea ocupării și incluziunii sociale și întărirea capacității administrative”.

În România, în 2005 s-a adoptat un set de indicatori de incluziune socială (HG 2005) pentru monitorizare și evaluare:

I. Indicatori primari:

1. Rata sărăciei;
2. Raportul dintre chintila superioară și cea inferioară;
3. Rata sărăciei persistente;
4. Deficitul median relativ;
5. Coeficientul de variație a ratei ocupării;
6. Rata șomajului de lungă durată, conform Biroului Internațional al Muncii;
7. Ponderea populației din gospodăriile fără persoane ocupate;
8. Ponderea tinerilor de 18-24 de ani care au părăsit de timpuriu sistemul educațional;
9. Sperața de viață la naștere;
10. Ponderea persoanelor care își apreciază starea de sănătate ca fiind rea sau foarte rea.

II. Indicatori secundari:

1. Rata sărăciei la pragurile de 40%, 50% și 70%;
2. Rata sărăciei în raport cu un prag ancorat în timp;
3. Rata sărăciei înainte de transferurile sociale;
4. Coeficientul Gini;
5. Rata sărăciei persistente la pragul de 50% din mediana veniturilor disponibile pe adult echivalent.

III. Indicatori terțiari:

1. Resurse (Sărăcie și inegalitate, Transferuri sociale, Excluziunea persoanelor ocupate);
2. Piața muncii (Excluziunea de pe piața muncii, Excluziunea persoanelor ocupate);
3. Condiții de locuit (Calitatea locuinței, Utilități, Acces la locuință și costul locuirii, Dotare, Supraaglomerare);
4. Educație (Participarea la educație, Capital educațional);
5. Excluziunea de la sănătate (Drept și acces la servicii de sănătate, Mortalitate și morbiditate, Viață sănătoasă);
6. Ordine publică.

În cadrul „Ghidului de bune practici în implementarea politicilor publice locale” (M. Călușer, I. Dezso, D. Pop, M. Sălăgean, I. Szabo, EDRC și CENPO, 2008: 48) autorii oferă o definiție a incluziunii sociale, aceasta fiind considerată „procesul prin care persoanele cu risc crescut de sărăcie și excluziune socială obțin acces la oportunitățile și resursele necesare participării depline în viața economică, socială și culturală și beneficiază de un nivel de viață considerat normal în societatea în care trăiesc”. Autorii consideră că acest proces presupune o „participare mai activă în procesul de luare a deciziilor care le afectează viața și garantarea drepturilor fundamentale” deci „incluziunea socială este procesul prin care se încearcă asigurarea șansei fiecărui individ de a se realiza în viață, indiferent de identitatea pe care o are sau de grupul de care aparține. În practică, realizarea incluziunii sociale înseamnă absența discriminării pe bază etnică, rasială, de gen etc., lipsa marginalizării sociale, a segregării etnice, rasiale”.

Legea asistenței sociale 292/2011 (litera z, sublitera cc) oferă o definiție a procesului de incluziune socială care este considerat ca reprezentând „ansamblul de măsuri și acțiuni multidimensionale din domeniile protecției sociale, ocupării forței de muncă, locuirii, educației, sănătății, informării-comunicării, mobilității, securității, justiției și culturii, destinate combaterii excluziunii sociale și asigurării participării active a persoanelor la toate aspectele economice, sociale, culturale și politice ale societății”. Aceeași lege (292/2011, litera z. sublitera dd) definește imediat procesul de integrare socială care „reprezintă interacțiunea dintre individ sau grup și mediul social, prin intermediul căreia se realizează un echilibru funcțional al părților”.

La nivelul Uniunii Europene s-a propus o privire integratoare din punct de vedere politic asupra situației romilor prin Cadrul general pentru Strategiile Naționale de Integrare a Romilor pentru perioada 2011-2020². S-au stabilit obiective specifice pentru patru domenii mari de acțiune:

1. Accesul la educație: garantarea faptului că toți copiii romi termină cel puțin ciclul primar de învățământ;
2. Accesul la ocuparea forței de muncă: reducerea decalajului între romi și restul populației în ceea ce privește ocuparea forței de muncă;
3. Accesul la servicii medicale: reducerea decalajului între romi și restul populației în ceea ce privește sănătatea;
4. Acces la locuințe și la servicii esențiale: reducerea decalajului între romi și restul populației în ceea ce privește accesul la locuințe și la utilități publice (cum ar fi apă, electricitate și gaz).

În cadrul proiectului „Eu-Inclusive transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania” s-au luat în considerare patru dimensiuni importante (vezi Comunicatul Comisiei Europene COM(2011) 173 final³) ale incluziunii sociale specifice populației de

2 Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, din 5.04.2011, COM(2011) 173 final

3 Ibidem 2.

romi în cele 4 țări componente ale parteneriatului: România, Bulgaria, Spania și Italia. În continuare vom prezenta rezultatele obținute din cercetare urmărind domeniile: educației, sănătății, locuirii și discriminarea. Dimensiunile ocupare și migrație, centrale în cazul acestei cercetări, fac obiectul unor capitole separate.

Bibliografie

Burchardt T., Le Grand J., and Piachaud D. *Introduction în Hills*, J., Le Grand, J. and Piachaud, D., *Understanding Social Exclusion*, Oxford University Press, Oxford, 2002

Arpinte D., Baboi A., Cace S., Tomescu C., Stănescu S., *Politici de incluziune socială* în Revista Calitatea vieții, XIX, nr. 3-4, 2008

Zamfir C., Preda M. și Dan A., *Excluziunea socială* în Zamfir C. și Stănescu S. (coord.) Enciclopedia Dezvoltării Sociale, Polirom, Iași, 2007

Comunicarea Comisiei și Consiliului Europei despre incluziune socială din martie 2004 (7101/04)

Călușer M., Dezso I., Pop D., Sălăgean M., Szabo I., *Ghid de bune practici în implementarea politicilor publice locale*. EDRC și CENPO, Cluj-Napoca, 2008

Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, din 5.04.2011, COM(2011) 173 final

Collins English Dictionary, Harper Collins Publishers, 2003

SPECIFICUL OCUPĂRII LA POPULAȚIA DE ROMI DIN ROMÂNIA

Ana Maria Preoteasa

Ocuparea romilor în România

Importanța ocupării pentru populația de romi este dată în primul rând de dimensiunea materială, asigurată prin muncă și veniturile obținute astfel, dar și de cea culturală, socială sau educațională. În capitolul de față discutăm problema ocupării romilor luând în considerare specificul muncii lor ținând permanent cont de efectele date de tipul de activitate economică desfășurată, dar și de relația cu incluziunea socială. Studiile realizate în ultimii 20 de ani cu privire la minoritatea romă au luat întotdeauna în discuție și domeniul ocupării, alături de educație, model cultural, identitate etnică, familie și standard de viață, locuire ș.a.m.d. Având în vedere existența datelor anterioare am folosit în analiza ce urmează și referințe la studiile publicate deja. Întrucât problematica ocupării nu se studiază urmărind un model unic am comparat ca dinamică în timp doar datele care au permis acest lucru (indicatori similari). Studiul de față, făcând parte dintr-o cercetare internațională a inclus un set comun de indicatori/întrebări referitoare la ocupare, întrebări apropiate într-o oarecare măsură cu cele utilizate în Ancheta asupra forței de muncă în gospodării (INSE)⁴.

Conceptul de ocupare este unul complex, multidimensional și include pe lângă accețiunea clasică de a avea un loc de muncă stabil și alte modalități de vânzare (închiriere) a forței de muncă prin activități temporare mai puțin formalizate din punct de vedere contractual. Un concept similar este cel de „muncă“ definit în societatea modernă de două dimensiuni: activitate productivă și plata monetară.

Situația ocupării în România ultimilor 20 de ani a cunoscut schimbări repetate trecând prin etape diferite, generate de situația economică și politică a țării (șomaj ridicat la mijlocul anilor '90, creștere economică după 2000 și o recădere datorată crizei economice în ultimii trei ani).

Situația ocupării romilor a fost în timp influențată de condițiile economice de la nivel național, dar și de specificul etniei: educație scăzută, calificare și formare profesională neadaptate pieței muncii, calificările și meseriile tradiționale etc. Principalii factori care împiedică accesul romilor pe piața muncii se pot grupa urmărind două mari dimensiuni: la nivel individual și la nivel instituțional și al angajatorilor (vezi tabelul de mai jos (1)).

⁴ Ancheta forței de muncă în gospodării (AMIGO), Institutul național de Statistică (Labor Force Survey Eurostat)

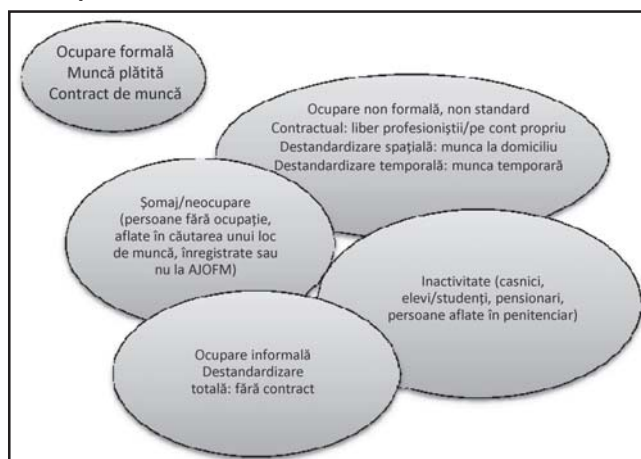
Tabel 1: Factori care împiedică accesul pe piața muncii (Cace et al 2010)

Individual	Instituții/angajatori
Educația și nivelul aspirațiilor	Ocuparea informală
Starea de sănătate	Nerecunoașterea calificărilor dobândite la locul de muncă
Modelul familial și rețele de solidaritate	Interes scăzut al angajatorilor pentru romi
Locuirea	Stereotipuri negative ale muncii romilor
Migrația	Discriminarea
	Reprezentarea politică

Un alt element specific ocupării romilor îl constituie chiar modelul tradițional, de angajare în ocupații mai puțin formale care presupun un timp de lucru flexibil, prin care se perpetuează meseriile specifice (lăutar, lingurar, spoitor, cărămidar șamd), dar care nu oferă continuitate în obținerea de venituri și nici securitate socială.

Relaționarea dintre ocupare și incluziune socială a condus la formularea unor ipoteze de cercetare care au ghidat atât realizarea studiului, dar și analiza din acest capitol. În figura următoare am inclus principalele forme de ocupare și neocupare. Analiza datelor cu privire la ocuparea populației rome ne indică o vulnerabilitate crescută, generată de implicarea în activități mai puțin formale. După cum se poate vedea și din imagine (figura 1) ocupațiile declarate nu sunt exclusive, cele inactive suprapunându-se celor active (informal sau non formal). Specifică populației rome este implicarea în activități mai puțin formalizate aflate la limita neocupării.

Figura 1: Forme de ocupare

În continuare, vom analiza și vom discuta detaliat principalele modele ocupaționale întâlnite la populația de romi folosind atât datele obținute în cercetarea de față, dar și alte surse de date.

Structură și modele ocupaționale la populația de romi

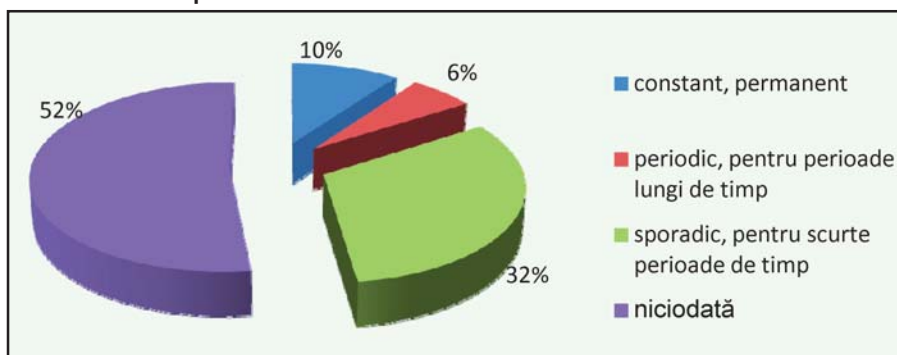
Studiile realizate anterior au fost interesate în special de profesiile/meseriile și ocupațiile populației de romi arătând un interes special și față de meseriile tradiționale rome. În 1992 (Zamfir Zamfir 1993) la scurt timp după revoluție, 22% dintre romi erau angajați, 17% aveau „afaceri pe cont propriu”⁵ iar 45% se declarau „fără lucru”. În 1998 (Zamfir, Preda 2002) situația era la fel de dezechilibrată în favoarea celor neocupați și inactivi (48%) și de asemenea se menținea categoria celor care declarau că lucrează pe cont propriu (33,6%). Ponderea salariaților era de 12,9%, redusă la jumătate față de anul 1992.

Studiile realizate după anul 2000 reconfirmă în mare măsură tendința de la sfârșitul anilor ‘90. Factori ca migrația accelerată și libera circulație a romilor, dar și măsurile afirmative din cadrul politicilor pentru romi au condus la mici schimbări în modelele ocupaționale ale populației de etnie romă.

În 2011, structura ocupațională a romilor demonstrează în continuare un grad scăzut de integrare pe piața muncii. Există o pondere ridicată a ocupațiilor nesigure care nu oferă permanență sau stabilitate. Gradul de ocupare al populației de romi este de 35,5%⁶, 36% și-ar dori un loc de muncă și 28% sunt inactivi. Este un nivel scăzut al ocupării în comparație cu cel național. La nivelul populației generale din România rata ocupării era în 2011 de 58%, iar rata șomajului de 7,6%.

Ponderea romilor care au un loc de muncă stabil este semnificativ mai mică: doar 10% dintre cei intervievați au lucrat permanent în ultimii doi ani, iar 51,5% din eșantion declară că nu au lucrat niciodată în ultimii doi ani.

Grafic 1: Ponderea ocupării în ultimii doi ani

Procentele sunt calculate din total eșantion • Sursa: Soros 2011

⁵ Cel mai probabil este vorba despre cei care lucrau pe cont propriu/independent

⁶ În categoria celor ocupați au fost incluse toate persoanele care în ultima săptămână dinaintea interviului au lucrat minim o oră, plătiți sau nu, în familie sau în afara familiei. Au fost incluse și persoanele angajate aflate în concedii medicale, de îngrijirea copilului șamd. (definiție ILO)

Ponderea scăzută a populației cu ocupare stabilă dovedește o vulnerabilitate crescută și un risc ridicat de sărăcie și excluziune socială prin consecințele date de lipsa asigurărilor sociale și de sănătate, dar și de precaritatea mijloacelor materiale. Analiza structurii pe genuri a populației ocupate indică diferențe semnificative, în favoarea bărbaților care desfășoară în proporție mai mare activități economice (44,3% față de 27,4%).

În tabelul de mai jos (2) am sumarizat caracteristicile celor ocupați în comparație cu celelalte două categorii. Există diferențe semnificative date de gen (bărbații sunt în mai mare măsură activi pe piața muncii decât femeile), de nivelul de educație (persoanele ocupate au un nivel mai ridicat de educație) și de abilitățile de bază (scris și citit). Nu apar diferențe în ceea ce privește mediul rezidențial, iar în cazul vârstei, tinerii au un grad mai mic de integrare pe piața muncii.

Tabel 2: Caracteristicile populației în funcție de ocupații

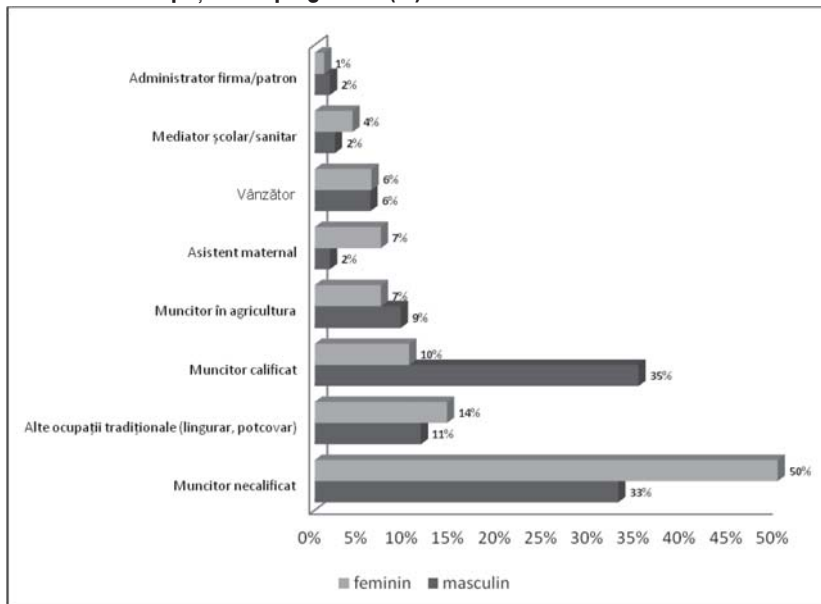
		ocupat	inactiv	șomer	Total
Vârsta	16-17 ani	23%	35%	42%	100%
	18-24 ani	33%	24%	44%	100%
	25-34 ani	38%	20%	42%	100%
	35-44 ani	42%	18%	40%	100%
	45-54 ani	38%	31%	31%	100%
	55-64 ani	31%	50%	18%	100%
	65 și peste	13%	85%	2%	100%
Mediul de rezidență	urban	37%	31%	32%	100%
	rural	35%	27%	38%	100%
Genul	masculin	44%	20%	36%	100%
	feminin	27%	36%	36%	100%
Nivel de educație	fără școală absolvită	25%	35%	40%	100%
	școală primară	40%	31%	29%	100%
	gimnaziu	36%	24%	40%	100%
	liceu, treapta I de liceu	35%	27%	38%	100%
	școală profesională, complementară sau de ucenici	42%	26%	33%	100%
	liceu, finalizat	53%	21%	26%	100%
	universitar – licență, masterat, doctorat	67%	17%	17%	100%
Știe să citească	da	39%	26%	35%	100%
	nu	26%	36%	38%	100%
Știe să scrie	da	39%	26%	34%	100%
	nu	26%	34%	40%	100%

Ocupare formală: meserii tradiționale și meserii moderne

Din totalul subiecților, 34% au lucrat pentru salariu sau alte venituri în bani sau natură, ca salariat sau pe cont propriu fie și ocazional, 1,4% au lucrat benevol (pentru o companie sau întreprindere care aparține unui membru al familiei) și 0,5% au contract (lucrează în mod obișnuit), dar din anumite motive particulare (vacanță, concediu medical, concediu de maternitate sau de îngrijirea copilului) în prezent nu lucrează.

Structura ocupațiilor confirmă tipologia realizată în studiile din 1993 (Zamfir și Zamfir) și 2002 (Cace): meserii moderne și meserii tradiționale, dar și faptul că există o parte a populației care nu are nici o calificare. Studiul de față nu a inclus o secțiune specială destinată profesiilor/meseriilor ci s-a axat mai degrabă pe ocupații și în special pe ocupații formale. Cercetările anterioare (având rezultate publicate în 1993, 2002 și 2010) au arătat că ponderea populației romă care nu are nici o calificare este foarte mare în comparație cu populația generală. În 1992 datele indicau o slabă calificare: 79% erau necalificați, 16% aveau calificări în profesii moderne și 4% în meserii tradiționale (Zamfir op. cit p. 102), în 1998, 52% dintre romi declarau că nu au nici o meserie. În 2010, 44% dintre cei ocupați nu aveau nici o calificare⁷.

Grafic 2: Structura ocupațională pe genuri⁸ (%)

Procentele sunt calculate pe genuri • Sursa: Soros 2011

⁷ Nu s-au solicitat informații despre calificările întregului eșantion ci doar pentru persoanele ocupate economic.

⁸ Ponderea în totalul celor ocupați (au fost excluși din analiză cei care nu au declarat ocupații aducătoare de venit de ex. Beneficiar de ajutor social)

Datele din cercetarea de față arată că 38% din persoanele ocupate lucrează ca muncitori necalificați, 32% au ocupații calificate (muncitori, vânzători, comercianți), 9% sunt muncitori în agricultură, iar 13% au ocupații tradiționale rome. Există diferențe semnificative între bărbați și femei în ceea ce privește ocupațiile: femeile lucrează în mai mare măsură decât bărbații ca muncitori necalificați, dar în același timp se regăsesc mai frecvent în ocupații care presupun îngrijirea persoanelor în dificultate sau a copiilor sau în cea de mediator (școlar sau sanitar).

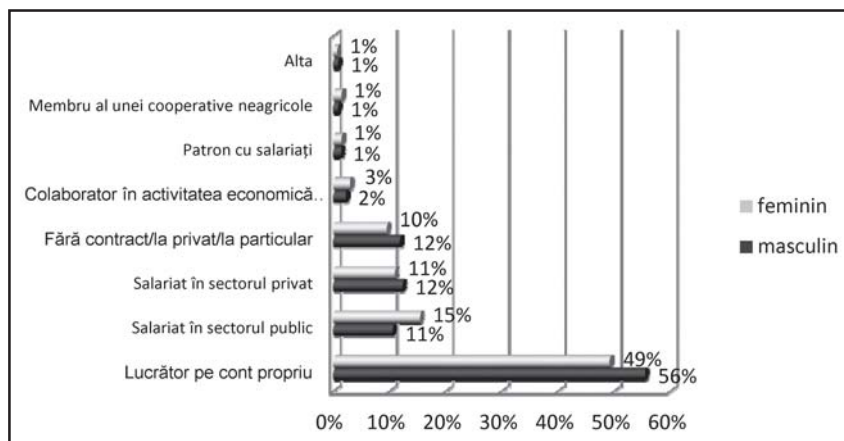
În ceea ce privește vârsta respondenților nu există diferențe semnificative, însă putem remarca o vârstă medie mai ridicată în cazul mediatorilor școlari/sanitari (45,1 ani), a asistenților maternali (40,7 ani), a administratorilor de firmă și patronilor (45 de ani) față de muncitorii calificați și necalificați (35 de ani). Așa cum era de așteptat, populația cu calificare redusă are și un nivel mai scăzut de educație în comparație cu cei care au locuri de muncă mai calificate. 51% dintre muncitorii necalificați sunt analfabeți (nu știu nici să scrie nici să citească).

Meseriile tradiționale practicate de aproximativ 13% dintre cei ocupați sunt specifice etniei rome și nu presupun o calificare formală ci mai degrabă una dobândită prin practică, cel mai adesea în familie sau în comunitatea din care provin și este specifică neamului de romi căruia aparțin (Cace 2002 p.175). O analiză detaliată a meseriilor tradiționale rome s-a realizat în 2010 și a delimitat ca fiind cel mai frecvent practicate colectarea de deșeuri (fier vechi, sticlă), cărămidăria, fabricarea de linguri, ceaine, coșuri, colectarea plantelor, lăutăria, dar și prelucrarea de metale (Ilie, p.38).

Securitatea locurilor de muncă

Categoria de lucrător pe cont propriu predomină (peste 50%) în ceea ce privește situația profesională declarată, urmată de cea de salariat în sectorul public și privat, dar și de zilier/fără contract la particulari.

Grafic 3: Situația profesională/contractuală a celor ocupați

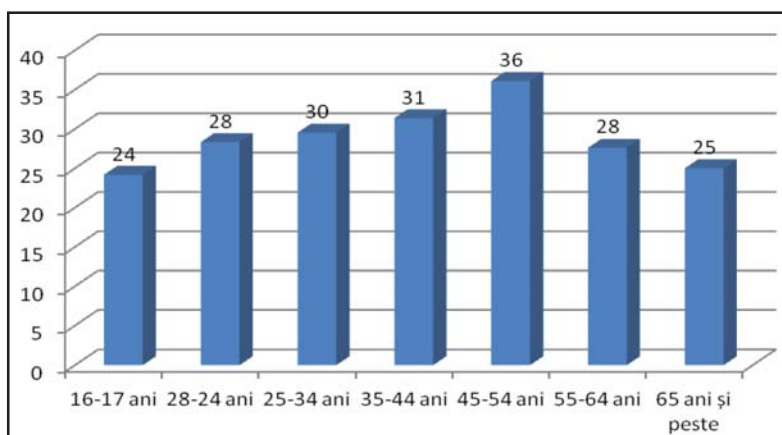

Procentele sunt calculate din totalul celor ocupați • Sursa: Soros 2011

Categoria celor care declară că lucrează pe cont propriu merită o atenție specială, în primul rând pentru că este numeroasă și în al doilea rând pentru că se află la limita vulnerabilității putând fi încadrată mai degrabă în categoria persoanelor subocupate. Lipsa contractelor de muncă și implicit a asigurărilor sociale sau medicale conduc la includerea acestei populații într-o categorie în risc de excluziune socială. Din totalul celor care declară că lucrează pe cont propriu 90% lucrează fără contract de muncă, ceea ce poate conduce la asocierea categoriei cu cea de angajat temporar la negru, iar restul declară că au contracte sezoniere. 54% dintre cei care lucrează pe cont propriu au ales această activitate temporară și declară că au lucrat temporar ca soluție provizorie, negăsind alte angajamente contractuale permanente. Așadar nu se poate vorbi despre o alegere voluntară a ocupațiilor temporare ci de una determinată de piața muncii care nu oferă posibilitatea unor locuri de muncă stabile, cu contracte de muncă pe perioadă nedeterminată.

În general persoanele care declară că au contracte temporare își explică această formă de angajare (65% dintre cei angajați temporar) prin lipsa alternativei „nu am găsit un loc de muncă permanent” și doar 5% au preferat acest tip de contract. În ceea ce privește programul de lucru, 35% dintre persoanele ocupate declară că lucrează program complet de 8 ore, 22% au program parțial pentru că nu au găsit un loc de muncă cu program complet de 8 ore, alți 14% au program parțial datorat profilului activității pe care o desfășoară, iar 3% au responsabilități familiale care îi împiedică să lucreze 8 ore pe zi. Media orelor lucrate pe săptămână⁹ este de 31 la nivelul eșantionului cu diferențe între mediul rural (29) și urban (33), între persoanele de sex feminin (34) și masculin (25). De asemenea, în graficul de mai jos se pot observa diferențe între categoriile de vârstă: persoanele de vârstă medie (35-54 de ani) lucrează mai multe ore decât tinerii sau persoanele mai în vârstă.

Grafic 4: Media numărului de ore lucrate pe săptămână/ pe categorii de vârstă

Sursa: Soros 2011

⁹ Întrebare a fost: „În mod normal, câte ore pe săptămână lucrați la acest loc de muncă?”

Ponderea celor care au urmat cursuri de formare este infimă: doar 1% dintre cei chestionați declară că au participat la cursuri de formare.

Ocupațiile non standard (Edgell 2006, p.126) sunt clasificate în funcție de câteva criterii:

1. Contractual: liber profesioniștii/pe cont propriu;
2. Destandardizare spațială: munca la domiciliu;
3. Destandardizare temporală: munca temporară;
4. Destandardizare totală: munca plătită/informală/fără contract.

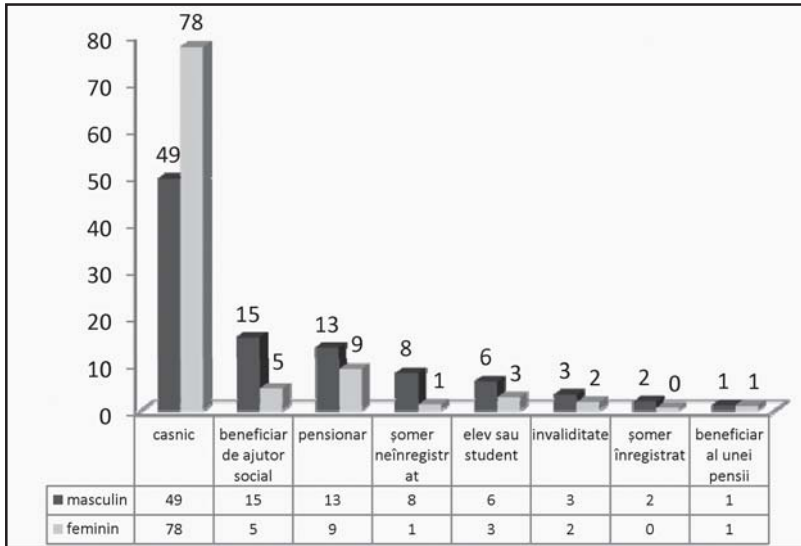
Ocupațiile romilor se încadrează în mare măsură în categoriile non standard fiind, după cum s-a putut vedea anterior, majoritar fără contract permanent, temporare.

În continuare vom discuta despre populația neocupată, incluzând aici atât populația care se declară în căutarea unui loc de muncă, dar și pe cei inactivi care fie nu pot, fie nu doresc să lucreze.

Inactivitate și șomaj

Categoria persoanelor care nu desfășoară activități economice este largă și cuprinde casnici, pensionari, persoane aflate în incapacitate de muncă, beneficiari de ajutor social și persoane fără ocupație/șomeri. Nu se poate vorbi însă despre categorii exclusive: chiar și din totalul celor ocupați (conform definiției au lucrat cel puțin o oră în ultimele două săptămâni) 6,5% se declară a fi casnici, 1,4% elevi/studenti, iar 2,7% au prestat diferite activități în folosul comunității (pentru ajutorul social). Ponderea casnicilor este foarte mare: 41% la nivelul eșantionului și 66% din totalul celor neocupați, urmată de beneficiarii de ajutor social și de pensionari. 10% din eșantion dintre subiecți se declară a fi pensionari, procent aflat mult sub ponderea națională de 25%. Numărul redus de pensionari este explicabil atât prin vârsta mai tânără a populației de romi, dar și prin neincluderea acestora în sistemul asigurărilor sociale care le pot oferi statutul de pensionar după vârsta de 60-65 de ani (doar 38% dintre persoanele cu vârsta de peste 60 de ani se declară a fi pensionari).

Structura pe genuri a celor neocupați și inactivi arată că 70% dintre femei se încadrează în această categorie, iar bărbați 52%.

Grafic 5: Structura persoanelor fără ocupație %

*Procentele sunt calculate din totalul persoanelor fără ocupație pe genuri
Sursa: Soros 2011*

Suprapuneri în ceea ce privește statutul ocupațional se remarcă în situația beneficiarilor de Venit Minim Garantat, a șomerilor, a persoanelor în incapacitate de muncă care se declară a fi casnici, categorie aflate la limita activității. Există o limită fragilă între categoriile inactice și cei care se află în căutarea unui loc de muncă. Cea mai largă categorie a inactivilor este cea a casnicilor, dar care, din declarațiile subiecților nu este menționată în exclusivitate: casnicii se declară și pensionari și persoane care se află în căutarea unui loc de muncă, dar și cei care lucrează sporadic, ca zilieri. Întrucât această categorie este una foarte numeroasă și absolută, dar și în comparație cu datele de la nivel național.

Pentru a analiza caracteristicile persoanelor care se declară a fi casnice am utilizat un model de regresie logistică (vezi tabelul de mai jos (3)). Analiza caracteristicilor populației casnice ne indică un model al persoanei casnice: de sex feminin, educație modestă, de vârstă tânără. În familiile moderne munca în gospodărie este înlocuită în mare măsură prin apelul la tehnologie (mașini de spălat vase, rufe, aspirator șamd), iar familiile de romi trăiesc în locuințe cu dotări reduse (fără apă curentă, canalizare) și au un nivel economic scăzut care face dificilă achiziționarea de electrocasnice moderne. De asemenea, nivelul scăzut de educație și lipsa de calificare a femeilor de etnie romă scad șansele de acces pe piața muncii și implicit conduc la perpetuarea modelului tradițional. O altă explicație este legată de natalitatea mult mai mare în cazul femeilor de etnie romă și a necesității de a rămâne acasă.

Tabel 3: Model de regresie logistică pentru caracteristicile populației casnice

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Mediul urban	,068	,136	,252	1	,616	1,071
Vârsta	-,021	,005	15,399	1	,000	,979
Căsătorit¹⁰	,502	,153	10,699	1	,001	1,652
Nu știe să scrie	,638	,148	18,530	1	,000	1,892
Genul feminin	1,261	,133	90,034	1	,000	3,529
Stare proastă de sănătate	,515	,177	8,454	1	,004	1,674
Constant	-,927	,241	14,857	1	,000	,396

Sursa: Soros 2011

Studiile realizate în anii anteriori indicau în aceeași măsură o pondere crescută a populației de etnie romă care se declară casnică¹¹: 67% în 2010 (Preoteasa 2010, p.49¹²), 69% în 1998 (Cace 2002, p.172).

Comportamente active de căutare a locurilor de muncă

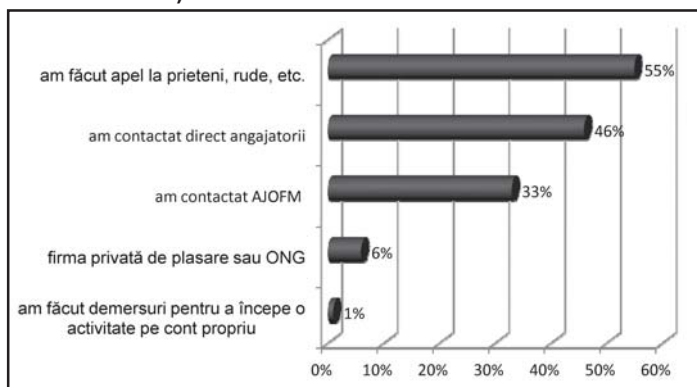
Din totalul persoanelor care nu au ocupație, 56% își doresc să lucreze (din care 23% și-au căutat loc de muncă), iar 40% declară că nu își doresc să muncească. Cei care și-au căutat loc de muncă au apelat în primul rând la metode informale, contactând prieteni, colegi sau rude sau direct angajatorii. Instituțiile statului (Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă) au fost menționate pe cel de al treilea loc. Aproximativ 76% dintre cei fără loc de muncă și-au exprimat disponibilitatea de a începe imediat să lucreze dacă li s-ar oferi un loc de muncă în timp ce restul își explică refuzul de a lucra invocând motive legate de integrarea într-o formă de învățământ (1,6%), responsabilități familiale (5,6%) și probleme de sănătate (3,8%). Doar femeile sunt cele care își explică imposibilitatea de a începe să lucreze prin obligațiile familiale.

¹⁰ Cu sau fără acte

¹¹ Din totalul celor neocupați

¹² Recalculat

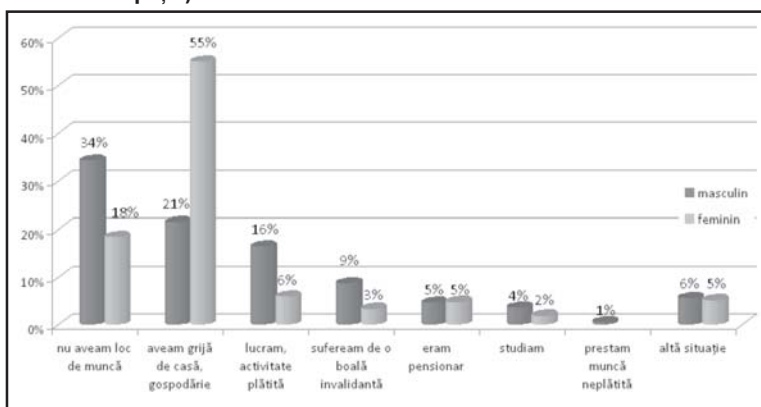
Grafic 6: Modalități de căutare a locului de muncă (% din totalul celor care au declarat că și-au căutat de lucru)¹³

Sursa: Soros 2011

O serie de întrebări destinate persoanelor fără loc de muncă a avut ca obiectiv identificarea unor comportamente specifice acestei populații. Conceptul de timp liber și opusul său sunt practic destul de greu de delimitat de populația romă. Întrebați câte ore libere au avut în ziua anterioară interviului, media răspunsurilor este de 8 ore (9 ore bărbații și 7,5 ore femeile), iar descrierea activităților din afara timpului liber se menționează munca în gospodărie (56%), îngrijirea copiilor sau a altor membri ai familiei aflați în dificultate (12%), strâns de fie vechi (1%), dar și odihnă (8%), privit la televizor (2%). Situația ocupațională anterioară (cu un an înainte de interviu) ne arată că femeile aveau în principal ocupații casnice, iar bărbații care în prezent nu au loc de muncă se aflau în aceeași situație (34%), lucrau (16%), iar 21% aveau grijă de casă/gospodărie.

Grafic 7: Situația ocupațională anterioară (cu un an în urmă) a celor fără ocupație (% din totalul celor fără ocupație)

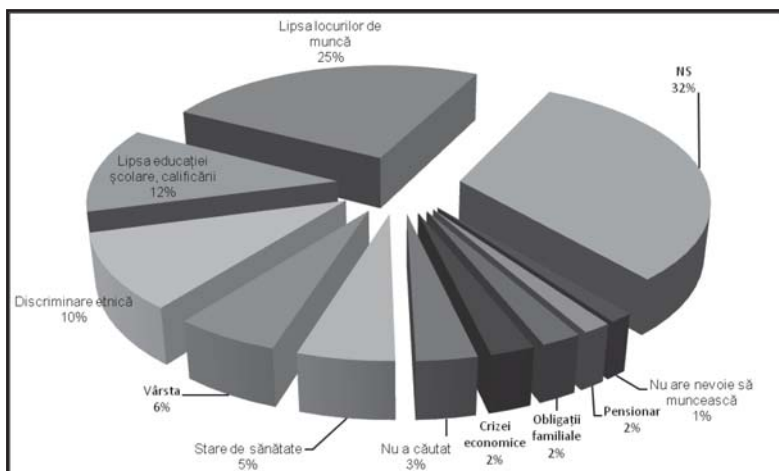

Sursa: Soros 2011

¹³ Întrebare cu răspuns multiplu, o persoană a putut oferi mai multe răspunsuri. Suma nu este 100%.

Principalii factorii prin care subiecții neocupați își explică dificultățile de a găsi loc de muncă sunt legați de criza economică și lipsa locurilor de muncă în general (40%), de factori structurali (28%), de discriminare etnică (15%), dar și de incapacitatea de muncă în general datorată fie obligațiilor familiale, fie stării de sănătate precare. Doar 2% dintre subiecții fără loc de muncă declară că au ales să muncească pentru că nu au nevoie. Comparând răspunsurile femeilor cu cele ale bărbaților am constatat că nu apar diferențe semnificative. Femeile par să fie mai pasive voluntar, ele declarând că nu au nevoie să muncească și de asemenea tot ele declară că au obligații familiale (copii de crescut sau sunt însărcinate).

Grafic 8: Factori care împiedică găsirea unui loc de muncă (procente din totalul celor neocupați)

Sursa: Soros 2011

Concluzii

Gradul de ocupare a populației rome din România este inferior ratei naționale. Structura ocupațională a romilor este una specifică etniei, caracterizată de profesii tradiționale sau slab calificate însoțite de un grad redus de securitate socială.

Femeile reprezintă o categorie înalt vulnerabilă din punct de vedere ocupațional, fiind în marea lor majoritate casnice, neavând nici o calificare și implicat șanse scăzute de integrare pe piața muncii. Femeile care se declară ocupate au calificări reduse, majoritatea fiind muncitoare necalificate. Tinerii sunt de asemenea un grup cu șanse reduse pe piața muncii, având calificare și nivel educațional scăzut. Un alt grup extrem de vulnerabil îl reprezintă cel al vârstnicilor care în proporție scăzută sunt pensionari (restul sunt beneficiari de ajutor social sau casnici), iar categoria de vârstă conduce evident la dificultatea integrării pe piața muncii.

Categoria populației fără ocupație este în cea mai mare măsură neinclusă în programe de integrare pe piața muncii neaflându-se în evidențele Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă. Căutarea locurilor de muncă se realizează informal, apelând la prieteni și la cunoștințe și mai puțin la organizații sau instituții specializate.

O altă caracteristică a populației rome este dată de ponderea mare a casnicilor, categorie aflată la limita ocupării și a inactivității, dar care nu oferă securitate economică sau socială. Majoritatea persoanelor casnice sunt de gen feminin, au un nivel scăzut de educație și o vârstă relativ tânără.

Bibliografie

- Zamfir Cătălin, Elena Zamfir (coord.). *Țigani în ignorare și îngrijorare*, Ed. Alternative, 1994
- Edgell Stephen. *The sociology of work. Continuity and change in paid and unpaid work*, Sage, 2006
- Preoteasa A. M., Tomescu C., Stănescu S. (coord.). *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi*, Fundația Soros România, Ed. Expert, 2010
- Cace Sorin (2002). *Meseriile și ocupațiile populației de romi din România* în Cătălin Zamfir, Marian Preda (2002). *Romii în România*, Ed. Expert, 2002
- Cătălin Zamfir, Marian Preda (2002). *Romii în România*, Ed. Expert, 2002
- Zamfir Cătălin, Simona Stănescu, Cosmin Briciu (coord.). *Politici de incluziune socială în perioada de criză economică*, Ed. Expert, București, 2010
- Preoteasa Ana Maria. **Specificul neocupării și atitudinilor** în Cace Sorin, Preoteasa Ana Maria, Tomescu Cristina, Stănescu Simona (coord.). *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi*, Fundația Soros România, Ed. Expert, 2010
- Ilie Simona. *Ocupare. Meserii și calificări* în Cace Sorin, Preoteasa Ana Maria, Tomescu Cristina, Stănescu Simona (coord.). *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi*, Fundația Soros România, Ed. Expert, 2010

DIMENSIUNILE IMPORTANTE ALE INCLUZIUNII SOCIALE LA POPULAȚIA DE ROMI DIN ROMÂNIA: EDUCAȚIE, SĂNĂTATE, LOCUIRE ȘI DISCRIMINARE

Daniela Tarnovschi

Conform celor precizate anterior, în cadrul acestei cercetări am abordat doar câteva dintre dimensiunile incluziunii sociale specifice populației de romi din cele patru țări în care se desfășoară acest proiect. În acest capitol vor fi analizate următoarele: educația, sănătatea, locuirea și discriminarea.

Educația

În România lipsesc datele oficiale în ceea ce privește participarea romilor la educație pentru că Ministerul Educației nu colectează și nu publică date defalcate pe originea etnică a copiilor din sistemul școlar¹⁴. Puține sunt datele la care se poate avea acces. În cadrul unui articol în curs de publicare, Ghe. Sarău (2012), consilier pentru limba romani și romi din cadrul Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, făcea referire la situația „frecventării școlii de către elevii cu identitate romă asumată” și menționa că există o creștere semnificativă a prezenței acestora în sistemul de educație.

Începând cu 1990 au fost publicate numeroase studii și rapoarte despre problematica romilor din România a căror concluzie, cel puțin din perspectiva educației, este aceea că nivelul de pregătire școlară și profesională a romilor este unul foarte scăzut. Aceste studii au încercat să suplinească lipsa statisticilor oficiale realizând culegerea datelor la nivelul unor eșantioane reprezentative pentru populația romă din România. Rezultatele unor astfel de studii efectuate în ultimii 10 ani (Jigău și Surdu, 2002; Fleck și Rughiniș, 2008; Duminică și Ivasiuc, 2010; Surdu 2011) aduc în atenție faptul că există un decalaj mare între rezultatele educaționale ale copiilor romi și ne-romi precum și lipsa de participare a primului grup la sistemul de educație. Cercetările menționate identifică cei mai importanți factori care influențează negativ traiectoria educațională a copiilor romi și care duc la abandon școlar: sărăcia, discriminarea pe scară largă, curriculum monocultural, segregarea, lipsa de sprijin, lipsa educației timpurii formale.

¹⁴ Raport al Parlamentului European din 6 iulie 2007 privind aplicarea Directivei 2000/43/CE din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică (2007/2094(INI)), Comisia pentru libertăți civile, justiție și afaceri interne, Raportoare: Kathalijne Maria Buitenweg, punctele 43 și 44.

În nenumărate rânduri liderii romi au subliniat faptul că nivelul scăzut de educație școlară a romilor în comparație cu cel al membrilor altor etnii reprezintă una dintre cauzele importante ale sărăciei și marginalizării membrilor acestui grup etnic. Se vorbește mult de către diferite instanțe despre importanța educației pentru incluziunea socială. Educația este considerată, după cum subliniau Fleck și Rughiniș (2008: 145) în raportul „Vino mai aproape” ca fiind „o forță puternică în modelarea traiectoriei în viață a persoanei și în scoaterea ei din sărăcia extremă”. După 1989 au fost luate unele măsuri concrete pentru a îmbunătăți participarea școlară a elevilor romi, pentru a reduce segregarea școlară și pentru a crește vizibilitatea culturii romilor, totuși acestea nu au dus la o schimbare substanțială a riscului de eșec școlar pentru elevii romi (Neculau, Curelaru, Zaharia și Tarnovschi, 2009).

G. Bădescu remarca în urma prelucrării datelor culese în cadrul anchetei Barometrul Incluziunii Romilor că „romii par să fi beneficiat mult mai puțin de o creștere a nivelului școlar de-a lungul timpului decât membrii celorlalte etnii din România” (2007: 76). Autorul observă că „diferența între nivelul educațional al persoanelor sub 40 de ani față de cel al persoanelor care au peste 40 de ani este mult mai mică în cazul romilor decât în cazul celorlalți respondenți. Chiar și dintre respondenții romi mai tineri, 95% nu au liceu, iar 21% nu au nici un fel de școală” (*ibid.*).

În cadrul cercetării de față, „EU-Inclusive - transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania”, subiectul interviului a fost rugat să ofere informații despre toți membrii gospodăriei din care face parte. În analiză am considerat doar acele gospodării în care există copii cu vârsta cuprinsă între 6 și 16 ani. Respondenții au fost rugați să recunoască dacă există copii de vârstă școlară (6-16 ani) din gospodărie care nu frecventează școala. Conform răspunsurilor primite 2 din 10 copii romi nu merg la școală, cel mai frecvent motiv invocat fiind cel legat de lipsa resurselor financiare.

Nu este un lucru nou în a spune că analfabetismul¹⁵ este o problemă serioasă cu care se confruntă populația de etnie romă în România de azi. După cum arată rezultatele cercetării un sfert (25%) dintre adulții de peste 16 ani declară că nu știu să scrie și să citească, conform răspunsurilor primite la cele două întrebări din chestionar¹⁶

¹⁵ Persoane care nu știu să scrie și să citească

16 Q6_1. Ați putea să ne spuneți dacă...	Da	Nu	NR
1. Știți să citiți?	1	2	9
2. Știți să scrieți?	1	2	9

Femeile sunt într-o mai mare măsură afectate de analfabetism, existând o diferență de 10% între ele și bărbați în ceea ce privește capacitatea de a scrie și a citi (declarată). Rezultatele acestui sondaj sunt concordante cu rezultatele altor sondaje (vezi Fleck și Rughiniș, 2008; Cace, Preoteasa, Tomescu, Stănescu, 2010). Grupa de vârstă cu cele mai multe persoane care declară că nu știu să scrie și să citească sunt cei între 25 și 34 de ani (29%) urmați de cei între 35 și 44 de ani (23%). Este vorba chiar de cei care ar trebui să activeze din plin pe piața muncii. 70% dintre cei care declară că nu știu să scrie și să citească provin din mediul rural. Aceeași concentrație a analfabetismului (71%) se înregistrează în cazul subiecților care provin din comunități compacte/segregate (izolate de celelalte comunități și caracterizate de o mare omogenitate etnică). Important de remarcat este și faptul că 19% dintre respondenții care au declarat că au terminat școala primară și 4% dintre cei care au terminat gimnaziul au recunoscut că nu știu să scrie și să citească. Deci putem spune că analfabetismul afectează mai ales persoanele adulte, din mediul rural, în special din comunități compacte/segregate. După cum arată datele (vezi tabelul 4), 23% din populația de romi din cadrul eșantionului cercetării nu a absolvit nicio școală, 26% a terminat primele patru clase și 34% doar gimnaziul. Numai 17% sunt cei care urmează un liceu, o școală profesională sau chiar mai sus, toate nivele de educație care le-ar putea oferi calificări necesare integrării pe actuala piață a muncii chiar și din România (cererile de mână de lucru necalificată au scăzut vertiginos odată cu instalarea crizei economico-financiare care a afectat puternic chiar sectoarele care absorbau un procent important de mână de lucru necalificată sau slab calificată: construcțiile, retail-ul și industria manufacturieră).

Tabel 1. Nivel de educație

Ultima școală absolvită %	Romi, 2011*	România, 2008**
fără școală absolvită	23	10
școală primară	26	17
Gimnaziu	34	18
liceu, treapta I de liceu	8	5
școală profesională, complementară sau de ucenici	4	17
liceu, finalizat	3	19
școală post-liceală de specialitate sau tehnică de maiștri	0	5
universitar – licență, masterat, doctorat	1	9
Total	100.0	100

* sunt datele culese în 2011 în cadrul cercetării de față pe un eșantion reprezentativ pentru populația de romi din România

** sunt datele culese în 2008 în cadrul studiului Atitudini față de muncă în România, Opinii, realități, așteptări al Fundației Soros România

Dacă facem comparație cu nivelul de educației al populației României (vezi tabelul XX) se pot remarca diferențele mari care există între eșantionul de romi, reprezentativ pentru această populație (2011) și cel reprezentativ pentru întreaga populație a României (2008). În primul rând analfabetismul este mai mult decât dublu în cazul eșantionului de romi, iar cei care nu au acces la calificări (nu au absolvit cel puțin ciclul gimnazial - 8 clase) este de 49% în comparație cu 27% media națională. Pe măsură ce crește nivelul de educație crește și diferența, excepție fiind doar cei 5% dintre majoritari care termină prima treaptă de liceu, față de 8% în cazul romilor. Explicația se datorează faptului că majoritarii își continuă educația. Din date reiese că cei care nu au absolvit școala sunt concentrați în mediul rural (68%) și în comunitățile compacte/segregate (67%). În ceea ce privește distribuția în funcție de gen din date rezultă că femeile sunt mult mai afectate (68%). Dacă pentru școală primară, gimnaziu și prima treaptă de liceu nu sunt diferențe mari între urban și rural, mai departe romii de la oraș beneficiază de mai multe șanse de a atinge un nivel de educație superior. Astfel 6% (față de doar 2% dintre respondenții din rural) termină școala profesională, complementară sau de ucenici, 5% (față de 3% din mediul rural) absolvă liceul și 2% termină o școală post-liceală de specialitate sau tehnică de maiștri sau nivelul universitar (licență, master, doctorat). Aceste diferențe nu sunt surprinzătoare, același fenomen regăsindu-se și în populația majoritară. Diferențele în ceea ce privește nivelul de școlarizare dintre cele două sexe se păstrează pe măsură ce crește nivelul educației, femeile fiind cele care renunță la școală (cel mai frecvent în cursul învățământului gimnazial) pentru a-și întemeia o familie.

În acest context putem spune că nivelul școlar considerabil mai scăzut decât al populației generale (vezi datele prezentate în tabelul nr. 1) afectează calificările pe care persoanele de etnie romă le pot dobândi și deci șansa unui traiect profesional sigur. Un nivel redus al educației scade șansele de reușită a individului pe piața muncii și deci șansele de a-și asigura un trai decent atât pentru sine cât și pentru familia lui (vezi Tabelul caracteristicile populației în funcție de ocupații de la capitolul Specificul ocupării la populația de romi din România).

Sănătatea

Un indicator important al incluziunii sociale abordat de către cercetarea de față - „EU-Inclusive - transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania” - este starea de sănătate, care are o influență decisivă în ceea ce privește bunăstarea individuală, dar și a familiei din care face parte respectivul individ. Consecințele sunt majore în toate celelalte aspecte ale vieții: nivel de trai, ocupare, educație, familie etc.

În cadrul unui document publicat de către Ministerul de Externe al Finlandei¹⁷ (2011: 26) se preciza, citând raportul „Health of the World Roma population” că în multe dintre țările europene morbiditatea romilor este mai mare decât a majorității populației, iar speranța lor de viață, în anumite regiuni, este cu până la 10 ani mai scăzută. Printre motivele care determină această stare de fapt sunt amintite: lipsa informațiilor medicale, insuficiența serviciilor medicale, dificultatea de a avea acces la servicii medicale, venituri scăzute și condițiile sordide de trai. Acestea li se alătură problemele de comunicare datorate diferențelor lingvistice și culturale dintre romi și personalul care asigură serviciile medicale. În plus, se adaugă și discriminarea care acționează ca o barieră în accesarea unor servicii medicale eficiente și de calitate.

În cadrul raportului „Measures to promote the situation of Roma EU citizens in the European Union” realizat pentru Parlamentul European (Bartlett, Benini și Gordon, 2011: 166) se precizează că există diferențe între statele membre în ceea ce privește capacitatea acestora de a asigura servicii de sănătate adecvate, ceea ce are ca rezultat o stare proastă de sănătate a unei mari majorități a populației cum sunt Bulgaria și România. Se apreciază că sistemele de sănătate care asigură accesul „universal” al tuturor cetățenilor, și nu numai, au o capacitate limitată de a asigura asistență sanitară adecvată pentru toți, iar cei mai afectați sunt acei etnici romi care trăiesc în sărăcie și marginalizare. Nu trebuie uitat faptul că ceea ce a mai rămas din structura serviciilor de sănătate la nivelul ruralului (lipsa medicilor de familie, lipsa dispensarelor, închiderea unităților spitalicești) vine ca un factor în plus în limitarea accesului romilor la asistență medicală în condițiile în care un număr mare de romi trăiesc în mediul rural.

Un studiu din 2006 (G. Duminică, Roma acces to social services) atrage atenția asupra unei alte probleme importante în ceea ce privește accesul la serviciile medicale pentru persoane defavorizate: în cazul comunităților de romi sunt încă persoane care nu au acte de identitate și care nu pot avea astfel acces la sistemul de sănătate public.

Programul mediatorilor sanitari început în România de către Romani Criss și apoi preluat de către Ministerul Sănătății a fost și este în continuare dat ca exemplu de bună practică în multe din publicațiile de specialitate. Inițiativa este preluată și reprodusă/implementată în alte țări care se confruntă cu probleme similare. Până la sfârșitul lui 2009 mediatorii sanitari angajați în cadrul Ministerului Sănătății aveau rezultate bune în ce privește facilitarea accesului populației rome la sistemul medical și nu numai (ajutau și la întocmirea actelor de identitate, încurajau participarea copiilor la sistemul de educație). Din momentul demarării procesului de descentralizare administrativă și trecere a mediatorilor în subordinea

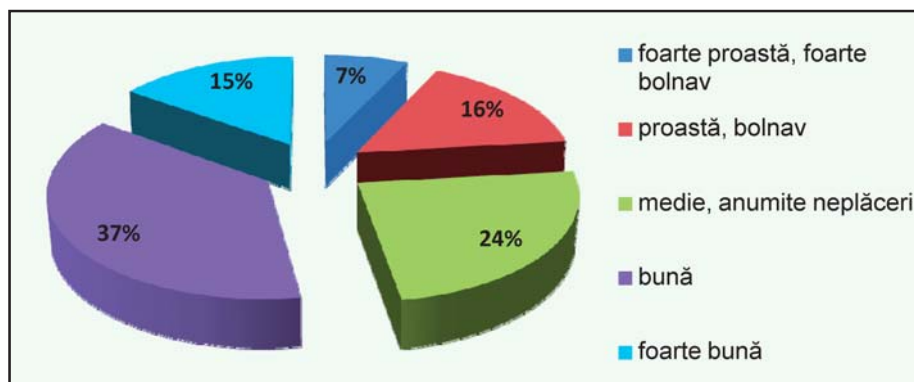
---

17 Obiectivele Finlandei pentru promovarea Politicii Europene privind romii. Manualul Finlandei privind politica europeană privind romii

primăriilor s-a constatat că numărul acestora a scăzut, la fel și impactul și rezultatele obținute (C. Briciu, V. Grigoraș, 2011). În momentul de față (2011-2012) Ministerul Sănătății continuă finanțarea mediatorilor sanitari, dar aceasta se realizează prin intermediul primăriilor. Rezultatul este o limitare a puterii de decizie a ministerului asupra modalității în care primăria decide să folosească sau nu aceste fonduri (să prelungească contractul mediatorului sanitar) și asupra sarcinilor încredințate spre îndeplinire mediatorului sanitar.

În cadrul cercetării de față, „EU-Inclusive - transfer de date și experiențe privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania”, care s-a centrat în special pe analiza situației ocupării la populația de romi din România, numărul itemilor dedicați stării de sănătate a fost limitat. Una dintre întrebări a cerut respondenților să-și evalueze starea de sănătate pe o scală de cinci trepte: foarte proastă, foarte bolnav; proastă, bolnav; medie, anumite neplăceri; bună; foarte bună. 24% dintre respondenții din cadrul eșantionului și-au apreciat stare generală de sănătate ca fiind proastă și foarte bolnav, iar 16% dintre subiecții eșantionului declară că au anumite neplăceri legate de sănătate. De altfel 70% dintre subiecții anchetei au declarat că în ultimele 6 luni el sau cineva din familia lui au apelat la serviciile de sănătate.

Grafic 1: Evaluarea stării de sănătate

Sursa: Soros 2011

Bărbații romii își apreciază starea de sănătate ca fiind bună și foarte bună într-o proporție mai mare (57%), față de 48% dintre femei. Acest aspect este explicat în cadrul raportului „L@egal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi” (Cace, Preoteasa, Tomescu, Stănescu, 2010: 59) prin faptul că „starea reală a unei sănătăți mai precare a femeilor rome care nasc și îngrijesc un număr considerabil de copii, [...] își poate pune amprenta asupra sănătății lor și îngrijirii sănătății”.

Când s-a pus problema asigurărilor de sănătate și a accesului gratuit la serviciile de sănătate jumătate dintre cei intervievați s-au declarat ca beneficiari. 55% dintre femeile din eșantion au declarat că au asigurare de sănătate sau acces gratuit la serviciile de sănătate față de 45% dintre bărbații intervievați.

În cercetarea de față respondenții au fost rugați să realizeze o apreciere a calității serviciilor medicale, 35% răspunzând că acestea sunt slabe și foarte slabe. Dintre acești nemulțumiți, 29% sunt cei care au declarat că au acces gratuit la serviciile de sănătate, deci contactul cu sistemul de sănătate din România nu le modifică, poate chiar le alimentează părerea proastă. Se poate remarca diferența dintre romii din comunitățile compacte/segregate care în proporție de 40% apreciază aceste servicii ca fiind proaste și foarte proaste (31% fiind cei cu acces gratuit la servicii) și doar 24% dintre romii din comunitățile dispersate care cred acest lucru (23% fiind cei cu acces gratuit la servicii). Explicația se datorează faptului că marea parte a comunităților compacte/segregate (vezi partea de locuire) se regăsesc în mediul rural, cel mai afectat de reforma sistemului de sănătate (închiderea unităților spitalicești în funcție de rentabilitate). Un alt aspect considerat în cadrul cercetării în ceea ce privește sănătatea este cel legat de nivelul discriminării resimțit în cadrul contactelor cu personalul centrelor de sănătate și al spitalelor. 54% dintre respondenți au declarat că s-au simțit discriminați în relație cu aceste instanțe (vezi capitolul despre discriminare).

Locuirea

Locuirea și accesul la o locuință decentă (inclusiv infrastructura adiacentă locuirii) reprezintă un alt indicator important al incluziunii sociale considerat în Comunicarea Comisiei din Europene din 5 aprilie 2011 „Un cadru UE pentru strategiile naționale de integrare a romilor până în 2020” în care se precizează că romii „locuiesc adesea în condiții precare, inclusiv fără un acces adecvat la utilități publice, cum ar fi apa, electricitatea sau gazul, iar romii nesedentari au adesea dificultăți în a găsi spații amenajate în care să aibă acces la apă” (COM(2011) 173 final: pg. 8).

Lipsa unor locuințe sau starea precară a acestora se constituie într-o problemă importantă cu care se confruntă minoritatea romilor în România postcomunistă (Riscuri și inechități sociale în România, 2009), aceleași probleme cu care se confruntă și populația majoritară cu un nivel scăzut de trai. Tocmai din cauza scăderii nivelului de trai o parte dintre romi și-au pierdut locuințele primite în timpul fostului regim comunist sau le-au abandonat.

În cadrul eșantionului cercetării actuale 53% dintre cei intervievați au declarat că locuința lor este situată în mediul rural. Doar 4% dintre respondenți au declarat că trăiesc în centrul orașului, 31% locuind în oraș, dar la periferia acestuia, în suburbii. Comunitățile compacte/segregate (izolate de celelalte

comunități și caracterizate de o mare omogenitate etnică) se găsească preponderent în mediul rural, după cum reiese din datele culese.

Conform studiului de față 82% dintre respondenți declară că locuința în care stau în momentul de față este proprietate personală a unui membru al gospodăriei (fără ipotecă sau împrumut), rezultate confirmate de studii anterioare – în 2007 85% dintre respondenți declarau aceeași stare de fapt (Fleck și Rughiniș, 2008: 109). Aceste date trebuie privite însă critic pentru că în chestionar au fost înregistrate doar răspunsurile la întrebarea „Locuința în care stați în prezent este ...” ceea ce ar fi putut foarte ușor distorsiona răspunsurile, având în vedere faptul că interviuatul nu a fost întrebat și despre dreptul de proprietate asupra terenului pe care este construită locuința.

Din totalul celor intervievați 6% beneficiază de o locuință închiriată de la stat sau primărie, 5% declară că folosesc locuința fără să plătească chirie, iar pentru 1% aceasta este una improvizată. Un singur caz din eșantion a declarat că locuința lui este proprietate ipotecată, deci familia respectivă a reușit să obțină un împrumut la bancă pentru a achiziționa acest bun. Lipsa cazurilor de locuințe ipotecate se datorează faptului că un procent semnificativ al populației romă nu are un loc de muncă stabil cu contract legal care să îi permită accesarea unui împrumut. Diferențe ne semnificative (sub marja de eroare statistică) între rezultatele celor două cercetări menționate anterior (Barometrul Incluziunii Romilor 2008 și EU-Inclusive - 2011) se înregistrează și în ceea ce privește utilizarea locuințelor publice de către populația romă interviuată: 4% în 2008 și 7% în 2011.

Din datele cercetării reiese că numărul de camere per locuință este de 2,38 camere/locuință, mai mic decât cel înregistrat pentru populația României (2,6 camere/locuință în 2009, 2011: 21¹⁸). Cel mai frecvent locuința romilor din eșantion are 2 camere (2,6 camere per locuință în 2009 pentru populația majoritară, 2011: 21¹⁹). În ceea ce privește suprafața medie a locuinței populației de romi din cadrul eșantionului cercetării EU-Inclusive aceasta este de 37,23m² cu 1m² mai mică decât suprafața medie pe locuință pentru populația României în 2009 (2011: 21)²⁰. Problemele de locuire însă doar acum încep să fie reflectate de către răspunsurile la chestionar. Astfel, din datele cercetării reiese că 23% dintre romii din eșantion împart aceeași cameră cu cel puțin alte două persoane (deci o cameră este împărțită de 3 persoane și peste). Mai mult de jumătate dintre respondenți (58%) declară că locuința în care trăiesc este construită din materiale

18 Situația locuirii în România (2011), coord. M. Voicu și A. Dan, București, Habitat for Humanity Romania și UNDP Romania.

19 Situația locuirii în România (2011), coord. M. Voicu și A. Dan, București, Habitat for Humanity Romania și UNDP Romania.

20 Situația locuirii în România (2011), coord. M. Voicu și A. Dan, București, Habitat for Humanity Romania și UNDP Romania.

durabile (piatră, beton, cărămidă, BCA, panouri), dar un procent semnificativ (30%) recunoaște că locuința este construită din paiantă sau chirpici. Acestea din urmă sunt mijloace preponderent tradiționale de construire pentru mediul rural, mai puțin durabile, dar mult mai ieftine, specifice familiilor sărace care au posibilități reduse de a construi locuințe folosind materiale rezistente, de bună calitate. Aceste materiale nu rezistă la intemperii și dezastre naturale, ele oferind doar un minimum de confort și protecție (M. Voicu, A. Dan, 2011). Locuințele realizate din materiale durabile sunt specifice pentru mediul urban (73%), cele din paiantă și chirpici fiind prezente doar în 20% dintre cazuri. În ceea ce privește mediul rural, 49% dintre locuințe sunt construite din materiale durabile, dar un procent mai mare 36% sunt din chirpici și paiantă, restul fiind din lemn și alte materiale.

În 2011, 36% dintre locuințele romilor sunt racordate la rețeaua de apă potabilă (53% din totalul locuințelor conform datelor înregistrate la recensământul din 2002, Voicu și Dan, 2001: 33), 24% au acces la canalizare (sistem public sau fosă septică) (51% din totalul locuințelor din România conform datelor înregistrate la recensământul din 2002, Voicu și Dan, 2001: 33), 16% au toaletă cu apă curentă (42% pentru populația României, Voicu și Dan, 2001: 33), 68% declarând că toaleta este în curte/afară. După filtrarea răspunsurilor afirmative la întrebările legate de dotările locuinței cu toaletă amenajată (în cadrul locuinței sau în afara ei), rezultă că 21% dintre acestea nu beneficiază de această facilitate. Procentul este foarte mare, mai ales dacă facem comparație cu rezultatele înregistrate (10%) în cadrul Barometrului Incluziunii Romilor (2007). E posibil ca valorile mult prea mari să se datoreze supraestimării apărute în urma modului în care au fost adresate întrebările. Totuși, chiar și un procent în jur de 10% este foarte mare dacă avem în vedere repercusiunile pe care lipsa acestei facilități le are asupra sănătății.

Analizând mai departe dotările rezultă din chestionar că 91% dintre gospodăriile romilor din eșantion sunt racordate la rețeaua de energie electrică față de 84% în 2008 Fleck și Rughiniș (2008: 112), iar conform Recensământului populației și locuințelor din 2002 ponderea era de 96% pentru populația generală (Voicu și Dan, 2001: 33). După cum era de așteptat, din cauza faptului că accesul la apă este o problemă critică în zonele rurale, 23% dintre cei de la sate au acces la apă curentă față de 56% din zonele urbane. Există diferențe semnificative între cei din mediul urban și cei din mediul rural în ceea ce privește accesul la canalizare, în sensul că 44% dintre cei din urban beneficiază de sistemul public sau au fosă septică față de doar 13% din rural.

În raportul Riscuri și inechități sociale în România (2009) în cadrul capitolului destinat Serviciilor sociale se precizează că în intervalul 1990-2007 fondurile publice destinate construcției de noi locuințe au fost orientate

cvasitotalitar către mediul urban unde au fost construite 93,7% din aceste locuințe, România fiind una dintre țările din zona fostelor țări socialiste din Europa Centrală și de Est, cu excepția Bulgariei cu cel mai scăzut ritm de construcție. Nici măcar Agenția Națională pentru Locuințe nu a adus o îmbunătățire semnificativă. În ciuda măsurilor întreprinse până în momentul de față atât de guvern (Strategia Guvernului de Îmbunătățire a Situației Romilor 2001-2010), cât și de numeroase organizații neguvernamentale internaționale și naționale (rome și ne-rome) condițiile de locuire, după cum se prezintă și în cadrul raportului comisiei prezidențiale (Riscuri și inechități sociale în România 2009), "ale populației de romi rămân în continuare sub valorile medii/standard de la nivel național" (2009: 118). Lipsa unor condiții de locuire decente are puternice implicații asupra stării de sănătate și nivelului de educație a acestor persoane.

Discriminarea

Discriminarea este o altă dimensiune a incluziunii sociale, mai ales în cazul unui grup etnic. Fenomenul discriminării este des întâlnit de-a lungul istoriei etniei rome. Dacă în perioada de dinainte de 1989 nu se discuta această problemă din cauza politicilor asimilaționiste promovate de către Partidul Comunist, după 1990 fenomenul a răbufnit. Nu de puține ori Amnesty International semnala în anii 90 forme ale violenței comunitare îndreptate împotriva membrilor acestei etnii sub forma raidurilor întreprinse de poliție până la arderi ale caselor de ceilalți membri ai altor etnii (ex. Hădăreni).

În cadrul Barometrului Incluziunii Romilor (BIR) (2007) Mălina Voicu realiza o analiză dinamică a gradului de intoleranță față de romi începând din 1990. Autoarea concluziona, pe baza datelor statistice, că în ultimii 13 ani (perioada 1993-2006, data realizării BIR) intoleranța etnică față de romi a scăzut constant. Motivele invocate sunt atât cele de natură economică (îmbunătățirea situației economice a populației), cultură politică (acceptarea regulilor jocului democratic, a toleranței și respectului inter-etnic), dar și cauze de natură instituțională (schimbarea legislativă, existența unor programe de incluziune socială). Un alt aspect pe care cercetătoarea îl precizează se referă la faptul că nivelul intoleranței față de romi trebuie considerat în contextul reducerii intoleranței generalizate din ultimii 6 ani (perioada la care se referă este cea 1999-2006) (2007: 56). Pentru susținerea argumentelor în favoarea scăderii nivelului intoleranței inter-etnice, Mălina Voicu (BIR, 2007) face apel la indiciile opiniei dominante și semnalează că „interacțiunea este acceptată de către populația majoritară mai ales dacă aceasta are loc în spațiul public (serviciu, școală), însă există reticente în ceea ce privește <împărțirea> spațiului privat”.

În opinia dvs. este bine sau nu este bine ca... ?	Foarte bine și bine	Rău și foarte rău
românii și romii să locuiască în aceeași zonă a localității	86,8	9,6
elevii romi și cei români să învețe în aceeași clasă	88,1	8,2
românii și romii să lucreze în același birou/atelier	88,6	7,3
românii și romii să se căsătorească între ei	76,5	18,9
copiii români și romi să se joace împreună	89,0	7,6

Date Barometrul Incluziunii Romilor, 2006

Datele Romnibus-ului realizat de către IMAS în iunie 2009 pentru LDK Consultants arată că procente relativ ridicate dintre respondenți consideră că este bine și foarte bine ca: elevii romi și români să învețe în aceeași clasă (77%); românii și romii să lucreze în același birou/atelier (75%); copiii români și romi să se joace împreună (74,2%). Când vine vorba însă de împărțirea spațiului privat nivelul aprecierii pozitive începe să scadă: românii și romii să locuiască în aceeași zonă (62,4%); românii și romii să se căsătorească între ei (51,8%) și fiica sau fiul să se căsătorească cu o persoană de etnie romă (32,2%), același procent ca și în cazul persoanelor de etnie arabă.

În cadrul cercetării realizate de către CCSB („Stereotipurile la adresa romilor”) pentru Asociația ProDemocrația, iunie 2011, pe scala distanței sociale se poate observa, făcând comparație cu date culese în noiembrie 2010, o creștere a nivelului toleranței.

Scala distanței sociale/ "de acord ca ..."	Iunie 2011	Noiembrie 2010
Romii să locuiască în România	87	87
Romii să locuiască în localitatea mea	81	77
Copilul sau nepotul meu să fie așezat în bancă lângă un copil rom	72	69
Sa îl aibă ca vecin	64	59
Să îmi fie prieten	60	57
Să facă parte din familia mea	32	34

Unul dintre motivele modificărilor importante ale procentelor la întrebările de distanță socială, așa cum se subliniază de către Fleck și Rughiniș (2008: 13), poate fi datorat creșterii gradului de conștientizare a ceea ce înseamnă răspunsuri corecte și incorecte politic, parte a regulilor jocului democratic. Un argument în favoarea acestei explicații este faptul că există un nivel constant de respondenți ne-romi „care refuză să accepte o persoană de etnie romă în cadrul familiei - 76% (Barometrul Relațiilor Etnice 2002)” (Fleck și Rughiniș 2008: 13).

Rezultatele cercetării realizate de către Institutul pentru Cercetarea Calității Vieții în 2010 la comanda Fundației Soros România în cadrul proiectului “L@egal - investiție europeană pentru viitorul romilor din România” (Cace, Preoteasa, Tomescu, Stănescu) semnaleză faptul că „romii se simt în continuare discriminați

în viața cotidiană și consideră că etnia reprezintă un element important pentru reușita în viață” (2010: 67) în ciuda scăderii prejudecăților față de romi. Atât Barometrul Incluziunii Romilor (2007) cât și cercetarea mai sus menționată (2010) semnalează faptul că romii „consideră că etnia este importantă pentru reușita în viață și pentru cea școlară” (2010: 67).

În 2011, în cadrul actualei cercetări, 62% dintre respondenți au declarat că nu s-au simțit niciodată discriminați în ultimul an față de 34% care au răspuns afirmativ. În linie cu datele prezentate anterior (cu toate că nu putem vorbi de o comparație care să respecte toate regulile științifice) putem afirma că ceea ce scria Mălina Voicu în 2007 (BIR, 2007) reflectă realitatea actuală – deci discriminarea etnică (resimțită) cu care se confruntă romii începe să se reducă, eforturile depuse în atâția ani de zile de către diverse instituții încep să își arate roadele.

În cadrul cercetării de față, femeile sunt cele care percep mai puternic discriminarea (38%) față de doar 31% dintre bărbați. 32% dintre cei din urban declară că față de acum 10 ani comunitatea romă este mai mult discriminată, afirmație cu care sunt de acord doar 23% dintre respondenții din mediul rural, mai bine integrați și acceptați de către comunitățile mici din care fac parte, dar și mai izolați în ceea ce privește frecvența relațiilor cu indivizi cât mai diferiți.

Situațiile în care discriminarea este cel mai puternic resimțită, conform răspunsurilor primite, sunt cele legate de modul în care personalul centrelor de sănătate, ale spitalelor se comportă cu etnicii romi (54%). Imediat pe locul următor se situează relațiile cu personalul serviciilor sociale (48,7%) care au, conform declarațiilor, un puternic caracter discriminatoriu față de romi. Mălina Voicu (2007: 60) explică acest comportament al celor din spitale și servicii sociale (care se află preponderent în cadrul primăriilor) citând lucrarea lui Lipsky Michael (1980) „Level – Street Bureaucracy Dilemmas of the Individuals in the Public Services”. În această lucrare autorul mai sus menționat de către M. Voicu pune acest comportament discriminatoriu pe seama „puterii discreționare de care dispun angajații acestora [...] și datorită faptului că trebuie să selecteze între diferiții solicitanți și să distribuie resursele în funcție de o serie de criterii birocratice”. Deci funcționarii au tendința de a acționa „în funcție de propriile prejudecăți și tind să îi favorizeze pe cei similari lor” (Voicu, BIR 2007: 60).

Dintre respondenți 42% semnalează existența unor comportamente discriminatorii în cadrul interviurilor pentru o slujbă, angajatorul manifestând o astfel de atitudine care apoi are mari șanse să influențeze posibilitatea găsirii unui loc de muncă. Tot legat de discriminarea resimțită la angajare, 34% dintre etnicii romi din cadrul eșantionului semnalează existența acesteia în rândul celor care fac angajări temporare, iar 23% vorbesc de existența unui comportament discriminatoriu din partea funcționarilor Agenției Județene pentru Ocuparea Forței de Muncă (AJOFM).

Aceste date trebuie însă privite în context. Fleck și Rughiniș (2008: 55) semnalează un aspect important în ce privește percepția discriminării - practicile discriminatorii pot fi percepute dacă respectivul individ interacționează cu respectivele instanțe/agenții. Un nivel redus al discriminării în relație cu angajatorii, în special în relație cu angajații Agențiilor Județene pentru Ocuparea Forței de Muncă se poate datora contactelor mai puțin frecvente cu acești agenți datorită situației în care se află majoritatea cetățenilor români de etnie romă din România - săraci, cu un nivel redus al educației, fără calificare profesională, trăind din ajutoarele sociale, marginali și marginalizați de societate. În cadrul cercetării de față, doar 7% dintre respondenți au declarat că el sau cineva din familia lui a apelat în ultimele 6 luni la servicii de consiliere pentru găsirea unui loc de muncă. Având aceste rezerve nu putem afirma că discriminarea pe piața muncii s-a redus față de anii 90'.

Toate cele avansate până în momentul de față, în special atenționarea de a nu crede prea ușor că discriminarea s-a diminuat, sunt confirmare de răspunsurile date la ultima întrebare despre discriminare. Pentru 31% fenomenul este la fel de intens resimțit ca și acum 10 ani, pentru 24% crește în intensitate, ceea ce face ca jumătate dintre respondenții din eșantion să semnaleze faptul că discriminarea există la fel de puternică și chiar se intensifică. Doar 26% consideră că nivelul de discriminare a comunităților etnice romă s-a redus și 10% afirmă că nu se simt discriminați.

Concluzii

La nivelul populației de romi, per ansamblu, nivelul de educație formală este scăzut, 2 din 10 copii de vârstă școlară nu merg la școală. La aceste date se adaugă faptul că un sfert din populație este analfabetă și pentru jumătate dintre cei cuprinși în eșantion (incluzând aici și primul grup ale căror răspunsuri sunt reprezentative pentru populația de romi din România, conform cadrului de eșantionare) nivelul maxim al educației este cel de școală primară. Aceștia sunt cei care nu au nici o posibilitate (decât dacă urmează programe destinate creșterii nivelului de educație al adulților „A doua șansă”) să beneficieze de pe urma cursurilor de calificare care le-ar putea asigura o diplomă recunoscută oficial pentru că prevederile legislative în vigoare cer ca nivelul minim necesar de școlarizare pentru calificare să fie de minim 8 clase (terminarea ciclului gimnazial).

Conform datelor colectate, doar jumătate dintre respondenți au declarat că au asigurare de sănătate sau acces gratuit la asigurările de sănătate în comparație cu peste 97% din populația României (conform datelor furnizate pentru sfârșitul anului 2009 de către Casa Națională a Asigurărilor de Sănătate, www.cnas.ro, consultat în data de 24.06.2011). Lipsa accesului la serviciile de sănătate pentru o mare parte din populație, dar și condițiile precare de locuire și viață sunt factorii care explică rata mai mare a morbidității și mortalității la populația de romi din România.

Datele rezultate în EU-Inclusive vin să aducă încă odată în atenție problemele de locuire ale populației de romi din România: aglomerarea multor persoane în aceeași cameră; în cadrul unor locuințe construite din materiale puțin rezistente; lipsite de utilități de bază cum sunt apa curentă, canalizarea, chiar și toaleta (chiar amenajată în curte, în afara casei). Fără doar și poate că locuința este un element fundamental al condițiilor de viață și ea trebuie să răspundă unor necesități de bază ale omului cum sunt cele de adăpost, integrare socială, securitate și intimitate (Mărgineanu I., Precupețu I., 2010). Dar pentru mulți etnici romi ea este doar un adăpost precar și înghesuit, care nu permite intimitate și securitate.

Din toate datele despre discriminare prezentate în cadrul unor cercetări desfășurate începând din 2000 și până în prezent am putea fi de acord cu cele avansate de către Mălina Voicu în cadrul Barometrului Incluziunii Romilor (2007) și anume că discriminarea etnică resimțită cu care se confruntă romii începe să se reducă. Totuși, după cum remarcă Mălina Voicu (BIR, 2007), fenomenul încă persistă și necesită precauție și considerație pentru faptul că avem de a face cu cel puțin două mari categorii de factori: instrumentele de măsurare a nivelului discriminării etnice (care ar necesita adaptarea la schimbările produse în societate); cultura politică (acceptarea regulilor jocului democratic, a toleranței și respectului inter-etnic), schimbarea legislativă și măsurile destul de numeroase din ultimii ani de a inculca în societate faptul că toleranța față de diversitate este o valoare. Același gen de observație - referitor la nivelul de intoleranță raportat (surprins de către instrumentele de cercetare: chestionar, interviu etc.) - este făcută și de către Claudiu Tufiș în cadrul analizei datelor cercetării Religie și Comportament religios realizată în cadrul programului Studii Electorale Românești al Fundației Soros România. Autorul susține de asemenea că nivelul de toleranță raportat va fi întotdeauna mai redus decât nivelul de intoleranță real tocmai datorită normelor sociale care condamnă intoleranța față de un anumit grup social.

Deci, nivelul scăzut de educație care favorizează reproducerea condiției sociale a familiei de bază, condiții de locuire improprie (supraaglomerare, acces redus sau deloc la utilități, locuințe construite din materiale ieftine și puțin durabile), discriminarea și lipsa accesului gratuit la servicii de sănătate pentru un grup destul de numeros de indivizi nu lasă loc șanselor noilor generații de depășire a condiției de viață ale părinților lor.

Bibliografie

- Preoteasa A. M., Tomescu C., Stănescu S. (coord.), *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi*, Fundația Soros România, Expert 2010
- Jigaău, M., Surdu, M., *Participarea școlară a copiilor Romi: probleme, soluții, actori*, București, Ministerul Educației și Cercetării, Institutul de Științe ale Educației, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, 2002.
- Duminică G., Ivasiuc A., *O școală pentru toți*. Agenția Împreună și UNICEF, 2010
- Zamfir C., Zamfir E. (coord.), *Țigani în ignorare și îngrijorare*, Ed. Alternative, 1994
- Neculau A., Curelaru M., Zaharia D. și Tarnovschi D. *Elites rom dans les anciens pays communistes. Le cas de la Roumanie în Transitions*, Vol. XLVIII.2, Universite libre de Bruxelles, 2009
- Fleck G. și Rughiniș C. (ed.). *Vino mai aproape. Incluziunea și excluziunea romilor în societatea românească de azi*, Human Dynamics, 2008
- Cace S., Preoteasa A. M., Tomescu C., Stănescu S. (coord.), *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi*, Fundația pentru o Societate Deschisă, Expert 2010
- Comșa M., Tufiș C., Rughiniș C., *Atitudini față de muncă în România. Opinii, realități, așteptări*. Fundația Soros România, 2008
- Bădescu G., Grigoraș V., Rughiniș C., Voicu M., Voicu O. *Barometrul Incluziunii Romilor*. Fundația pentru o Societate Deschisă, 2007
- The Objectives of Finland for Advancing the European Policy on Roma. Finland's Handbook on the European Policy on Roma, 2011
- Bartlett W., Benini R. și Gordon C., *“Measures to promote the situation of Roma EU citizens in the European Union”* for European Parliament's Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs, 2011.
- Duminică G. (ed.). *Roma access to social services*. AMM Design, 2006
- Briciu C., Grigoraș V., *Evaluarea impactului programului de mediere sanitară. Centrul Romilor pentru Politici de Sănătate – Sastipen*, 2011
- Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, din 5.04.2011, COM(2011) 173 final
- Preda M. (președintele Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice), *Riscuri și inechități sociale în România*, 2009
- Voicu M., Dan A. (coord.). *Situația locuirii în România*, Habitat for Humanity România și UNDP România, București, 2011
- Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice (coord.) *Etnobarometru. Relații interetnice în România*. Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2000
- Sarău, Ghe. *Planificarea lingvistică pentru limba rromani în România între anii 1990 – 2011*, în curs de publicare. Fundația Soros România, 2012
- Mărgineanu I., Precupețu I. (coord.) *Calitatea vieții în România*. 2010, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Editura Expert, 2010

AL TREILEA VAL AL MIGRAȚIEI ROMILOR: MOBILITATE ȘI MIGRAȚIE INTERNAȚIONALĂ LA POPULAȚIA DE ROMI DIN ROMÂNIA DUPĂ 1989

Monica Șerban

Al treilea val al migrației romilor

În deceniul 9 al secolului trecut, țările Europei de Vest erau deja alarmate de valul azilanților și migrației de întregire a familiei care aducea din ce în ce mai mulți migranți „nedoriți“. Către sfârșitul perioadei, perspectiva deschiderii unui spațiu imens, cel de „dincolo de Cortina de Fier“, la liberă circulație internațională (treccerea la statutul de democrații ar fi adus, inevitabil, pentru întreaga populație a fostelor țări comuniste, posibilitatea de a ieși liber din țară) înspăimânta cancelariile statelor occidentale. În acest context, de estimări alarmiste ale creșterii migrației dinspre estul spre vestul Europei, se declanșează o nouă etapă a ceea ce specialiștii numesc cel de-**al treilea val al migrației romilor** către Europa Occidentală (Reyniers, 1993, 2008).

Puțin înainte de căderea regimului Ceaușescu, în 1989, primele grupuri de populație romă având ca origine România încep să solicite azil țărilor din vestul european dezvoltat. Trendul continuă în primii ani de după 1989, pe fondul accentuării conflictelor cu caracter etnic între populația romă și populația majoritară. Germania reprezenta ținta predilectă a proiectelor pentru o viață nouă în Occident. În primăvara anului 1992, estimările plasau deja la 20.000 numărul solicitanților de azil de origine romă din România în această țară (cf. Ambasadei Germaniei în România, estimare citată de Reyniers, 1993). Două rute de migrație păreau să se dezvolte: una care ducea către statele din centrul Europei (în special Germania, via Austria), accesibilă mai ales romilor din Transilvania, și a doua, deschisă de romii din Banat, cărora le-au urmat cei din sudul României, către sudul Europei, în special țările latine (Reyniers, 2003). În perioada de timp imediat următoare căderii regimului comunist, solicitarea de azil a constituit principalul tip de migrație internațională practicat de populația romă din România. Într-o țară care moștenea un repertoriu restrâns de modele de mobilitate geografică (Diminescu, 2003), calea refugiului a fost intens utilizată de întreaga populație. Datele pentru perioada respectivă sunt greu de contabilizat: majoritatea statelor de destinație nu înregistrează etnia celui care solicită protecție. Cu siguranță este vorba de zeci de mii de romi, unii reușind să atingă destinațiile dorite (democrații dezvoltate ale spațiului vest-european), alții întrerupându-și migrația la porțile (de atunci) ale Occidentului, în taberele din Cehia sau Polonia.

Reacțiile restrictive ale statelor occidentale vor reduce treptat atractivitatea solicitării de azil ca strategie de migrație pentru români. Avem puține detalii despre felul în care migrația romilor a evoluat din a doua jumătate a deceniului 10 al secolului trecut până la ridicarea primei (și probabil celei mai importante bariere) de circulație în migrația internațională a românilor: restricția de viză în spațiul Schengen începând cu 1 ianuarie 2002. În ciuda unei vizibilități ridicate, accentuate probabil de inserarea la marginile societăților de destinație, este puțin probabil ca migrația romilor să fi cunoscut un trend ascendent, prin raportare la perioada anterioară. O „pierdere” treptată în migrația populației majoritare este mai degrabă probabilă (vezi (Matras, 2000))²¹.

Împinsă de înrăutățirea accentuată a situației de la origine, migrația romilor români pare să fie impulsionată de reducerile succesive și graduale (în 2002 prin eliminarea controlului intrării cetățenilor români în Spațiul Schengen pe baza unei vize, ulterior, în 2007, prin dobândirea statusului de cetățeni europeni) a barierelor de circulație către vestul european. Nu este vorba nicidecum de un exod al populației române din România, ci, probabil, de creșterea deplasărilor în străinătate în contextul în care, deopotrivă, migrația populației majoritare cunoaște un trend puternic ascendent. Deși proporția romilor din statele sud-estului și centrului european care s-au îndreptat către Occident este probabil mai mică decât cea a populației majoritare (Reyniers, 2008) ori cel mult paralelă acesteia (Matras, 2000), migrația romilor, încă de la începuturile anilor '90, a provocat neliniște și îngrijorare. Aceasta pare să fie, de altfel, povestea repetitivă a valurilor succesive de migrație romă în Europa: „À chaque fois, leur arrivée a suscité l'étonnement, l'inquiétude et le rejet”, nota Reyniers în 2008. O migrație înalt vizibilă a persoanelor lipsite de resurse care se inserează la marginile societăților de primire. Romi cerșind în marile capitale, spălând parbrizele mașinilor în intersecții sau vânzând ziare gratuite în fața supermarketurilor, tabere insalubre supraaglomerate, familii numeroase pornite împreună în căutarea de mai bine sunt imaginile în care citim migrația romilor, chiar și astăzi.

Periodic, migrația populației de etnie romă reappare în centrul atenției în spațiul public românesc: subiect de îngrijorare, subiect de dispută, subiect de negociere/re-negociere a relațiilor cu diversele state de destinație. Deși vizibilă, importantă (dacă ar fi să ne gândim chiar și numai la măsurile adoptate de unele state de destinație ca reacție la migrația romilor și la reacțiile de răspuns ale statului român), migrația romilor rămâne, pentru moment, una dintre componentele puțin investigate ale migrației cetățenilor români în străinătate.

21 „În urma înăsprirea controalelor la frontieră și a procedurilor de intrare în țările din vestul Europei, în special Germania, Austria și Italia, în perioada 1992-1993, incluzând reguli mai stricte pentru acordarea de azil, precum și a clasificării celor mai multe dintre țările din estul Europei ca <«țări sigure»>, sursă sau de tranzit, dar și a introducerii acordurilor de readmisie, migrația din estul Europei către vestul continentului a fost limitată și probabil restrânsă numeric comparat cu perioada anterioară” (Matras, 2000: 35)

Felul cum a evoluat în timp această migrație, pattern-urile după care se desfășoară astăzi, consecințele pe care le antrenează sunt departe de a fi lămurite. Acest text, dedicat în exclusivitate deplasărilor internaționale ale romilor din România, se înscrie într-un astfel de efort de limpezire a unei situații de migrație²².

Capitolul cuprinde cinci secțiuni, urmărind structurarea: experienței de mobilitate/migrație, a migrației actuale și a intențiilor de migrație. Organizarea textului urmărește un mod cronologic de implicare în migrație: de la cei care au participat la migrație în trecut, la cei care sunt în acest moment migranți și cei care este posibil/probabil să fie implicați în migrație în viitor. Secțiunea finală (discuții) încearcă să pună împreună elementele de descriere/explicație organizate după schema trecut/prezent/viitor în migrația romilor, pentru a schița o imagine de ansamblu. Evident, construită cu date culese la origine, imaginea este una pe alocuri neclară. Principalele sale trăsături sunt: migrație marginală, marcată de lipsa de resurse și condusă de nevoia de resurse materiale, înalt sensibilă la schimbările de context. Dezvoltarea fenomenului se accentuează după 2007 cu plecări majoritar concentrate în spațiul european, în numai câteva țări. Criza economică pare să fi afectat puternic deplasările în străinătate: mulți dintre cei rămași în străinătate sunt persoane care trăiesc acolo de cel puțin un an de zile, mulți dintre cei pentru care migrația înseamnă o perioadă scurtă petrecută în afara granițelor țării sunt astăzi mai degrabă acasă.

Cei care au fost plecați și au revenit

Cercetarea migrației internaționale din România are deja o tradiție în înregistrarea și analiza a ceea ce este numit experiență de migrație/experiența străinătății (vezi, spre exemplu, Sandu (coord.) 2007). Investigarea experienței de migrație presupune, de fapt, evidențierea grupului de indivizi care, pe parcursul unei perioade de timp, s-au implicat cel puțin o dată într-o deplasare în străinătate care poate fi catalogată drept migrație. Ei sunt cei care au fost în afara granițelor țării și, din diverse motive, au revenit la origine. Într-o terminologie paralelă sunt migranți de revenire.

Indivizii care, la un moment dat, au acumulat una sau mai multe experiențe (în sensul de evenimente) de migrație, dar se află la origine, reprezintă o categorie distinctă față de cei care sunt implicați, în același moment, în migrație (cei se află la destinație). Nu sunt migranți, ci foști migranți. În mod evident, ei reprezintă unicul grup de populație care s-a aflat în situația de a fi migrant și de la care se poate culege, în mod direct, informație în aria de origine.

²² Uneori, din motive legate de repetiție, specificarea adjectivală "internațional" nu se adaugă substantivului "migrație". Referirile, dacă nu este precizat în alt fel, sunt exclusiv la migrație internațională. Din motive legate mai degrabă de lipsa de relevanță a diferențierilor bazate pe locul de plecare, respectiv de destinație în migrația contemporană, nu apare decât rar distincția imigrație/emigrație. În termenii migrației clasice, discutăm aici despre emigrare și migrație de revenire, pentru care, cel mai adesea, am utilizat termenul "migrație".

De ce sunt experiențele acestor indivizi relevante pentru cunoașterea migrației? Probabil că există cel puțin două variante de răspuns la această întrebare, care justifică investigarea experienței de migrație la origine.

În primul rând, informațiile furnizate de indivizi despre experiențele lor trecute reprezintă una dintre puținele surse pe baza cărora se poate construi o imagine asupra migrației având ca origine un spațiu specificat, ca întreg. Dacă discutăm despre migrația populației de romi din România, ca ansamblu, și am recurge la investigarea populației de migranți (cei care sunt la destinație) în acest scop, ar trebui să integram informații venite din fiecare dintre ariile de destinație ale populației respective. Orice generalizări bazate pe informațiile culese de la o populație migrantă dintr-o anumită țară, în cazul migrației internaționale) ar fi în mod inevitabil afectate de particularitățile migrației către statul respectiv. Varianta investigării extensive a tuturor destinațiilor este costisitoare și nerealistă, indiferent dacă spațiul de origine este România sau un altul. Imaginea pe care o obținem discutând cu foștii migranți, la origine, nu este însă decât o aproximare a migrației. Principala sa limită vine din selectivitatea procesului de revenire. Dacă între indivizii care rămân la destinație și cei care revin există diferențe sistematice, atunci calitatea imaginii este și ea afectată. Pattern-urile după care se desfășoară însă migrația pot reduce sau accentua dificultățile de aproximare. Dacă migrația are un pronunțat caracter circulator (fără diferențe între destinații), adică modelul de migrație practicat este unul bazat pe plecări și reveniri frecvente la origine, atunci se poate lucra sub ipoteza unei ridicate similitudini între migranți (cei care se află la destinație) și foști migranți. Populația de migranți de revenire devine, în aceste condiții, o bună aproximare pentru populația migrantă. Este asumția, bazată pe cercetări anterioare, sub care se plasează această analiză.

Dacă experiența de migrație servește încercării de descriere a migrației unei populații din perspectiva originii, în al doilea rând, ea capătă relevanță prin prisma efectelor pe care procesul le induce (cel puțin la nivel individual). Contactul cu realitatea de dincolo de granițe (indiferent dacă printr-o experiență de migrație sau de alt tip) pare a contribui la schimbări la nivel individual (ipoteză susținută în cazul României, prin date referitoare la populația ca întreg) (Sandu, 2010). Cunoașterea distribuției experienței de migrație capătă atunci importanță în discutarea/anticiparea impactului schimbărilor induse de migrație.

Dintre aceste două motivații, textul de față este preocupat mai ales de prima: modul în care istoria de migrație a populației de romi poate fi reconstruită pornind de la investigarea experiențelor de migrație acumulate în spațiul de origine.

Informațiile culese în cadrul sondajului de față permit identificarea indivizilor și gospodăriilor care au cel puțin experiența unei deplasări în străinătate, cu diferențieri legate de scopul deplasării (muncă/alte scopuri) și perioada de timp în care deplasarea a avut loc (perioadele: 1989-2001; 2002-2006 și 2007-prezent). În cazul indivizilor care s-au deplasat în străinătate după 1 ianuarie 2007 s-au

cules, de asemenea, informații detaliate despre cea mai recentă plecare în străinătate (anul plecării, scopul plecării, perioada de timp petrecută în străinătate, țara de destinație).

Experiența deplasării în străinătate la nivel individual

După 1989, ceva mai mult de o cincime din populația de romi care se află astăzi în țară a intrat în contact direct cu realitatea din afara României. Mai mult de trei sferturi din cei care au fost pentru o perioadă de timp în afara granițelor țării s-au deplasat în străinătate cu scopul declarat de a lucra. Străinătatea pare a fi, pentru populația de romi, locul unde se pot obține mijloacele pentru o viață mai bună. Acesta este probabil sensul în care poate fi interpretată alegerea opțiunii „muncă” în justificarea deplasării²³. Migrația populației de romi este fundamental una a lipsei de resurse, iar faptul că alte tipuri de mobilitate geografică internațională, indiferent care ar fi ele, sunt reduse, susține o asemenea afirmație: dintre cei care au fost în străinătate, pentru numai un sfert (6% din totalul eșantionului) scopul deplasărilor în străinătate de după 1989 nu este legat în nici un fel de muncă. Pentru încă 5% din eșantion, deplasările legate de muncă sunt însoțite de deplasări în alte scopuri. Informațiile culese nu ne permit stabilirea unei ordini cauzale: nu știm pentru câți dintre cei care au asociat plecarea în străinătate cu munca, un tip de deplasare a fost consecutiv celui alt: este posibil să fie vorba de un pattern de explorare a spațiului pentru alte scopuri urmat de o revenire pentru muncă sau de deplasare în alte scopuri, posibilă tocmai datorită unei deplasări pentru muncă. Cele două tipuri de mobilitate par însă a fi în directă legătură.

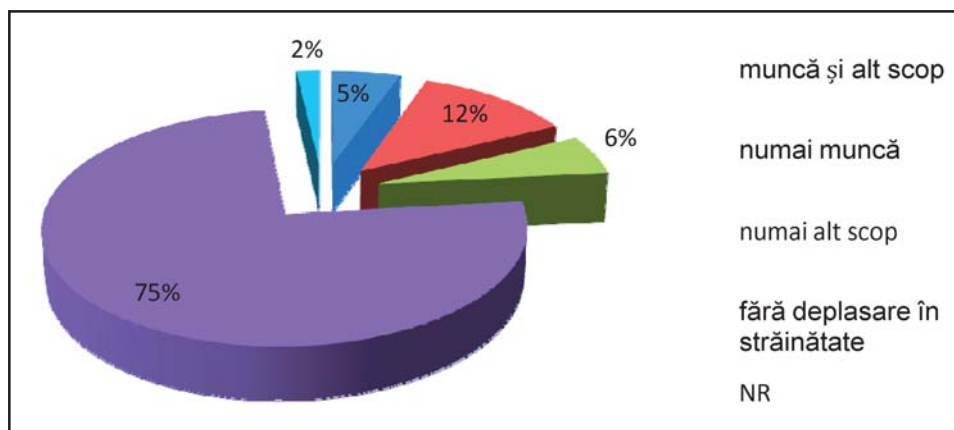
Predominanța deplasărilor motivate de muncă se menține și în condițiile segmentării perioadei de după 1989 în intervale mai mici de timp: plecările în străinătate pentru alte scopuri decât munca ocupă un loc marginal în experiența de mobilitate externă a minorității rome din România, indiferent de data când se produce plecarea.

Ideea deplasărilor în spațiul internațional în căutarea resurselor pare a fi susținută de modul în care experiența plecării în străinătate se distribuie pe parcursul perioadei de timp de după 1989: răspândirea comportamentului la nivelul populației de romi se accentuează o dată cu reducerile succesive în costurile migrației. Până la începutul anului 2002, numai 5% dintre intervievați declară că au petrecut o perioadă de timp în străinătate, indiferent de motiv. Dacă în primii 12 ani de după 1989 (1990-2001) procentul romilor care călătoriseră în străinătate era marginal, în intervalul de după 1 ianuarie 2002 până la aderarea la România la Uniunea Europeană (2002-2006), urcă la 8%

23 Scopul deplasărilor în străinătate a fost înregistrat prin întrebări închise, cu distincția, deplasare pentru a lucra/deplasare pentru orice alt scop. Formularea întrebărilor (utilizată frecvent în sondajele din România pentru înregistrarea experienței de migrație) permite subiecților să aleagă varianta „alt scop”, fără specificarea acestuia.

dintre supraviețuitorii perioadei respective, aflați astăzi în România. O nouă schimbare în regimul circulației internaționale pentru români, odată cu trecerea la statusul de cetățeni europeni, ridică din nou proporția romilor care, dintr-un motiv sau altul, călătoresc în străinătate: aproximativ 15% dintre intervieuați au experiența unei ieșiri în afara țării după 1 ianuarie 2007. Procentele în sine au mai degrabă o valoare indicativă în acest caz: ele sugerează o intensificare a circulației internaționale în cazul populației de interes, dar numărul redus de cazuri în ansamblul eșantionului (în special pentru intervalul 1990-2001) nu este adecvat unor evaluări precise (stabile). Modul de înregistrare a datelor nu permite o comparație directă (intervalele de timp sunt diferite ca număr de ani). Dacă însă intensitatea migrației internaționale ar fi fost constantă pentru perioada 1990-2011, procentul celor care au călătorit în străinătate ar trebui să fie proporțional cu numărul de ani pe care fiecare dintre intervalele de timp menționate anterior îl cuprinde. Faptul că în cei 12 ani din 1990 până în 2001 numărul celor care au călătorit în străinătate este mai mic decât cel al celor care au călătorit în străinătate în cei 5 ani de intrare nerestricționată de viză în Spațiul Schengen (2002-2006) și considerabil mai mic decât cel al celor care au călătorit în străinătate în ultimii 4 ani și jumătate (2007 - momentul sondajului) susține ideea unei accentuări a mobilității internaționale, pe măsură ce costurile și riscurile deplasării în afara României (de fapt, a țărilor Schengen, ulterior Uniunii Europene) au scăzut. Așteptările de implicare mai accentuată în deplasări internaționale a grupurilor pentru care migrația economică era blocată de lipsa resurselor necesare pentru plecare (foarte probabil situația romilor) după aderarea României la Uniunea Europeană (Sandu, 2010) pare să fie susținută de datele de sondaj.

Figura 1. Experiența deplasării în străinătate (nivel individual), în funcție de scopul deplasării

Sursa: Soros 2011

Reducerea costurilor/riscurilor asociate deplasării în străinătate, după 2007, introduce noi segmente de populație în migrație: așa cum anticipam, marea majoritate a celor care au călătorit sau au muncit în străinătate după 2007 nu are o experiență similară anterioară aderării României la UE.

Dacă ne concentrăm atenția numai asupra celor care au plecat în străinătate după 2007 și sunt astăzi în țară, cele mai recente deplasări, la nivel individual, se aglomerează în ultimii doi ani. Peste jumătate din indivizii care s-au deplasat în străinătate în intervalul 2007-prezent, au ieșit cel mai recent din țară în 2010 sau 2011 și mai mult de patru cincimi începând cu 2008. Informația pare să sugereze că migrația romilor este în plin proces de structurare în momentul actual. Procentul ridicat al celor plecați recent - reveniți recent trimite mai degrabă către un pattern de migrație bazat pe plecări și reîntoarceri frecvente, decât la stagii lungi de ședere în străinătate urmate de reveniri/reveniri lungi.

Reîntoarcerea în România, par să sugereze datele, se petrece după o perioadă relativ scurtă de ședere în străinătate. Trei pătrimi din cei care au experiența deplasării în străinătate au revenit acasă după 6 luni sau mai puțin, majoritatea a locuit mai puțin de 3 luni în străinătate. Munca este principala motivație a deplasării, iar faptul că vizita în străinătate (la o foarte mare diferență) este cea de-a doua justificare sugerează, așa anticipam, că migrația romilor este una economică, marcată de lipsa resurselor și efortul căutării lor în afara granițelor.

Imaginea unei migrații înalt difuze la nivel european, către destinații numeroase, este mai degrabă contrazisă de rezultatele sondajului: revenirile din perioada 2007 până în prezent se fac preponderent din 5 țări, Spania și Italia, urmate de Franța, Germania și Ungaria, celorlalte destinații ale migrației romilor, exclusiv europene, le sunt atașate procente marginale de reveniri. Rămâne o întrebare deschisă, în ce măsură există locuri privilegiate pentru deplasările romilor în străinătate, cărora le-ar putea fi asociate rate reduse de revenire. Lucrând sub ipoteza că asemenea destinații ocupă un loc marginal în călătoriile în străinătate, atunci cele 5 țări reprezintă destinațiile migrației actuale a populației romilor. Deși în mod preponderent cei care sunt acum în țară revin din spațiul sudic european (Italia, Spania), migrația romilor nu pare a fi la fel de concentrată ca cea a populației României ca întreg. Procente apropiate de reveniri se produc din statele centrului și nordului european și ale celui sudic. Spre deosebire de populația României ca ansamblu, în deplasările romilor statele primului val de integrare apar și ele menționate între destinații.

Dacă elementele legate de cultura și istoria romilor ca populație în continuă mișcare ar putea duce către ipoteza unei circulații accentuate între destinații (în special în Uniunii Europene, unde lipsa restricțiilor legate de libera circulație ar putea favoriza o asemenea strategie), datele de sondaj nu susțin o asemenea idee. Pentru cea mai recentă deplasare în străinătate, romii care se aflau în

momentul sondajului în România se orientaseră preponderent către o singură destinație (indiferent de țară). Numai marginal, apar două sau trei destinații. Este posibil, desigur, ca cei care sunt instalați într-un pattern de mobilitate internațional cu deplasări între destinații să fie mai degrabă o populație care nu revine în România. Informațiile culese numai în aria de origine nu permit însă nici un fel de considerații asupra unei asemenea posibile situații.

Experiența deplasării în străinătate la nivelul gospodăriei

Dacă migrația (indiferent de variantă, internațională sau internă) este rezultatul unei decizii a individului sau a gospodăriei reprezintă o discuție amplă în rândul specialiștilor din domeniu. Evident, unitatea de înregistrare a unei migrații este individul - el pune în aplicare deplasarea efectivă. Totuși, de multe ori, familia/gospodăria intervine într-o decizie de plecare. Modele explicative ale migrației (de tipul noua economie a migrației) accentuează rolul gospodăriei în decizia de migrație. Mai mult, deși individul se deplasează, mișcarea sa poate să aibă și de cele mai multe ori are, efecte asupra grupurilor din care face parte, iar prima instanță este cea a familiei/gospodăriei. Adesea, în urma migrației, rămân copiii acasă, rolurile se schimbă în familie, bugetul familiei este afectat de plecări. Nu ne propunem aici dezvoltarea unui argument legat de importanța gospodăriei/familiei în migrație, ci mai degrabă justificarea succintă a motivației introducerii unui al doilea nivel de analiză a informației referitoare la migrație: cel al gospodăriei. În cazul unei populații cu un ridicat nivel de tradiționalism, este posibil/probabil ca gospodăria să aibă o semnificație crescută în procesul de migrație.

După 1989, peste o treime din gospodăriile de romi au interacționat prin intermediul unuia sau mai multor membri cu realitatea din afara granițelor țării. Evident, cifra se referă la gospodăriile ai căror membri (cel puțin unul) trăiesc astăzi în România. Putem spune așadar că, indivizii din peste o treime din gospodăriile de romi au intrat în contact direct cu cineva care a călătorit/locuit la un moment dat în străinătate.

Analiza experiențelor deplasărilor în străinătate la nivelul celor trei perioade de migrație specificate (1990-2001; 2002-2007; 2007-prezent) sugerează că pattern-ul de implicare a gospodăriilor în migrație este unul pe termen lung: odată ce una dintre gospodării are experiența străinătății printr-un membru al său, tinde să păstreze o asemenea caracteristică pentru perioade îndelungate de timp. În ciuda unui interval relativ mare de timp, dintre puținele gospodării (8%) care se implicau prin intermediul unui membru în deplasări în străinătate în perioada 1990-2001, peste 40% continuă să recurgă la o asemenea strategie și după 2007. Rămânerea în mobilitate a unui procent atât de ridicat de gospodării se păstrează ca model și pentru perioada următoare: aproape 65% dintre gospodăriile care includeau un migrant în perioada 2002-2006, continuă să

includă un membru care se deplasează în străinătate și după 2007.

Ca și în cazul datelor la nivel de individ, analiza la nivel de gospodărie evidențiază creșterea accentuată a deplasărilor romilor în străinătate în perioada recentă: aproximativ un sfert din gospodăriile de romi au experiența unei călătorii sau locuirii în afara țării după 2007. Dintre acestea, peste 60% sunt gospodării noi în circulația internațională.

Cei plecați

La nivelul originii, migrația internațională este dificil de măsurat. Prin definiție, procesul presupune absența individului din spațiul de plecare. Un sondaj într-un asemenea spațiu poate înregistra „absența” și poate culege informații despre cei aflați în momentul sondajului la destinație numai indirect, de la cei rămași acasă. Legătura pe baza căreia se adună informația este cea a apartenenței la aceeași gospodărie (practica a fost de altfel utilizată, anterior acestui sondaj, pentru evaluări asupra migrației românilor, vezi ilustrativ (Sandu, Dumitru (coord.) 2007)²⁴). Culegerea de informație referitoare la fiecare dintre membrii gospodăriei în momentul sondajului este marcată de limita neînregistrării gospodăriilor care sunt în întregime plecate în străinătate. Este, de asemenea, posibil ca migrația însăși să fie un element care accelerează separarea indivizilor de gospodăria din care au plecat. Chiar dacă gospodăriile de origine își „păstrează” membrii din străinătate pe perioada petrecută de aceștia în afara țării, pot exista, mai ales în contextul în care plecarea/șederea în străinătate nu este complet reglementată (legale), situații de nedeclarare a migrației. Tocmai din aceste motive, este probabil ca datele culese să subînregistreze mobilitatea/migrația internațională.

Pe baza unui asemenea tip de date, în ciuda unei imagini publice despre populația de romi mai degrabă ca una într-o continuă și accentuată circulație, informațiile culese de sondaj indică o prezență masivă a membrilor în gospodărie: numai 5% dintre cei 5548 de indivizi despre care s-a cules informație sunt, indiferent de motiv, perioada de timp sau destinație, plecați din gospodărie. Cea mai mare parte a plecărilor sunt externe (peste trei pătrimi): spațiul intern pare a fi perceput ca unul ce oferă oportunități reduse prin mobilitate, cu o preponderență accentuată a plecărilor pe perioade scurte de timp.

Prin comparație cu cei reveniți, indivizii plecați în afara țării preferă, conform informațiilor obținute de la membrii familiei rămași în țară, mai degrabă să rămână pe perioade lungi de timp în străinătate: aproape jumătate dintre cei plecați sunt în străinătate de mai mult de 1 an de zile. Datele par să sugereze din acest punct de vedere o ruptură între două categorii de persoane care au experiența străinătății:

²⁴ Prezentul sondaj a înregistrat, pe baza unei fișe, informație despre fiecare dintre membrii celor 1109 de gospodării cuprinse în eșantion (5548 de indivizi).

una care pleacă pentru perioade scurte de timp din țară și revine și o altă categorie care rămâne pe perioade extinse în străinătate. Este posibil ca, în fapt, categoria celor care practică plecări pe perioade scurte să fie cea mai sensibilă la presiunile mediului pentru reducerea migrației (de tipul măsurilor de forțare/stimulare a revenirilor implementate recent de statul francez) sau la reducerea oportunităților pentru o migrație marginală (i.e. reducerea oportunităților pentru migrație ca urmare a intensificării efectelor crizei economice la destinație). În contextul actual, este probabil să asistăm la o reducere temporară a segmentului care se înscrie mai degrabă într-un pattern de migrație circulatorie, cu deplasări de durată scurtă și (probabil) reveniri dese la origine.

Investigarea motivelor deplasărilor (pentru persoanele cu vârste peste 16 ani) duce către preponderența clară a economicului, cel puțin în cazul deplasărilor cu o durată de peste 6 luni. Desigur, investigarea motivației este indirectă, iar activității de obținere a unui venit în străinătate prin muncă îi este asociat, la nivelul răspunsurilor, probabil, un grad ridicat de dezirabilitate socială.

Destinațiile actualilor migranți sunt mai clar segregate decât cele ale foștilor migranți: Italia, Spania și Franța se disting ca locuri unde trăiește populația de romi aflată în acest moment în străinătate (cele trei destinații concentrează împreună peste 75% din populația identificată ca populație migrantă). Restul destinațiilor, exclusiv europene, găzduiesc, fiecare, un procent marginal din indivizii plecați.

Din punct de vedere al vârstei, așa cum era de așteptat în cazul unei migrații motivate economic, populația tânără, de vârstă activă reprezintă segmentul predominant: aproape 65% dintre cei plecați au vârste cuprinse între 18 și 39 de ani; proporția celor de peste 50 de ani este redusă, pentru ca migranții de peste 60 de ani să fie mai degrabă excepții. Interesant este că, așa cum sugerau și datele legate de revenire, un procent relativ ridicat dintre cei plecați (17%) sunt persoane sub 18 ani. Situația nu este însă neașteptată în cazul unei populații tinere, cu rate înalte ale natalității. Dacă ținem cont de faptul că persoanele cu vârste de peste 18 ani plecate din țară sunt majoritar cei căsătoriți sau aflați în uniuni consensuale (peste 68%), este probabil ca proporția relativ ridicată de minori să fie dată de copiii cuplurilor care aleg să iasă în afara țării. Prezența ridicată a celor aflați în cupluri în migrație este influențată, cu siguranță, și de tendința populației de romi de a se implica în relații maritale de la o vârstă precoce. Proporțiile apropiate ale bărbaților și femeilor în rândul migranților sunt rezultatul unei migrații în cadrul familiei.

Viitorul...

În spațiul definit de presiunea pentru a anticipa evoluția unei/migrației s-a dezvoltat interesul pentru intențiile de migrație. Dacă este mai degrabă acceptat

că intențiile reprezintă buni predictorii pentru un viitor comportament (deși există autori care contestă intențiilor orice capacitate de a da indicații asupra acțiunii viitoare), valoarea analizei intențiilor s-ar prăbuși în condițiile în care le-am încărcat cu greutatea comportamentului. Intențiile de migrație sunt indicatori ai declanșării unui proces de evaluare/decizie al cărui rezultat poate fi evenimentul de migrație (plecarea în străinătate). Mulți dintre cei care la un moment dat declară însă o asemenea intenție pot, din diverse motive, să renunțe la intenția lor inițială. A asocia intențiile de migrație în mod neproblematic cu viitorul comportament duce la rezultate aberante.

Idea de la care pornește acest text este, așadar, că intențiile de migrație oferă indicii asupra procesului deciziei de a migra. Ele exprimă rezultatul negativ al evaluării aici-acolo (indiferent de acolo) (Hugo, 1981). Desigur, s-ar putea obiecta că există indicatori mai potriviți ai stării de nemulțumire a indivizilor în raport cu propria situație. Diferența este că, în cazul intențiilor de migrație, rezultatul evaluării este în favoarea unui alt loc, care, în cazul deplasărilor internaționale, este un sistem social diferit. Acceptarea unei plecări în străinătate exprimă percepția asupra lipsei oricărei alternative pentru o îmbunătățire a situației în situ sau prin migrație internă. Există diverse grade de nemulțumire. Sensul intenției de migrație este atât de nemulțumit încât să pleci din țară. Iar a pleca dintr-o țară într-o altă țară nu este tocmai ușor, mai ales dacă nu ai resurse care să faciliteze acomodarea la destinație.

Un asemenea mod de a judeca intenția de migrație poate fi considerat valid atâta vreme cât, în spațiul de origine sau destinație a celui/celeia care intenționează să plece, lipsesc elementele, exterioare individului, care să medieze contactul cu noua societate. Atunci, migrația este o strategie a asumării riscului și/sau costurilor ridicate. În condițiile în care fenomenul este dezvoltat (la nivelul originii), plecarea în străinătate își pierde, însă, din elementul său de necunoscut. La nivel comunitar, a pleca în străinătate devine parte a repertoriului modurilor de a face, ceea ce înseamnă acceptare neproblematică a plecării, de tipul: „pentru că așa se face”, pentru că „alții au făcut la fel” și a fost „bine/bine până la urmă”. Un asemenea mod de a privi plecarea este de regulă asociat cu existența unor structuri intermediare, de tipul rețele de migranți sau elemente aparținând industriei migrației, care facilitează deplasarea/șederea la destinație. Este vorba nu numai de plecarea pentru că „așa se face”, dar și de modul de a face într-un anumit fel plecarea pentru care individul găsește sprijin la cei cu care este conectat, chiar și printr-o legătură mai degrabă simbolică (de tipul apartenenței la aceeași etnie).

Decizia de a migra sau nu este influențată numai de discrepanța între ceea ce indivizii își doresc și ce au sau evaluează că pot să aibă prin adoptarea unei strategii de imobilitate spațială sau de gradul de răspândire a migrației. În egală măsură, există momente în care accesibilitatea unei strategii de mobilitate (internațională, în acest caz) este favorizată de măsuri de politică de migrație

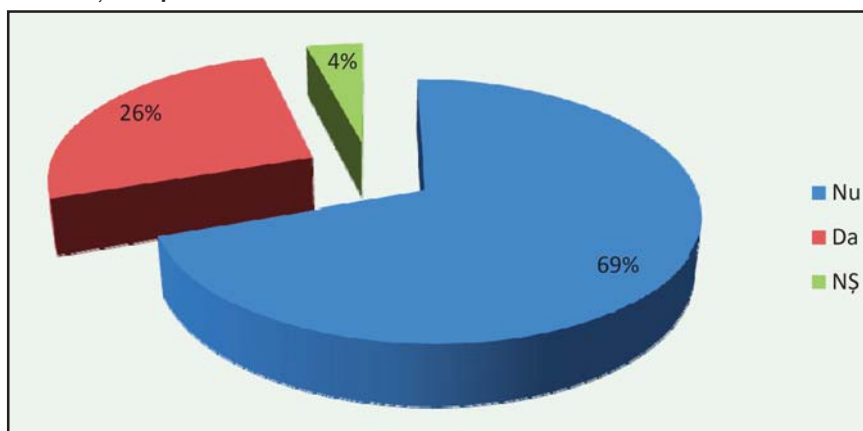
care pot reduce costurile și riscurile asociate migrației internaționale. În istoria migrației internaționale având ca origine România au existat mai multe asemenea momente. Unul dintre ele este cu siguranță 2007: dreptul la liberă circulație a permis populației cu resurse puține să ia în calcul o asemenea strategie, cel puțin în spațiul european.

În anul 2011, în România, devenită una dintre principalele origini pentru fluxurile intra-europene, membră a Uniunii Europene, intenția de migrație are cu siguranță o semnificație consistent diferită față de începutul anilor '90. Dacă în perioada în care migrația era puțin dezvoltată, intenția putea fi considerată expresia unei stări de nemulțumire în raport cu o situație pentru care individul nu putea găsi/imagina o rezolvare în spațiul său de rezidență (sau prin migrație internă), astăzi, probabil, această componentă este diminuată. Răspândirea migrației internaționale are efectul „apropierii” ei și, la fel de probabil, al acceptării mai ușoare a unei plecări în străinătate ca soluție la probleme. Reducerea costurilor deplasărilor în străinătate după 2007, în special în cazul populației de romi, poate să preseze pentru o evoluție în aceeași direcție. Nu ar fi nimic neașteptat, în aceste condiții, ca intenția de migrație în străinătate, în special în cazul populației de romi, să fie relativ răspândită.

Sondajul a înregistrat intențiile de plecare în străinătate²⁵ pentru următoarele 12 luni, investigând: scopul anticipat al deplasării, gradul de hotărâre (cât de sigur este subiectul asupra planului de plecare) și posibila destinație.

Întrebați dacă intenționează să se deplaseze în afara țării în următorul an, 96% dintre intervievați oferă un răspuns. Procentul mare al celor care pot să spună dacă includ sau nu străinătatea în planurile lor pentru perioada următoare sugerează un proces de „apropiere” a străinătății. Așa cum era de așteptat, într-o societate în care migrația externă este un fenomen răspândit, a merge sau nu într-o altă țară nu pare a fi o interogație străină de universul cotidian al populației române. Valorizarea locului din afara granițelor (indiferent care este acesta) este ridicată: 27% dintre intervievați declară că, pentru diverse scopuri, intenționează să plece în străinătate în următoarele 12 luni. Procentul indică o ușoară creștere prin raportare la rezultatele unui sondaj similar, realizat cu aproximativ un an în urmă (în cadrul anchetei respective, 22% dintre subiecți răspundeau că intenționează să plece în străinătate în următoarele 12 luni) (Cace, Sorin; Preoteasa, Ana Maria; Tomescu, Cristina; Stănescu, Simona (eds.), 2010). Diferența este prea mică pentru a conchide că indică un trend ascendent, cu atât mai mult cu cât întrebările prin care se înregistrează intențiile au fost ușor diferit formulate în cele două chestionare. Datele indică, mai degrabă, păstrarea la un nivel crescut a intențiilor de deplasare în străinătate.)

25 Termenul „migrație” delimitează un anumit tip de deplasări din cadrul a ceea ce poate fi numit mobilitate geografică umană. Pentru că în perioada contemporană migrația îmbracă forme extrem de diverse, iar interesul pentru deplasări care, în mod convențional, nu pot fi acceptate ca migrație a crescut, sondajul a înregistrat, de altfel în tradiția cercetărilor realizate în România, intenția de deplasare în străinătate, fără a impune restricții legate de o anumită definire a migrației.

Figura 2. Intenția de plecare în străinătate

Sursa: Soros 2011

Străinătatea pare să fie, fundamental, asociată obținerii de resurse materiale. Dacă luăm în calcul numai persoanele care își exprimă intenția de a pleca în străinătate în următoarele 12 luni, a munci motivează un procent consistent de subiecți: 85%. Așa cum era de așteptat, în cazul unei populații cu deficit de resurse, proporția celor care vizează o deplasare pentru studii este redusă (1%), în timp ce aceia care asociază alte scopuri unei posibile deplasări se ridică la 14%. Rezultatele sunt concordante cu cele ale studiului menționat anterior, care atribuia, în urmă cu aproximativ un an, unui procent de 90% din intențiile de plecare în străinătate scopul de a lucra. Din totalul celor intervievați în cadrul acestui sondaj, 23% intenționează să lucreze în străinătate în următorul an și numai aproximativ 4% asociază unei posibile deplasări alt motiv.

Dacă intenția de plecare în străinătate în viitorul apropiat este relativ răspândită la populația de romi, numai jumătate din cei care își doresc să plece (13% din eșantion), sunt siguri sau foarte siguri că un asemenea plan va fi transformat în realitate. Diferența mare poate fi, iarăși, un indicator al lipsei resurselor efective pentru deplasare într-un interval relativ scurt de timp (următoarele 12 luni). Lipsa de siguranță în ceea ce privește plecarea nu este afectată în mod consistent de scopul acesteia. Indiferent de ceea ce intenționează să facă la destinație, numai în aproximativ 50% din cazuri indivizii care doresc să plece sunt siguri că vor putea pleca.

Cei care sunt siguri și foarte siguri că vor pleca în străinătate în următorul an sunt, în proporție ridicată (89%), în măsură să menționeze țara către care se vor deplasa. Opțiunile sunt, în majoritate covârșitoare, europene (aproape 88%) și reproduc destinațiile deja asociate migrației populației rome: doar patru țări adună fiecare mai mult de 10% din opțiuni (Franța, Germania, Italia, Spania) și numai două (Spania și Italia) se situează la sau peste pragul a 20%.

Gruparea țărilor de destinație în funcție de istoria specifică de migrație (țări de destinație ale valului de migrație postbelic; țări de destinație începând cu anii '80 ai secolului trecut și țări de destinație recente - valul 2004 de aderare la UE), indică o preferință mai degrabă echilibrată între nordul și sudul Europei (37%, respectiv 46% din intenții) și marginal către celelalte. Dacă intenția de deplasare în sud este predominant legată de două țări, în centru-nord răspândirea este mult mai accentuată. Pentru majoritatea subiecților siguri și foarte siguri că vor pleca în următorul an, opțiunea de plecare în străinătate este legată de o singură țară (56%). O proporție deloc neglijabilă (33%) ia însă în calcul două sau trei opțiuni legate de destinație. Dacă ținem cont de faptul că, foarte probabil, indicarea unei destinații este legată de existența unei conexiuni prealabile cu țara respectivă, atunci procentul relativ ridicat al celor care declară cel puțin două opțiuni pentru destinație sugerează că ipoteza conexiunilor multiple și a circulației între destinații merită să fie luată în seamă.

Dacă majoritatea populației care își dorește să plece din țară pe durata următoarelor 12 luni ar face-o pentru a munci, intenția de deplasare pentru lucru, așa cum era de așteptat, nu se distribuie omogen la nivelul diverselor categorii sociale. Pentru investigarea modului în care se structurează intenția de migrație, am concentrat analiza asupra intențiilor de migrație pentru a lucra în străinătate.

Diferențele în funcție de gen sunt consistente: procentul bărbaților este aproape dublu în raport cu cel al femeilor. Concluzia este una concordantă cu studiile anterioare asupra migrației la romi (Cace, Sorin; Preoteasa, Ana Maria; Tomescu, Cristina; Stănescu, Simona, 2010) și poate fi pusă în legătură cu tradiționalismul populației rome: bărbatul este principalul responsabil pentru atragerea resurselor materiale. Modul în care se structurează intenția la populația de romi pare să fie conform cu pattern-ul identificat acum câțiva ani de zile pentru toată populația: bărbații, mai degrabă decât femeile, par a fi, în România, cei care inițiază procesul deciziei de migrație (pentru o discuție asupra intenției de migrație pentru muncă la populația României, în 2006, vezi (Sandu, 2010): 96-100).

Tabelul 1. Intenție de plecare în străinătate pentru muncă în raport cu genul

		În următoarele 12 luni, aveți de gând să mergeți într-o țară străină... da, pentru a lucra				
		da	nu	99 NS	Total	N
Genul	masculin	30%	65%	5%	100%	533
	feminin	16%	81%	3%	100%	576

Sursa: Soros 2011

Previzibil, intenția de migrație pentru muncă se concentrează la nivelul populației tinere: după 50 de ani, procentul celor care doresc să lucreze în străinătate se reduce la mai mult de jumătate comparativ cu cei cu 10 ani mai tineri. După 60 de ani, interesul populației pentru a lucra în afara țării aproape că dispare. Interesant este că un procent consistent din cei foarte tineri sunt dornici

să experimenteze un stagiu de muncă în străinătate în viitorul apropiat: deși dependenți de decizia părinților pentru a putea părăsi teritoriul României, 26% dintre respondenții cu vârste cuprinse între 16 și 18 ani iau în calcul o posibilă plecare. Este vorba despre nemulțumirea tinerilor în raport cu felul în care percep oportunitățile mediului în care trăiesc sau mai degrabă de instaurarea unei culturi a migrației în locurile de plecare, care transformă migrația într-o alegere la îndemână? Probabil fiecare dintre cele două argumente cântărește în explicarea proporției ridicate a minorilor care își doresc să lucreze în străinătate²⁶.

Tabelul 2. Intenție de plecare în străinătate pentru muncă în raport cu vârsta

		În următoarele 12 luni, aveți de gând să mergeți într-o țară străină... da, pentru a lucra				
		da	nu	99 NS	Total	N
categoriile de vârstă	sub 18 ani	26%	70%	5%	100%	43
	18-29 ani	29%	67%	4%	100%	325
	30-39 ani	24%	72%	5%	100%	293
	40-49 ani	28%	67%	5%	100%	193
	50-59 ani	13%	85%	3%	100%	155
	60 ani sau mai mult	4%	96%	0%	100%	100

Sursa: Soros 2011

Dacă intenția de migrație pare să fie influențată de caracteristicile individuale în termeni de gen și vârstă, mediul de rezidență nu contribuie la diferențieri consistente: indiferent dacă trăiesc în rural sau în urban, indivizii iau în calcul în egală măsură posibilitatea unui stagiu de muncă în afara țării pentru următoarele 12 luni.

Tabelul 3. Intenție de plecare în străinătate pentru muncă în raport cu mediul de rezidență

		În următoarele 12 luni, aveți de gând să mergeți într-o țară străină... da, pentru a lucra				
		Da	Nu	99 NS	Total	N
Mediul de rezidență	Urban	21%	77%	2%	100%	420
	Rural	24%	71%	5%	100%	689

Sursa: Soros 2011

Așa cum era de așteptat, experiența de migrație pentru lucru induce condiționări la nivelul intențiilor: procentul celor care se gândesc, în viitorul apropiat, să repete un stagiu de muncă în străinătate este de trei ori mai mare decât al celor care nu au o astfel de experiență. Tendința celor care au migrat de

²⁶ Numărul redus al cazurilor nu permite o analiză aprofundată în această direcție. Chiar și în cazul distincției: indivizii cu intenție de migrație pentru lucru și fără intenție de migrație, procentele sunt ușor instabile.

a repeta propria experiență nu este specifică populației de romi, legitatea a fost verificată în cazul celor mai diverse spații geografice. Explicațiile trimit către elemente la nivel individual, cel al gospodăriei și comunitar. Schimbarea stilului de viață al migranților (un stil de viață care nu poate fi, de cele mai multe ori, întreținut prin resursele la care indivizii au acces în aria de origine, la revenire), acumularea unui capital de migrație (ca formă de capital uman) care poate fi exploatată la maximum numai prin repetarea experienței sunt justificări pentru tendința foștilor migranți de a continua implicarea în migrație la nivel individual. La nivelul comunităților, cultura de migrație sau presiunea legată de păstrarea poziției gospodăriei în ierarhia de prestigiu de la origine într-o comunitate din care se migrează sunt factori explicativi pentru re-implicarea în migrație.

Experiența unei perioade de timp petrecute în afara țării de către unul dintre membrii gospodăriei pare a influența, la rândul ei, decizia de a lucra sau nu în străinătate. Indivizii care provin din gospodării care au experiența străinătății se gândesc, în proporția aproape dublă, să se implice ei înșiși într-un stagiul de muncă în afara granițelor. O asemenea tendință, constatată anterior pentru populația de romi și pentru populația României ca ansamblu, este consistentă cu explicațiile care atribuie gospodăriei, mai degrabă, decât individului, rolul de instanță în luarea deciziei de migrație.

Tabelul 4. Intenție de plecare în străinătate pentru muncă și experiență directă de muncă în străinătate/experiență la nivelul gospodăriei

		În următoarele 12 luni, aveți de gând să mergeți într-o țară străină... da, pentru a lucra				
		Da	nu	99 NS	Total	N
După 1989... dvs. ați lucrat în străinătate pentru un timp?	Da	52%	41%	7%	100%	197
	Nu	17%	80%	3%	100%	895
Altcineva din gospodărie a fost în străinătate după 1989	Da	36%	59%	5%	100%	234
	Nu	19%	77%	3%	100%	860

Sursa: Soros 2011

Dacă în discuția de până acum legată de modul de structurare a intenției de migrație la populația de romi nu a fost luată în calcul în nici un fel specificitatea acestei populații, investighează în ce măsură decizia de migrație se asociază cu segmentul care se identifică în mai mare măsură cu etnia romă (indicatorul utilizat aici este cunoașterea limbii romani). Datele par să sugereze că, cel puțin la nivelul intenției, mai degrabă indivizii care nu sunt purtătorii elementelor culturale specifice (nu sunt vorbitori de limba romani) includ în planurile lor de viitor un stagiul de muncă în străinătate. Dacă imaginea cu care ne-am obișnuit din presă este cea a comunităților tradiționale de romi care se îndreaptă către Vestul plin de promisiuni, cel puțin în faza de intenție, aceasta pare să fie mai degrabă latura înalt vizibilă a deplasărilor în străinătate, nu și structura sa de consistență.

Tabelul 5. Intenție de plecare în străinătate pentru muncă și cunoașterea limbii romani

		În următoarele 12 luni, aveți de gând să mergeți într-o țară străină... da, pentru a lucra				
		Da	Nu	99 NS	Total	N
Vorbește romani	da	21%	76%	3%	100%	862
	nu	32%	64%	4%	100%	199

Sursa: Soros 2011

În aceeași categorie, a aspectelor specifice migrației romilor, discriminarea percepută poate fi considerată un factor care stimulează construirea unui plan de plecare în străinătate. Dacă individul percepe mediul în care trăiește ca pe unul ostil (iar discriminare percepută poate fi un asemenea indicator), atunci răspunsul său poate fi unul extrem, de schimbare a locului investighează o asemenea idee, expunând diferențele între intențiile de plecare pentru indivizii care declară că în decursul ultimului an s-au simțit discriminați, prin raportare la cei care nu au o asemenea percepție. Distribuția răspunsurilor indică tendința celor care s-au simțit discriminați cel puțin o dată în decursul ultimului an, de a adopta o strategie de mobilitate internațională.

Tabelul 6. Intenție de plecare în străinătate pentru muncă în raport cu percepția asupra discriminării la origine

		În următoarele 12 luni, aveți de gând să mergeți într-o țară străină... da, pentru a lucra				
		da	Nu	99 NS	Total	N
În ultimul an v-ați simțit vreodată discriminat?	nu, niciodată	19%	76%	5%	100%	684
	da	30%	67%	2%	100%	382

Sursa: Soros 2011

Așadar, datele indică prezența ridicată a migrației, prin intenții, la nivelul eșantionului: 27% dintre indivizi își doresc să plece în străinătate în următoarele 12 luni, iar dintre aceștia, 85% o fac pentru a munci. Deplasarea în afara granițelor este, în cazul populației de romi, una definită de scopuri economice. Ca și în cazul populației ca întreg (Sandu, 2010), intențiile sunt diferențiate: mai degrabă bărbații decât femeile, mai degrabă tinerii decât bătrânii, cei foarte tineri, cei cu experiență directă de lucru în străinătate, cei care fac parte din gospodării în care spațiul din afara țării a fost, indiferent de scop, explorat de către un alt membru, cei care nu vorbesc limba romani și s-au simțit în perioada recentă discriminați par a include lucrul în străinătate între planurile lor pentru următorul an de zile.

Migrația romilor se dovedește, în perioada post-comunistă, unul dintre subiectele sensibile ale spațiului public, atât intern cât și extern. Înalt vizibile,

deplasările romilor în afara granițelor României reapar constant ca motiv de îngrijorare, indiferent de retorica asociată. Într-un asemenea mediu, evident, întrebările legate de câți, și mai ales câți în comparație cu, sunt înalt recurente. Viitorul reprezintă în mod special un aspect de îngrijorare.

Pentru întrebarea câți, comparațiile (acolo unde sunt posibile) par să indice menținerea intențiilor de plecare în străinătate la populația de romi, pentru perioada recentă (2007, 2010), la un nivel relativ ridicat (Fleck and Rughiniș (eds.), 2008); (Cace, Sorin; Preoteasa, Ana Maria; Tomescu, Cristina; Stănescu, Simona (eds.), 2010). Sondajele oscilează în a estima intenția de migrație ca prezentă la undeva între o pătrime și o treime din populație. Un asemenea nivel este mai degrabă indicatorul unui proces de acceptare a deplasării în străinătate ca soluție la problemele cu care populația de romi se confruntă (de aici procentul ridicat al celor care doresc să muncească în străinătate). Planuri legate de o plecare nu echivalează, în condițiile lipsei de resurse și ale unei migrații de precaritate cu punerea în aplicare a planului. Este puțin probabil ca procentul deplasărilor în străinătate să crească în mod consistent în următorul an de zile, deși intenția de migrație este ridicată.

Pentru întrebarea câți în comparație cu, studiul de față, neincluzând un eșantion de populație ne-romă pentru comparații, nu poate propune un răspuns. Analize anterioare, care au utilizat asemenea eșantioane (Fleck and Rughiniș (eds.), 2008), pot reprezenta referințe pentru discuții. Dacă intenția de deplasare în străinătate la populația de romi este consistent mai ridicată decât la populația ne-romă, este posibil ca o asemenea evoluție să fie rezultatul unei implicări mai târzii în migrație a populației de romi. Este nu numai posibil, dar și probabil ca populația de romi să fie mai interesată de un stagiu de muncă în străinătate decât populația ne-romă ca ansamblu, dar o asemenea diferență este foarte probabil să fie rezultatul descoperirii relativ târzii (vezi secțiunea „Cei care au fost plecați și au revenit” a textului) a mobilității internaționale la această populație.

Discuții

Datele sugerează o creștere graduală a implicării romilor în mobilitatea internațională după 1989, pe măsură ce costurile și riscurile asociate deplasărilor în afara granițelor României, în special în spațiul european, se reduc. 1 ianuarie 2007 pare să fie momentul care declanșează o accelerare a ieșirilor din țară. Motivată de nevoi economice, migrația populației de romi a fost marcată pe parcursul perioadei post-comuniste de lipsa resurselor necesare deplasării. Un astfel de context creează probabil o migrație marginală, cu situații de precaritate la destinație.

Dacă revenirile din străinătate indică perioade scurte de ședere la destinație (preponderent stagii cu durată de sub trei luni), informațiile legate de persoanele plecate în străinătate sugerează mai degrabă stagii lungi. De ce se întâmplă așa? Explicația stă probabil în reducerea segmentului celor care adoptă un model de

migrație mai degrabă circulatoriu (plecări pe perioade scurte, urmate de reveniri) în condiții actuale de adversitate a mediului în care se pune în practică deplasarea internațională. Evenimentele recente din unele state europene (e.g. măsurile de expulzare implementate de Franța în vara anului 2010), criza economică sunt procese care pot stimula/presa pentru ieșirea (temporară?) a indivizilor din circulația internațională. Studii asupra migrației de revenire în România (vezi Stoiciu, 2011) care sugerează că, sub impactul crize economice globale, migrații care erau plecați de puțină vreme s-au reîntors în țară sunt congruente cu o asemenea concluzie. Faptul că la nivel de gospodărie tendința este de intrare și rămânere în migrație poate să indice mai degrabă o situație tranzitorie, cu revenire la pattern-urile anterioare, pe măsură ce condițiile defavorabile circulației dispar.

Deplasările în străinătate sunt legate de câteva destinații europene: Italia, Spania, Germania, Franța sunt spații privilegiate de sosire. Ele sunt destinații ale foștilor migranți, sunt state în care trăiesc actualii migranți, către ele se îndreaptă preferințele celor care iau în calcul o posibilă plecare în afara României.

Chiar dacă intențiile de plecare în străinătate se mențin, la nivelul populației rome, la un nivel ridicat, precaritatea deplasărilor (dependența lor ridicată de context) și lipsa resurselor pentru deplasare reduc șansele ca asemenea intenții să fie transformate în comportament.

Bibliografie

- Cace, S.; Preoteasa, A. M.; Tomescu, C.; Stănescu, S. (coord.). (2010). *Legal și egal pe piața muncii pentru comunitățile de romi*. București: Expert.
- Fleck, Gabor and Rughiniș Cosima (coord.). (2008). *Vino mai aproape. Incluziunea și excluziunea romilor în societatea românească de azi*. București: Human Dynamics.
- Matras, Y. (2000). *Romani migrations in the post-communist era: their historical and political significance*. Cambridge Review of International Affairs , 13 (2), 32-50.
- Reyniers, A. (2008). *La mobilite des tsiganes en Europe: entre fantasmes et realites*. Hermes , 51, 107-111.
- Reyniers, A. (1993). *La troisieme migration*. Etudes Tsiganes , 1, 60-67.
- Reyniers, A. (2003). *Migrations tsiganes de Roumanie*. În D. Diminescu, *Visible mais peu nombreux. Les circulations migratoires roumaines* (pg. 51-64). Paris: Editions de la maison des sciences de l'homme.
- Sandu, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Iași: Polirom.
- Sandu, D. (coord.). (2007). *Locuirea temporară în străinătate*. București: Fundația pentru o Societate Deschisă.
- Stoiciu, V. (coord.). (2011). *Impactul crizei economice asupra migrației forței de muncă românești*. București: Friedrich Ebert Stiftung.

STUDIILE DE CAZ

*Alina Bîrsan, Raluca Hirian
(Metro Media Transilvania)*

Sinteză

Cele cinci cazuri selectate din cele cinci comunități au avut la bază recomandările unor lideri ai comunității cu privire la indivizi care reprezintă migranți de succes. Structura fiecărui studiu de caz începe cu descrierea succintă a unor dimensiuni ale comunității urmate de analiza unui caz exemplar, ilustrativ pentru migrația internațională a romilor din comunitatea respectivă.

Primul caz ales este comunitatea romilor „românizați” din Florești, sat cuprins în viitoarea zonă metropolitană a Clujului, situat la 7 km distanță de municipiu. Populația totală a satului - centru de comună - este de aproximativ 19.000 de persoane. Din acestea, aproximativ 1.500 persoane sunt romi, existând și o zonă compactă de locuire de 600-700 persoane, dar și zone în care românii și romii locuiesc împreună. Aproximativ 10% dintre membrii comunității de romi sunt plecați în Anglia - Londra, fiind vorba de o migrare temporară transformată în semi-permanentă. Migrația internațională a debutat în comunitate în 1997, iar în prezent sunt peste 150 de romi plecați cu familii întregi, care au locuri de muncă acolo, locuiesc în chirie și au copiii înscriși la școala din țara de destinație. Cei mai mulți și-au legalizat șederea cu ajutorul rudelor plecate anterior. Ca perioadă temporală a experienței de migrare, cazul ales (Radu) reprezintă un exemplu al celei de a doua perioade de explorare primară a Europei (1996-2001). Migrația la nivelul comunității de români din Florești este, conform declarațiilor reprezentantului primăriei, mai ridicată decât în cazul romilor; aproximativ 20% dintre români au migrat în Anglia și Franța. Traseele de migrație ale celor două comunități sunt însă clar separate; principalul grup migrant (românii) este reprezentat de tinerii cu studii medicale superioare, care au plecat în Franța și Anglia nemulțumiți de condițiile din țară.

Cel de al doilea caz vizează comunitatea romilor din satul Petrilaca, comuna Cuci (poziționată la mijlocul distanței dintre Luduș și Iernut), județul Mureș, fostă comunitate de romi ursari, în prezent mixtă din punct de vedere al neamurilor (venite din mai multe zone ale Transilvaniei), un sat în care comunitatea românilor s-a redus treptat, iar comunitatea romilor a crescut în paralel. În prezent, dintr-o populație totală a satului de 640 de persoane, aproximativ 260 sunt romi, aceștia locuind compact în zona „După Vale”. Romii din Petrilaca au început să migreze după 2004 spre Franța, în Paris, Marsilia și Toulouse. În prezent, se estimează că aproximativ 50% dintre romi au plecat cel puțin o dată în străinătate. Este vorba de migrări temporare, de maxim trei luni, pe parcursul cărora stau în locuințe părăsite, fără locuri de muncă legale și fără drept de ședere. Aceste plecări alternate de reveniri reprezintă traseul tipic al tuturor romilor migranți din localitate, inclusiv al lui Doru, subiectul selectat. Ca perioadă de încadrare, acest

caz este tipic pentru valul migrărilor de după ridicarea vizelor. În ceea ce privește comunitatea non-romă din Petrilaca nu putem vorbi de migrație internațională, majoritatea fiind persoane în vârstă care se ocupă cu agricultura.

Comunitatea din cartierul Dudești, aparținând municipiului Fetești, județul Ialomița, este una de vechi căldărari, de aproximativ 1.400 de persoane, ai cărei membri au început să migreze în 1991 spre Iugoslavia, apoi spre Grecia și spre Turcia. Cartierul este locuit exclusiv de romi, prin urmare comunitatea non-romă se extinde la nivelul întregului municipiu Fetești. Se estimează că 10% din membrii comunității de romi au plecat măcar o dată în străinătate, adică aproximativ 200 de persoane, principalul scop al lor fiind acela de a munci temporar. Povestea de viață a lui Mihai poate fi încadrată ca perioadă în etapa migrărilor 1991-1996, cea a explorărilor primare, dovadă și greutatea întâmpinate de către subiect, care a trăit o experiență complexă din acest punct de vedere. Este una dintre cele mai interesante perspective asupra migrației văzută ca o experiență de viață, dar și ca o permanentă balanță între costuri și beneficii.

Comunitatea din satul Cornu de Sus, comuna Dumbrava, județul Prahova este o comunitate de vechi ursari stabiliți aici încă din anul 1400. Poziționat la 15 km de la Ploiești, pe drumul spre Buzău, satul cuprinde o zonă compactă locuită de romi, în centrul localității. Totalul populației din localitatea Cornu de Sus, așa cum apare în recensământul din 2002, este de 911 locuitori, cu o pondere de 6% romi. Referitor la ponderea comunității rome din localitate, estimările variază însă foarte mult: reprezentanții autorităților locale (viceprimar și expert pe problemele romilor) declară că la ultimul recensământ s-au auto-declarat romi aproximativ 15 persoane, însă ei precizează că de fapt sunt 700 - 800 de romi. Migrația internațională în cadrul comunității de romi a început înainte de 2000, iar după acest an au fost frecvente plecările spre Spania, Franța și mai puțin spre Germania. Estimările respondenților relevă că aproximativ 60 de romi au fost la muncă în străinătate, majoritatea revenind în comunitate, doar 10 persoane au rămas definitiv. Este vorba așadar de o migrare temporară, axată pe activitățile aducătoare de venit. În ceea ce privește comunitatea ne-romilor din sat, numărul celor plecați este mult mai redus, fiind estimat la aproximativ 15 persoane care au plecat cu contracte legale, fără a exista o destinație frecventată cu preponderență, pe trasee migratoare diferite de populația majoritară. Respondentul ales, Ștefan, a cunoscut o experiență complexă de migrație, care nu reflectă pattern-ul migrărilor din comunitatea romă, plecând în mai multe țări (Israel, Germania, Italia), pe baza unor contracte de muncă legale obținute prin intermediul unor firme de plasare a căror contacte le-a obținut de la Oficiul pentru Migrarea Forței de Muncă din subordinea Ministerului Muncii din România. Prima plecare a avut loc la începutul anului 1994, în total respondentul petrecând aproape 10 ani în afara țării.

Comunitatea zonei Bereasca din municipiul Ploiești este formată dintr-o multitudine de neamuri tradiționale de romi. În acest cartier mărginaș al Ploieștiului locuiesc aproximativ 800 de romi și 1.200 de români. Destinațiile migranților romi din Bereasca sunt Spania, Italia, Belgia, Irlanda. Și în cazul acestei comunități

vorbim de o migrație temporară, cu plecări pentru perioade scurte de timp (maxim 5 luni) și reveniri, dar și de cazuri în care migrația a devenit una semi-permanentă, cei plecați reușind să își achiziționeze locuințe în țările de destinație. Numărul romilor care au migrat în străinătate este de aproximativ 200 de persoane. În ceea ce privește comportamentul de migrație a comunității non-rome din același cartier destinațiile sunt similare; numărul românilor care au plecat cel puțin o dată în străinătate pentru a munci fiind de aproximativ 300 de persoane; deși există interacțiuni între cele două comunități, în ceea ce privește migrația, traseele sunt separate, se pleacă prin intermediul unor rețele diferite și localitățile de destinație sunt diferite. Cazul ales este al unei reprezentante a neamului de lăieși, Elena, care a migrat în 2003 spre Germania pentru a munci temporar. De atunci, timp de opt ani de zile lucrează câteva luni pe an în același loc de muncă din Ausburg - Germania, cu perspective de a migra permanent. Spre deosebire de celelalte cazuri, aici vorbim de un traseu individual de migrație, realizat fără sprijinul grupului sau al comunității din care face parte.

Pentru fiecare din cazuri interviurile au vizat o serie de aspecte care descriu din multiple perspective experiența de migrație:

- ✓ Descrierea comunității din care face parte individul
- ✓ Istoria plecărilor în străinătate
- ✓ Situația anterioară primei plecări în străinătate
- ✓ Experiințe succesive de ședere în străinătate
- ✓ Valorizarea experienței de migrație
- ✓ Planuri de viitor
- ✓ Aprecierea nivelului de trai
- ✓ Statut ocupațional și traseu ocupațional

Precizăm că numele respondenților care ne-au relatat poveștile de viață sunt fictive. Selecția acestora s-a bazat pe ideea investigării în profunzime și descrierii experienței de migrație a cinci indivizi și legătura acesteia cu statusul ocupațional al indivizilor respectivi. Cele cinci persoane au fost selectate din cinci comunități de romi *diferite* (o persoană pentru fiecare comunitate), comunitățile având două trăsături comune: sunt comunități de romi *compacte* sau *mixte*; sunt comunități cu *experiență de migrație* internațională consistentă.

La nivelul comunității de romi, criteriul utilizat pentru alegerea subiecților interviurilor aprofundate a fost „experiența de migrație de succes”, așa cum apare ea în percepția liderilor informali ai comunității. Pentru fiecare dintre cele cinci comunități au fost solicitate astfel câte trei recomandări de persoane prezente în comunitate, pe care liderii sau persoanele influente le consideră „migranți de succes”, fără a fi indusă o definiție a migrantului de succes. Cazurile finale selectate s-au bazat pe un consens al acestor lideri cu privire la persoanele potrivite criteriilor menționate, aceștia furnizând și o justificare succintă a opțiunii exprimate.

I. Studiu de caz Florești, județul Cluj

Comunitate

Istoria comunității de romi din Florești este strâns legată de comunitatea sătenilor în ansamblu. Situat în imediata vecinătate a municipiului Cluj Napoca (3 km), Florești-ul găzduiește o comunitate relativ mare de romi, fiind în prezent aproximativ 2.000 de persoane, conform datelor oferite de reprezentanții autorităților locale. Este vorba de o comunitate de romi „românizați”, ne-tradițională, ai cărei membri locuiesc o parte grupați (compact - *zona Sub Pădure*), iar restul amestecați cu populația majoritară. Romii din Florești, similar cu restul sătenilor, au fost angajați în perioada comunismului în marile fabrici ale Clujului, (Carbochim, Tehnofrig, Unirea), mediul de lucru comun fiind un element esențial care a dus la stabilirea unor legături puternice între cele două comunități. Cu toate acestea, nu și-a pierdut caracteristicile de comunitate compactă. Conform opiniilor reprezentanților comunității, anumite aspecte ale realității prezente îi afectează în mai mare măsură pe romi: posibilitatea de a găsi un loc de muncă (scăderea șanselor la angajare), dificultatea de a păstra un loc de muncă, lipsa resurselor legate de agricultură.

La „Carbochim”? Muncitori necalificați sau muncitori calificați, sunt care au și... De aici majoritatea au lucrat la „Carbochim”. De exemplu, soția, eu, am lucrat la „Armătura”, la turnătorie; turnător-formator. Am diploma de turnător-formator. Deci ȱiganii aceștia nu au fost niște ȱigani din ăștia să cerșească, să se ocupe cu bișniță, cu aur, cu treburi... Ei au fost ȱigani românizați. Au fost învățați cu munca. Acuma, după Revoluție, sigur, că primii care au fost dați afară din serviciu au fost cei din etnia de romi ...

Interviewații apreciază că romii din Florești trăiesc bine, comparativ cu alte comunități de romi, dar și cu populația majoritară, aceasta în principal datorită faptului că „*au fost deprinși cu munca*” și majoritatea gospodăriilor au venituri. În ceea ce privește condițiile de locuit, multe din casele vechi ale romilor au fost reabilitate de proprietari, fiind înlocuite de construcții din cărămidă sau BCA, toate având acces la utilitățile publice (apă, electricitate, gaze, canalizare). De asemenea drumul principal din comunitate a fost reabilitat de către autoritățile locale, urmând ca în acest an să fie reabilitate și drumurile secundare.

Toți stau - majoritatea stau în case. Au avut pe timpul lui Ceaușescu, au avut apartamente, dar după ce au fost dați din serviciu afară, ei erau obligați - că nu aveau de unde să-și plătească cheltuielile... După ce au fost dați afară din serviciu, fiecare și-au vândut blocurile și și-au făcut fiecare casă. (consilier local pe problemele romilor).

Deși se confruntă în prezent cu o lipsă a locurilor de muncă, principalele activități prestate pe parcursul anilor trecuți au fost în construcții, la „*zidărie*”, domeniu care a mers bine în perioada boom-ului imobiliar.

Principalul angajator din localitate este Avicola – crescătorie de pui, companie unde au muncit cei mai mulți dintre romi, atât bărbați cât și femei, și unde mai sunt și în prezent angajați atât romi cât și români din sat.

Conform estimărilor consilierului local pe problemele romilor, aproximativ 30% din comunitate reprezintă segmentul populației active, existând și un stoc important de pensionari, foști muncitori din întreprinderile menționate anterior, mulți dintre ei pensionați chiar la vârste relativ tinere în baza legislației anterioare care punea accentul pe anii de vechime în muncă. Este o comunitate de romi în care au fost și sunt angajate în continuare inclusiv femeile, deși în perioada actuală au mai puține șanse la angajare comparativ cu femeile din populația majoritară.

În ceea ce privește stocul de educație, cei mai mulți adulți din comunitate au opt clase sau cel mult liceul sau școală profesională. O singură persoană din comunitate are studii superioare.

Acuma, mai nou, vă spun drept, nu au unde să muncească. Merg săracii, chiar într-o dimineață dacă vreți să vă documentați dumneavoastră, veniți; este loc unde stau, vin patronii, le duc la lucru. Dar acuma, cu legile astea noi, nici patronii nu mai le iau la lucru, numai angajați, numai așa...

Lucrau cu ziua. Acuma stau acasă, nu au de lucru. (consilier local pe problemele romilor)

Sigur, lucrau și femeile din comunitate, și femei. V-am spus, noi nu suntem țigani din ăștia căldărari, noi nu suntem țigani din ăștia ursari sau... nu avem nici strai tradițional. Exact ca și românii. (consilier local pe problemele romilor)

Dinamica experiențelor de migrație la nivel comunitar relevă un pattern al plecărilor care a început în 1997-1998. În ansamblu putem caracteriza migrația la nivelul comunității de romi din Florești ca fiind una temporară, transformată în semi-permanentă. Ea este susținută în principal de o rețea comunitară, dar se diferențiază în funcție de două perioade: cea dinainte de liberalizarea granițelor și cea ulterioară ridicării vizelor. Datorită faptului că cei mai mulți au plecat pe locuri de muncă stabile, nu este vorba de un ritm frecvent al lor, cu multe reveniri, ci doar de vizite în comunitatea de origine în perioade de vacanțe sau concedii.

Plecările în străinătate au început în 1995-1996 când trei persoane de etnie romă au solicitat viză de India, și-au luat bilet pentru India cu escală la Londra, au coborât la Londra unde au rămas până în prezent. Ulterior, aceștia au cerut azil politic și și-au legalizat șederea în Anglia. Exemplul lor a fost urmat de mai mulți în anii următori:

Au plecat în Anglia. Unul dintre ei e plecat, care și are acte legale în Irlanda. Are stabilire, are toate actele; cumnatul meu. El e din 1995-1996 plecat acolo, cu toată familia lui. Atunci nu erau deschise granițele și vă spun cum au plecat. Au plecat, prima dată era biletul de India cu escală în Londra. Ei și-au luat bilet

de India cu escală în Londra și în Londra și-au cerut azil. Bilet de avion până în India, cu escală în Londra. Din Londra nu s-au dus mai departe spre India și au cerut azil politic. Au primit azil politic și atunci...Timp de un an sau șase luni, de exemplu - cât le-a făcut actele acolo de la Home Office ăla, cum s-ar zice. (consilier local pe problemele romilor)

Această primă plecare din comunitate a deschis calea spre un flux migrator constant în anii următori pentru aceeași destinație, Londra. Nu este precizat foarte clar de unde a fost preluată această soluție de a emigra cu viză de India, însă a fost un procedeu de care au profitat primii plecați: *aceste variante se auzeau, se răspândeau, au auzit ei că ar merge varianta aceasta*. Primii plecați din comunitate nu aveau nimic pre-stabilit la destinație, astfel încât au traversat o perioadă de căutări până și-au legalizat situația și au găsit un loc de muncă; ulterior și-au adus și familiile.

Singuri au plecat până ce și-au rezolvat situația, până ce și-au luat chirie, până ce... Țăstia de la Home Office le-au dat casă, le-au dat masă, le-au dat tot: și televizor și frigider și bani de veselă și tot. După ce s-au angajat în serviciu, după ce ăsta... Atunci și-au adus și familia. (PE CE BAZĂ AU CERUT AZIL POLITIC?). Motivele, știți și dumneavoastră, că numai așa poți să primești azil politic, numai pe bază politică... (consilier local pe problemele romilor)

Am cerut azil politic, așa, așa, și ne-a aprobat...Păi am cerut azil politic că sunt țigan. Și e adevăr că sunt țigan, ăsta-i adevărul, nu pot să spun să sunt român sau ungar, că-s țigan. (migrant comunitate)

Ulterior acestor prime experiențe de migrație, plecările în străinătate începând cu 1997 au fost constante, însă doar spre această destinație - Anglia, pe baza legăturilor cu cei trei plecați inițial. În prezent, se estimează că în Anglia sunt 40 de familii din comunitatea romilor din Florești, aceasta însemnând aproximativ 150 de persoane.

Majoritatea celor plecați în Anglia lucrează în construcții. Femeile muncesc și ele la hoteluri, în principal menaj. Toți copiii familiilor plecate merg la școală în Anglia, respondentul menționând că un suport important pentru familiile de acolo îl constituie alocațiile oferite de statul britanic pentru copii.

În ceea ce privește sprijinul financiar de care a avut nevoie fiecare când a plecat, reprezentanții comunității afirmă că acesta nu a fost o problemă: având în vedere că majoritatea au muncit în vremea comunismului și după Revoluție, mulți dintre ei fie au avut economii, fie au împrumutat de la rude, prieteni și au returnat banii după o lună de muncă în Anglia. O altă soluție era suportul oferit de către rudele care se aflau deja în Anglia:

Erau mulți care plecau și spuneau la șofer să-i aducă și că îi plătește acolo banii, sau făceau ei comandă prin autocar și când ajungea autocarul acolo plăteau ei. Sau împrumutau de la cunoștințe, de la rude; doar eu pe

câți i-am ajutat! Fiecare a lucrat în timp și fiecare a avut un ban deoparte, nu? Așa au plecat. Sau, care nu au avut s-au împrumutat și au trimis banii și... Pe câți nu i-am ajutat eu, care au plecat... (consilier local pe problemele romilor).

Așadar toți cei care au plecat ulterior celor trei au mers „la sursă sigură”, având locul de muncă și cazarea asigurată. Toți cei plecați în Anglia și-au reglementat situația, toți au acte, muncind legal.

Cel mai des, motivele plecării migranților țin de dificultățile cu care se confruntă în țară, în special cele privind obținerea unui loc de muncă: romii din Florești nu fac agricultură, nu au nici terenuri agricole, iar șansele la angajare au scăzut considerabil pe de o parte din cauza crizei economice, pe de altă parte din cauza noilor măsuri care stopează munca la negru, dar și atitudinilor discriminatorii ale angajatorilor.

Destinațiile alese pentru migrări internaționale din comunitate se rezumă la Anglia și Ungaria. Având în vedere că mulți din comunitate se auto-denumesc și ca *țigani ungurești*, vorbind și limba maghiară, Ungaria a însemnat o destinație accesibilă pentru munca sezonieră, ocazională (agricultură sau construcții) sau pentru a ieși din țară cu pașaport de Ungaria. Ungaria a reprezentat o destinație alternativă îndeosebi până la momentul ridicării vizelor spre restul Europei.

Din punct de vedere al frecvenței experiențelor de migrație însă, destinația principală este Anglia, țară în care sunt, conform estimărilor reprezentantului autorității publice locale (APL) aproximativ 10% dintre membrii comunității, care sunt stabiliți semi-permanent acolo (au loc de muncă, stau în chirie, toți copiii acestor familii merg la școală, au învățat limba engleză, revin în România doar pentru scurte perioade - vacanțe, și se gândesc să revină permanent doar într-un viitor mai îndepărtat). Consilierul local menționează că au fost câteva persoane care au fost și în Italia, cu mai multe reveniri în țară, dar care în final au ajuns tot în Anglia. Estimările relevă că aproximativ 30% din romii din comunitate au ieșit măcar o dată din țară (aici fiind incluse și migrările sezoniere spre Ungaria). Ocupațiile principale ale celor care migrează sunt construcțiile și mai puțin muncile agricole:

Ei majoritatea sunt meseriași, dar nu au calificarea, diploma. Sunt meseriași - construiesc, parchet, zugrăvit, toate prostiile; dar nu au calificare. Mai vin așa, mai vin în holiday. Da, sigur. Uite, de exemplu, de Crăciun au fost o grămadă acasă. În data de 5 ianuarie au plecat înapoi, că și-au luat bilet dus-întors și era o dată fixă la care trebuia să meargă cu avionul înapoi. (consilier local pe problemele romilor)

În ce privește migrația populației majoritare sunt menționate și cazuri de români și maghiari din comunitate care au plecat în Anglia, însă raportat la cele două comunități, această destinație este caracteristică mai degrabă comunității de romi.

De asemenea, la nivelul celor două comunități din sat există relații de întraajutorare, fiind menționate cazuri de romi plecați cu bani împrumutați de la prietenii români, de la foștii colegi de muncă, angajamente care au fost respectate întotdeauna de cei plecați:

Nu avea bani să plece în Anglia și l-a ajutat, i-a dat banii; a muncit omul, i-a trimis banii înapoi. Da, băiatul ăsta l-a ajutat. I-a dat bani și omul, după ce a muncit i-a dat banii înapoi, că sunt prietenii de familie împreună; și atunci sigur că s-au ajutat unul pe altul. (consilier local pe problemele romilor).

Fluxul migrator continuă și în prezent, în funcție de oportunitățile de muncă identificate de cei de acolo:

Acuma ginerele meu a zis că îi trebuie zece persoane, dar după Paști. Să le trimit că le-a găsit loc de muncă; dar numai care sunt meseriași. Zugravi, care știe să pună gresie, faianță... că e un hotel care se construiește. Păi știți dumneavoastră, de aici pleacă în șir: vede că sunt muncitori ca lumea, sunt meseriași ca lumea. După aceea exact ca și cum mă duc la dumneata și ți-am zugrăvit o cameră și vine colega dumitale și i-a plăcut cum am zugrăvit; așa se întâmplă și dincolo, nu? (consilier local pe problemele romilor)

Mai important decât sprijinul la plecare este suportul din localitatea de destinație: *la plecare trebuie să ai minim 400 de lire, plus costul transportului care ajung până la primul venit din angajare.* Pentru cei care pleacă este esențial sprijinul oferit de cunoștințe/rude la destinație fie în găsirea unui loc de muncă, fie în rezolvarea actelor necesare unei șederi legale.

Trebuie să ai vreo 400 de lire la tine când mergi în Anglia....până ce... Nu? Minim 400 și plus biletul și... Până ce te apuci de lucru, nu? Așa a mers și ginerele meu. Numai că femeia care l-a ajutat, o mătușă de a mea, nu a luat de la el nici cinci bani pentru chirie, că nu era... Dacă plătea... În schimb și eu am ajutat-o în alte treburi. Nu, nu avea contract de muncă. S-a dus el mai mult și a găsit prin ziar, prin ăștia. Lua ziarul, citea și și-a băgat CV-uri, și-a băgat astea și mergea la interviuri. A avut un prieten care cunoștea mersul pe acolo și l-a ajutat și ăla, care... Într-adevăr, i-a făcut toate actele, legale, tot - și omul și-a găsit de lucru acum...

Cazul recomandat de liderii comunității din Florești pentru ilustrarea unui exemplu de succes face parte din primele plecări în Anglia, și este, conform recomandărilor persoana care s-a realizat cel mai bine acolo din punct de vedere material. Radu a plecat din România în 1998 cu viză de India într-un avion care avea escală la Londra, a coborât acolo, a obținut după un anumit timp azil politic, și în prezent locuiește acolo cu toată familia, având o vechime la actualul loc de muncă de peste 10 ani. Interviuul a fost realizat cu ocazia venirii în vacanța de Paști a respondentului.

Migrația ca șansă de a începe o nouă viață

Nume respondent: R. I.

Vârsta: 52 ani

Nivel educație: gimnaziu

Domiciliul în România: com. Florești, jud. Cluj

Țări în care respondentul a muncit: Anglia

Data primei plecări în străinătate: 1998

Perioada de ședere în străinătate: 13 ani

Istoria plecărilor în străinătate

Experiența de migrație a intervievatului se rezumă la o singură țară de destinație, Anglia, unde Radu a plecat în iunie 1998 pentru a munci și de unde nu a revenit deloc pe o perioadă de zece ani (deoarece nu avea acte). A revenit în țară abia în 2008, în vizită și apoi doar în vacanțe, concedii. Are în prezent treisprezece ani de ședere în Londra, vechime de zece ani la actualul loc de muncă, și nu dorește să migreze în altă parte, fiind foarte mulțumit de statutul actual.

Situația anterioară primei plecări în străinătate

Similar celor mai mulți din comunitate, Radu a făcut opt clase la școala din Florești. Mai mult nu s-a putut deoarece „așa au fost condițiile”. Provenind dintr-o familie săracă, cu șase frați întreținuți de un părinte singur, copiii au trebuit să își ajute părintele odată ajunși la vârsta adolescenței. Astfel, Radu a început să lucreze de la șaisprezece ani, angajându-se la o fabrică de încălțăminte, unde s-a și calificat:

Am lucrat la Clujana, am terminat acolo, că am făcut o calificare.

Am lucrat la tăbăcăria minerală. Tata lucra acolo și am zis la bătrânul „măi, nu vorbești acolo, să mă duci și pe mine la lucru? Să te ajut și eu cât pot?”. Tata a vorbit acolo, am terminat școala și m-am dus, că n-am avut condiții să mergem mai departe. Și m-am angajat direct la Clujana.

Direct acolo, la Clujana, la 16 ani, că n-aveam voie să fac 3 schimburi și tata a semnat pentru mine.

La fabrica de încălțăminte Radu a lucrat până la vârsta de 19 ani, când a fost înscris în armată, unde nu i-a fost foarte greu deoarece „tot bătrânul mi-a rezolvat să fac armata aici, în Florești”. După armată, a mai lucrat un an la Clujana, iar apoi a urmat angajarea la o crescătorie de pui din localitate, schimbare dorită datorită condițiilor de muncă mai avantajoase.

Anterior plecării în străinătate, din punct de vedere al ocupațiilor, Radu a acumulat patru ani de muncă la fabrica de încălțăminte și treisprezece ani de muncă la crescătoria de pui, ani urmați de încă paisprezece ani de muncă în Anglia. Așadar, înainte de 1998, anul primei plecări în străinătate, respondentul a lucrat la crescătoria de pui din localitate, unde avea o vechime de zece ani, ca muncitor necalificat.

Contextul în care subiectul a plecat nu este descris neapărat în termeni negativi: *a fost bine și aici, am avut ce ne-a trebuit, nu pot să spun că ne-a fost rău aici... am lucrat, am avut servicii, am avut de toate... a fost mai rău o țară, că nu ne-am permis atâția bani, să faci una-alta... m-am răzgândit și m-am dus dincolo.*

În momentul în care a plecat în Anglia, Radu avea 38 de ani și era căsătorit a doua oară, având patru copii din a doua căsnicie. Cel mai mare copil era în clasa a V-a. Cu cea de-a doua soție s-a căsătorit în 1990, fiind de opt ani împreună când a plecat în Anglia. Soția a rămas muncitoare la crescătoria de pui, în continuare, încă trei ani după ce el a plecat în Anglia. Ulterior, după trei ani, Radu și-a dus și soția.

În 1998, când Radu a ajuns în Londra, mai erau plecați acolo trei romi (primii trei plecați inițial prin același procedeu cu viza de India), el făcând oarecum parte așadar din categoria „deschizătorilor de drumuri”. După cum declară și respondentul, au plecat pentru a munci temporar în străinătate, fără vreun plan foarte bine structurat, fiind așadar o decizie de migrare temporară, exploratorie, nu neapărat definitivă. Ce apare foarte clar în discursul intervievatului este insistența cu care se referă la nevoia de a avea un loc de muncă, și modul în care se distanțează de valorile de romi care au migrat ulterior în Europa pentru a obține bani din activități ilegale.

Experiența de ședere în străinătate

Decizia de a pleca a respondentului a avut la bază dorința/intenția de „a-și face o viață mai bună”. Elementul declanșator al deciziei a fost incidentul avut la locul de muncă anterior - crescătoria de pui, mai bine zis pierderea locului de muncă. Alegerea destinației s-a făcut pe baza exemplului plecărilor anterioare din comunitate. La decizie au contribuit în special membrii familiei (fratele plecat deja în Londra cu familia) care a fost și principalul motiv în alegerea țării de destinație.

Păi am decis că...ce? m-am dus să-mi fac o viață mai bună, ăsta-i adevărul, că toată lumea pleacă să-și facă o viață mai bună. Deja aicea la noi s-a-nmuiat...s-au înmuiat roțile, nu mai merge aia, nu mai... n-am furat, să știți, și-acolo am 14 ani, dar n-am pus mâna pe-atât. Lucrez, am serviciul meu, am salariul meu, lucrez angajat acolo. Lucrez pe o macara, încarc niște tiruri, e foarte... merge bine acolo lucrul... Și-amu aștept, dacă am stat atâția ani de zile, să fac o pensie, după aia mă zbat.

Principalul scop pe termen lung este de a acumula suficienți ani de muncă pentru a obține o pensie de la statul britanic. După modelul primilor migranți, Radu a utilizat modelul plecării cu viză turistică de India într-un avion cu escală la Londra:

Nu m-a ajutat nimeni, m-am dus aicea, cum îmi zice... la ambasadă la București și mi-am rezolvat viză de India. Am ales India că avea escală în Londra. Și acolo am cerut azil politic, ăsta-i adevărul. Am cerut azil politic, așa, așa, și ne-a aprobat... Păi am cerut azil politic că sunt țigan. Și e adevăr că sunt țigan, ăsta-i adevărul, nu pot să spun să sunt român sau ungar, că-s țigan.

Legat de procedura în sine, Radu mărturisește că s-a interesat de la prieteni, că a auzit că este o metodă bună de a emigra, și a procedat în consecință, după modelul unor cunoștințe care plecaseră inițial așa, unul dintre cei trei plecați inițial din comunitate fiind chiar fratele său:

Am mers să cer azil politic chiar în Anglia, când am ajuns acolo, când mi-au dat o hârtie să completez, știi? Mi-a dat să completez că unde mă duc, dar puteam să ies, că avionul din Anglia după vreo două ore mergea spre India. Și mi-au dat o hârtie să completez și n-am completat-o. Și când am ajuns jos, „domne, de unde ești?” – „din România.”, „cu ce ocazie?” – „domne, vreau să cer azil politic”. Și mi-au dat azil politic. Că atunci se dădea.

Timp de un an mi-au dat ajutor social, am trăit cu ajutorul lor - cât mi-au dat, mi-au plătit casă, mi-au dat de toate. Mi-au dat ei locuință temporară, au plătit ei. Și asta a fost, după-aia mi-au dat drept de muncă, m-am dus la muncă și am muncit.

Pentru a avea bani de plecare, „mi-am vândut mobila, mi-am vândut locul... pământul, ce-am avut aicea... aicea am o casă, mi-am făcut casă. Înainte, la casa mea, unde-i căsuța aia mică acolo, am avut locul meu... l-am vândut cu 7.000 atunci, nu știu cât erau banii ăia, mi-am vândut mobila, am avut belvedere, mi-am vândut și mi-am făcut banii și m-am dus.

Unul dintre avantajele avute la plecare este faptul că fratele respondentului era deja plecat acolo de un an de zile. Până a obține drept de ședere a apelat la ajutorul acestuia:

Ei după-aia, că mi-am cerut, și după-aia mi-au asigurat casa. Deci când am ajuns am stat la fratele meu, cam o lună de zile... Da, bineînțeles că am stat, o lună de zile. După-aia m-am dus și mi-am făcut actele, mi-am depus... Cererea de azil politic o depusesem la aeroport când am ajuns. Păi mi-au trimis, trebuia să completez niște hârtii și atunci mi-au dat casă, mi-au dat tot. Eu nu știam engleză, dar știa cumnată-mea, și ea m-a ajutat să completez totul. Da, m-am dus cu ea pe unde trebuia, le-am depus și au zis să aștept acasă. Și acolo vin acasă pe poștă toate actele, nu trebuie să te duci sau să...

Partea de birocrație a fost în Anglia mult mai ușoară decât în România, întreaga procedură fiind percepută ca foarte simplă:

De 10.000 de ori mai simplu decât aici. Acolo era, când ne-am dus la interviu pentru azil politic, am fost la interviu și de-acolo-ncolo nu m-am mai dus nicăieri. La interviu am fost pentru casă... m-am dus și mi-am cerut casă. Și-acolo când te predai sunt niște condiții, au niște condiții și ei, tre să le-mplinească, să-ți dea condițiile, ce trebuie să dea la un emigrant.

Și la noi sunt mulți emigranți. Ei s-au asigurat că îndeplinesc toate condițiile.

Radu a reușit să își ducă și soția după trei ani de ședere în Londra, în 2002, copiii fiind lăsați acasă cu mama subiectului, deoarece „erau mici, au rămas cu mama”. Copiii au fost duși și ei de aproximativ 4-5 ani, când aveau vârsta potrivită pentru a putea munci.

Ocupații avute în străinătate

Primul loc de muncă a fost într-un parc de dezmembrat mașini. Pentru Radu condiția reușitei este locul de muncă și declară că nu ar fi conceput să rămână undeva fără a munci. Rețeaua de prieteni a fost din nou de ajutor în identificarea acestei prime slujbe unde Radu a muncit trei ani de zile, după care, din nou prin intermediul prietenilor (romi, români, dar și englezi) și-a găsit un nou loc de muncă, pe macara, unde lucrează și în prezent. Interesant este efortul depus de Radu în a deprinde cât mai bine cele două slujbe, mai ales în condițiile în care nu știa la început limba engleză.

Prima dată am muncit la un parc din ăsta de dezmembrat mașini.

Dezmembram roți, radiatoare, ce spunea patronul să iau jos de pe mașini. A fost fain. Dacă lucri, oriunde e fain, dacă nu lucri, nu te... acolo nu merge, dacă lucri - ai, dacă nu... Prima slujbă, am găsit-o întrebând în dreapta și în stânga... M-am dus și am întrebat. Umblam... toată ziua mergeam și am întrebat ăla, ăla, ăla... prin prieteni. Și am ajuns acolo și am muncit. Atunci mi-a dat 25 de lire pe zi. Așa i-a fost.

Să vă spun, acolo, când am ajuns la dezmembrări mașini, i-am spus la șeful meu: „uite, nu știu engleză”, zice: „nu contează. Îți arăt eu.” Și mi-a arătat: ăsta-i ăsta, asta-i... la radiator tot așa i se zice și în engleză sau orice am întâlnit, tot așa se zice la piesele ăstea. Eu normal când m-am dus eu acolo, în '98, nu prea erau români. Am fost, dacă am fost... 20 de persoane. N-am fost 20 de persoane. Erau cam în același cartier unde stătea și fratele meu... Da, în cartier, cum e cartierul ăsta, eram acolo, ne întâlneam sâmbăta... Mergeam la un fotbal, la o bere, la un grătar..

Dup-aia, după 3 ani, mi-am găsit alt serviciu, prin alți prieteni, că deja am devenit prieten cu engleji și... am găsit slujba asta pe macara la care sunt de peste 10 ani.

Dincolo, pe macara m-a învățat un englez și m-am dus înainte. Nu știam înainte și i-am zis „ăsta ce-i, butonul ăsta”, zice „asta coboară” - mi-am luat pixul și am scris în limba română ăsta urcă, ăsta coboară și mi-am lipit acolo vreo 2-3 zile, dup-aia le-am țâpat jos de-acolo, am băgat în cap, ăsta-i adevărul, că toate... tot ce vin ăstea, toate-s... în engleză scrie, pe butoane, cum să le pornești, amu mai îs pe computer. Și eu mi-am lipit bilețul în limba română... Și... dup-aia mai... dar făceam așa, după-masă, rămâneam 2 ore over-time, învăț pentru mine...

În cazul lui Radu, datorită strategiei axată pe obținerea de azil politic, intrarea în legalitate a fost destul de rapidă. Permisul de ședere a fost obținut după aproximativ o lună de zile de la sosire, ceea ce nu a însemnat și drept de muncă. Varianta identificată de către subiect, la sfatul englezilor, este cea de „*self employed*”, care înseamnă muncă în legalitate, dar nu cu un contract de muncă făcut de vreun angajator local, ci echivalentul unui PFA din România. Este un contract de colaborare și nu de angajare, iar *self-employment*-ul nu înseamnă și posibilitatea de a se angaja după un cod al muncii din Anglia. Așadar, până în 2007, subiectul a lucrat clandestin, iar ulterior pe baza acestui tip de colaborare, care nu acoperă în totalitate ceea ce înseamnă „drept de muncă”, și nu oferă posibilitatea de angajare la un angajator local:

Nouă dacă ne-a dat drumul acum, în 2007, nu ne-a dat drept de muncă, dar eu lucru self-employed, eu îmi plătesc cheltuielile, eu îmi plătesc tot-tot. Păi da' cu varianta asta am putut să mergem, că dacă n-aveam drept de muncă, nu ne-a dat drept de muncă acolo... acum însă îmi plătesc taxe, îmi plătesc insurance, îmi plătesc toate problemele mele. Eu am auzit de varianta asta de self-employed de la băieți, de la engleji... au zis uite, poți să lucrezi în domeniul ăsta, poți să te angajezi așa, că voi n-aveți drept de muncă și așa poți să faci. Am lucrat și pe negru, no, că așa a fost, prima dată așa a fost. Și era și periculos, că n-am avut drept de muncă, noi, românii n-am avut dreptul să stăm acolo, am trăit și noi cum am putut, am făcut pașapoarte false, că așa a fost. Nu-i rușine... că nu m-am dus să fur, n-am dat în cap la nimeni...

Relațiile sociale

Sprijinul primit la destinație de la ceilalți este considerabil. După cum spune și subiectul atunci era mai ușor pentru cei care plecau: a fost ajutat de rude care erau deja acolo (fratele și cumnata sa), de către colegi de muncă englezi și chiar de către șefi:

Al doilea loc de muncă l-am găsit tot printr-un prieten, englez, un șef, șeful ăla care era lângă mine, unde lucram. Eu am vrut să mă duc la el, că șeful ăsta al meu prima dată n-a vrut să-mi ridice salarul, că așa se lucra, la negru așa se lucra, dacă ai vrut - ai lucrat, dacă nu... Și-apăi ăsta mi-a zis, șeful, zice „lasă că-ți rezolv eu un alt servici”. A vorbit cu alt englez și... numa' m-o sunat și m-am dus la lucru și am rămas, și în ziua de astăzi sunt acolo...

Da, cum! Dar cu ei stau, cu cine să fiu? Cu englezii, doar ei mi-au dat muncă. Așa, în weekend, sâmbăta, duminica... apoi toată săptămâna-s cu ei la lucru, de dimineața până seara, tot cu ei îs. Mergem la un pub, mai servim o bere, mai facem un grătar, ieșim la fotbal dacă e timp frumos... dacă nu, stăm în casă și glumim.

În afara familiei, Radu mărturisește că nu ține legătura cu alți romi din comunitate plecați în Anglia sau cu alți romi migranți:

Eu nici nu îi cunosc cine-s ăia doamnă... eu nu-i cunosc, pe mine nici nu mă interesează. Nu mă interesează, vă spun clar. În primul rând nu mă interesează, că îs prea... nu-mi plac. Știi cum e? Îți spun eu: dacă îi porți la tine-n casă, dup-ăia umblă și să te fure. Și mai bine așa... ne întâlnim așa, „ciao” - „ciao”, „ce faci?” - „bine, salut”. Nu am treabă cu ei. Acuma, de când a dat drumul, toată lumea... au venit țiganii ăștia, corturarii ăștia, au venit din Germania, din Franța, că i-o țapat și toți s-au adunat în Anglia. Dar englezii-s deștepti, că ei îi prind și îi trimit...

Un pas important a fost învățarea limbii engleze, fapt care a sporit oportunitățile de interacțiune cu populația majoritară de acolo:

Păi am învățat așa, de la unul, de la altul, că dacă lucri numai cu engleji, trebuie să-nveți. I-am spus: „nu știi engleză, dar...”, zice: „ți-arăt”. Păi bineînțeles, șeful mi-a arătat, nu știam să desfac cauciucuri, nu știam să iau un radiator-alternator, o ușă...

Timp de 10 ani Radu a ținut legătura cu cei de acasă doar prin telefon. Din 2008 vine acasă în fiecare vacanță, în comunitate unde și-a construit o casă pe baza economiilor făcute în Anglia:

Doar prin telefon. Nu mi-am văzut copiii 10 ani, nici pe mama, nici pe nimeni 10 ani de zile. Prin telefon: ce faceți, cum sunteți... Sunam în fiecare săptămână... Fiecare săptămână. Sau a doua, a treia zi, cum mi-era de dor. Le trimiteam sigur bani în țară... Da bineînțeles, dar cum! Le trimiteam să trăiască, să... Pentru familie, atât.

Valorizarea experienței de migrație

În termeni de consecințe ale experienței de migrație percepțiile relevă certitudini cu privire la efectele pozitive pe care această experiență le-a avut asupra vieții subiectului. Radu mărturisește că „*acolo o duc nu bine, ci foarte bine*”, că a avut posibilitatea de a-și duce întreaga familie acolo, a avut posibilitatea de a acumula venituri și a-și construi o casă în România. Această experiență îi dă posibilitatea de asemenea de a obține o pensie de la statul britanic, de a oferi o altă educație copiilor, de a putea dezvolta o eventuală afacere la întoarcere. Un element important pentru subiect este și evoluția profesională, de la *emigrant care nu știa deloc limba engleză la șef de echipă peste 30-40 persoane*. În cadrul efectelor pozitive este încadrată de către subiect și o oarecare distanțare față de restul comunității din care provine: emigrarea i-a dat posibilitatea să se desprindă de comunitate, nu însă și de familie, care este pe primul loc în contextul relațional.

Eu n-am ajutat pe nimeni să vină în Anglia. Ce rost are să spun că am ajutat? N-am ajutat pe nimeni. Cer mulți, dar... n-am ajutat pe nimeni. Am ajutat familia mea.

Nu știu câte sute de țigani îs pe-acolo, nu știu. Sunt, sunt și din Florești. Și români, și romi, și... auzi, să vă spun, pe mine nu mă interesează. Nu mă-nterează. Și când am lucrat aicea, pe mine nu m-a interesat nimic. Eu mai mulți colegi am români, ca să mă-nțelegeți, eu îs cu ei, eu am jucat fotbal aicea... Eu am fost altă mentalitate. Așa am fost eu.

Păi acum ce să mai povestesc, asta a fost, a fost greu la început, bineînțeles. Și acum este foarte greu în Anglia, dacă n-ai servicii, tre'să te duci cu planul că mă duc să fur... asta nu-i viață. Pentru mine nu mai este greu, eu am ieșit. Pentru mine nu-i, pentru familia mea nu-i. Noi nu mergem la furat, să mergem să furăm sau... Nu, noi avem serviciul nostru, noi așa ne încadrăm, luăm salariul, asta-i mâncarea, asta-i chiria, restul punem la o parte și mergem înainte.

Trăim foarte bine, muncim, nu avem probleme, stăm în chirie, plătim chiria, ne plătim cheltuielile...

Statul român? Pe mine nu m-a ajutat nimeni, nimica. Nimeni, nimica. Eu m-am dus pe mine, nu m-am dus să m-ajute statul român, sau să mă duc la romii ăștia... nu, pe mine nu mă interesează.

Un alt beneficiu al migrației este dezvoltarea spiritului antreprenorial, Radu menționând că această experiență i-a sporit considerabil capacitatea de adaptare din punct de vedere profesional. Un aspect demn de remarcat este și motivația muncii reflectată în spirit de competiție și dorință de „a-și face treaba bine”, de a fi disponibil oricând.

Dar eu și dacă aș veni în România, nu aș mai lucra. Păi da' atâția bani și eu mi-am făcut să deschid ceva sau dacă vreau să fac ceva.

Dacă m-aș întoarce aș deschide ceva... Da, bineînțeles, nu mă duc eu la șantier, să dau cu lopata, sau... Nu știu, deocamdată nu știu. Că încă nu-s stabilit să vin acasă. Asta om vedea după ce om veni de acolo. În primul rând banii-s la bază. Îți permiți să-ți cumperi ce vrei tu, să mănânci ce vrei tu, orice... să-ți cumperi o haină sau să-ți cumperi un lănișor, un aur, o brățară, orice. Aicea... bineînțeles. De unde? N-au oamenii ce să mănânce, nu să mai... acolo am 4 salarii și în fiecare săptămână îmi dă bani. Îmi intră banii vinerea, deja joia îmi intră banii, vineri pot deja să mă duc să-mi scot bani, să-mi cumpăr ce vreau eu, să... în fiecare săptămână îmi intră bani. Nu știu ce să vă spun, v-am spus, traiul ăsta. Acolo-ți permiți să îți cumperi ce vrei, bineînțeles, dacă muncești. Dacă nu... e mai rău ca la noi dacă nu muncești, că aici mai avem un prieten, mai dă un vinars, mai dă o bere, dar acolo nu-ți dă nimeni.

Păi aci... în Anglia lucrez pe bani, dacă stau de dimineață de la 4 până seara la 10, mă plătește. 15 ore, 16 ore, cât stau, se plătește. În România, salariul era fix. Da, păi corect, și stăteam și mai mult și asta a fost. Că dacă făceai figuri, șeful nu te înghițea. Dar acolo pe bani lucru. Am 12 lei

60 la oră, normal. Și dacă stau overtime, iau 13. Nu, pe mine nimeni nu mă supraveghează, încă eu-s șef, am băieți pe care îi supraveghez. Am băieți în subordine acolo..

*Păi am ajuns într-o poziție mai bună că m-a văzut șeful că lucrez de atâția ani de zile. Și acolo urmăresc șefii care e copil muncitor, își vede de treaba lui, n-are lipse, nu bea, vine la lucru regulat, și acolo ești pontat în fiecare dimineață. Am un număr care-mi bat la ceas și ăla, când intru, când ies - vede. N-am întâzieri, îs la oră fixă la lucru. **Acuma englezii când vreau, sâmbătă, vinerea, nu vin la lucru 3-4 zile. Dar eu, și dacă are nevoie duminica sunt la lucru.***

Dincolo de beneficii, sunt menționate și unele probleme în atitudinea populației majoritare, care țin însă mai degrabă de percepția asupra condiției de emigrant, și nu neapărat asupra etniei. Respondentul consideră însă că aspectul care i-a fost util în depășirea acestor prejudecăți este tot propria atitudine față de muncă și faptul că „și-a văzut de lucru”:

Acolo-s englezii cum ar spune că un emigrant a ajuns să fie șef la mine... Acuma știți cum îi, dacă șeful te vede că muncești... la șefi acolo nu contează că cine ești. Că ești emigrant, că ești orice, dacă-ți vezi de lucru, de la început te vede. Tu ești, salut. Știi ce spune șeful? Nu vă place, mulțumesc de lucru. Dar știu că mai comentează... că îi văd eu...

Planuri de viitor

Anglia este în prezent unica variantă identificată de subiect ca opțiune de trai, Radu subliniind în repetate rânduri cât de mulțumit este de viața de acolo. Deprinderea limbii engleze este de asemenea unul dintre aspectele care îl leagă de această opțiune. În același timp însă este luată în calcul revenirea în țară, dar la un termen incert, și nu înainte de a obține o pensie de la statul britanic:

Eu nu plec nicăieri din Anglia. Acolo m-am stabilit, acolo-mi place, am muncă. Ba dacă aș mere-n Germania, tre' să-nvăț acum limba germană sau dacă mă duc dincolo, în Franța la fel... Nu, nu, eu am un servici bun aici. Ba, eu vin, eu o să mă întorc în România. Nu se știe când. Dacă-mi merge bine acolo, am serviciul meu, nu mă gândesc că mâine oare voi avea să lucrău sau... dacă s-a schimba, om veni acasă, dar.. .dacă nu se schimbă... Apăi sper să rămân până la... dac-oi trăi până la pensie, să-mi rezolvă cu... după asta mă bat acum. Am servici bun, am servici stabilit, la mine nu-i nicio problemă.

...Eu mă bucur foarte mult că am plecat. Că ce-am făcut, aicea nu făceam o viață întreagă. Eu vă spun clar!

II. Studiu de caz Petrilaca, județul Mureș

Comunitate

Comuna Cuci, județul Mureș, cuprinde satele Dătășeni, Orosia, Petrilaca și Cuci - reședința comunei. Centrul de comună este poziționat la 7 km de Iernut, pe drumul E60 care leagă Cluj Napoca de Târgu Mureș. Petrilaca este un sat mai izolat al comunei, situat la 7 km. spre sud. Atestat documentar în 1331, Petrilaca a fost inițial un sat integral de români în care s-au stabilit, ca urmare a politicii de sedentarizare, aproximativ zece familii de romi. După Revoluție satul a atras în continuare populație de etnie romă, din diverse părți ale Transilvaniei, ajungând ca proporțiile celor două comunități să fie relativ apropiate. Fiind un sat mic, relativ izolat, fără oportunități pentru cei tineri, majoritatea au plecat să studieze în altă parte și s-au stabilit în alte locuri. În sat, în comunitatea de români (care cuprinde aproximativ 380 de persoane conform datelor oferite de reprezentanții primăriei) au rămas doar pensionari CAP a căror principală îndeletnicire este agricultura.

Se estimează că în zona „După Vale”, loc în care romii locuiesc grupat, sunt aproape 100 de familii; iar la primărie sunt înregistrate 260 de persoane de etnie romă ca aparținând satului Petrilaca. Conform relatărilor respondenților, datorită migrării românilor spre alte localități sau județe învecinate, au rămas foarte multe case părăsite, astfel încât majoritatea celor în care locuiesc romii în prezent nu sunt cumpărate, ci ocupate. Practic acesta este și motivul pentru care Petrilaca a constituit un punct de atracție în special pentru romii de o condiție mai modestă din alte părți, care nu aveau unde locui, fapt care i-a determinat pe mulți să se stabilească aici.

Romii din Petrilaca nu fac parte dintr-un neam tradițional, cei mai mulți fiind veniți după Revoluție, din localitățile învecinate sau din alte județe, astfel încât comunitatea în ansamblu nu are o vechime foarte mare. Interesant este faptul că liderul comunității este o femeie – CÂNA, echivalentul unui „bulibașă masculin”:

Nu au nici un bulibașă, cea care conduce comunitatea e o femeie și poartă numele de CÂNĂ, CÂNA, ceva cred că sinonimul la bulibașă masculin, și ea Cână la feminin. Ea e femeia care știe să citească pentru că ei nu știu să citească, nici părinții copiilor, ea știe să scrie și să citească, cred că ăsta-i avantajul care a propus-o, a făcut ca ea să fie lideră, când se fac diverse campanii cu ei, ea e cea care face pe translatorul între ei. Da, și ea are și o putere de convingere asupra lor. (cadru didactic)

Zona locuită de romi s-a extins treptat în timp, dar în general cele două comunități se evită din punct de vedere al locuirii. Mai mult, relațiile sociale între cele două comunități au cunoscut și momente tensionate.

Cu privire la stocul de educație, copiii romilor din comunitate sunt înscriși la clasele I-IV din sat, acestea fiind mixte (copiii romi fiind însă majoritari). Principalele probleme semnalate sunt cele legate de frecventarea școlii, în special în cazul copiilor proveniți din familii ai căror părinți sunt plecați în străinătate.

Din punct de vedere al ocupațiilor lucrurile sunt relativ simple la nivelul comunității de romi deoarece nimeni nu este angajat și nici nu are calificare profesională. În sat, principala activitate aducătoare de venit este cea de zilier la familiile de români care au teren agricol. Cei care nu pleacă în străinătate trăiesc din ajutorul social și alocațiile copiilor. Veniturile celor care migrează temporar sunt sezoniere, acoperind pe o perioadă de câteva luni necesarul unei familii. Deși în general cele două comunități se evită, singurele relații fiind cele caracteristice activității de zilier, romii sunt folosiți ca masă de manevră electorală de către polii de putere ai comunității majoritare în perioada alegerilor.

Majoritatea locuințelor romilor sunt făcute din chirpici, diferite fiind casele nou construite ale celor care au muncit în Franța. Acestea sunt construite din cărămidă, au mai multe camere și sunt poziționate mai spre centrul satului, în vecinătatea caselor românilor. În zona de locuire compactă nu există utilități, excepție făcând câteva gospodării care au curent electric:

Sunt case de pământ, majoritatea, cea a lui Doru nu e casă din pământ și se și vede că construiește cu cărămidă. În case construite stau cei care muncesc și au bani care au muncit în Franța și au venit cu ceva bani și probabil știu să-și drămluiască, totul ține de cum știi cum să-ți economisești banii din ceea ce câștigi și restul alea practic sunt case părăsite care le-au ocupat ei. Și cei care au mers în străinătate și au putut să-și cumpere case în Petrilaca, nu în cartier aicea peste vale, ci în sat tot din cărămidă și-au cumpărat casele. Casele nou construite au 2-3 încăperi... (cadru didactic)

În ceea ce privește comportamentul de migrație internațională la nivelul celor două comunități, lucrurile sunt radical diferite: dacă la nivelul comunității de romi, migrația temporară în străinătate este un comportament relativ frecvent, estimările relevând faptul că aproximativ 50% dintre romi au fost plecați cel puțin o dată în străinătate, în ceea ce privește românii rămași în sat aceștia nu migrează deloc în alte țări. Populația română rămasă în sat este, conform relatărilor, mai îmbătrânită decât cea de romi, fiind formată în cea mai mare parte din pensionari CAP, agricultori, care nu își pun problema de a pleca la muncă în altă parte.

Migrația internațională a debutat la nivelul comunității de romi după ridicarea vizelor, după anul 2004. La început romii din Petrilaca au mers în Ungaria, pe urmă câțiva membri ai comunității au plecat în Italia, Spania, dar cei mai mulți din comunitate au plecat și pleacă în continuare spre Franța, în Paris, Marsilia și Toulouse. Este același model de migrație către toate aceste trei destinații, povestea de viață a subiectului ales fiind un caz ilustrativ pentru acest tip de migrație

temporară, pe o perioadă cuprinsă între două-cinci luni, cu reveniri și plecări pe parcursul aceluiași an. Cele trei familii care au inițiat plecările au atras treptat mai mulți membri ai comunității în aceeași experiență, astfel încât în anii următori au plecat majoritatea familiilor de romi tineri din sat. Plecările se fac deja după un model bine-cunoscut, cu un autocar destinat special transportării romilor din Petrilaca, dar și din alte sate învecinate. Autocarul aparține unei firme de transport din Alba Iulia și este contractat exclusiv pentru plecările și revenirile migranților romi. Respondenții intervievați declară că după sărbătorile legale, acest autocar face chiar și trei plecări pe săptămână spre Franța. Plecările se fac așadar în grup, cei care migrează pentru a munci în străinătate făcând acest lucru de ani de zile, după cum o exemplifică și cazul lui Doru. Motivul pentru care plecările și revenirile sunt atât de dese ține de situația migranților în țara de destinație: majoritatea desfășoară doar activități ocazionale, stau în locuințe părăsite, muncesc în condiții improprii, strategia lor fiind aceea de a acumula pe parcursul celor câteva luni suficienți bani cât să trăiască în țară; odată epuizate veniturile, pleacă din nou. Cei mai mulți dintre migranți nu au locuri de muncă asigurate în localitatea de destinație, ei identifică oportunitățile la fața locului. Ocupațiile avute în străinătate nu sunt foarte diverse. Bărbații își găsesc de obicei activități ocazionale de zilieri sau adună fier vechi, în timp ce femeile vând în piețele de vechituri lucruri găsite, abandonate de către francezi.

Merg, revin stau 2-3-4-5 luni, revin, 2-3 stau acasă și pleacă din nou și în general pleacă cu tot cu familie deci nu pleacă singuri... un singur caz am avut acuma că au plecat numai părinții și au lăsat acasă 7 copii. Da, au văzut că ceilalți vin cu bani, vin cu mașină. Bine la ei și foarte puțin înseamnă bani, deci nu ne gândim la averi, la sume... Păi pe urmă au plecat, plecau, plecau majoritatea familiilor tinere plecau. Este un autocar special care vine și-i ia din Petrilaca și merge cu ei în Franța... deci este un autocar doar pentru ei. (cadru didactic)

Plata e la înțelegere cu șoferul, de exemplu cei care nu au bani, merg și cei care nu au bani, dar într-un termen de îi dau patronului firmei cu care merg banii respectivi, este o firmă care numai cu transporturi se ocupă și au ei între ei înțelegerile lor. (cadru didactic)

Care cum se descurcă, care merg la cerșit, eu îi întrebam pe copii, adună hainele lăsate de ceilalți pe marginea străzii, în general femeile și copiii, fier vechi, televizoare, le vând într-o piață de vechituri. Ziceau că fac cam 20-30 de franci pe zi. Însă au zis că nu prea le mai merge cu cerșitul, a fost la început, da acuma nu le mai dă nimeni. Și acolo trăiesc de pe o zi pe alta, ca și aicea, numai că probabil acolo fac rost mai ușor de bani. (cadru didactic)

Deși cei mai mulți se plâng de greutățile vieții din străinătate, în mod clar obțin venituri semnificativ mai mari decât ar obține prin munca de zilier în sat,

aceasta fiind și unica motivație care stă la baza migrației internaționale. Romii care au plecat în străinătate au maxim patru clase și nu au pregătire în vreun domeniu, se întâmplă însă ca cei care prestează diferite munci în construcții să deprindă abilitățile necesare.

Este o comunitate din care se migrează în grup, model care are beneficii, dar și costuri pentru romii din Petrilaca: pe de o parte migrarea în grup oferă siguranță, astfel încât oricare membru al comunității se poate integra ușor și poate urma în străinătate traseul grupului migrant; pe de altă parte acest model oferă foarte puține alternative de evadare, de abatere de la grup, foarte puține șanse de a avea un traseu individual, diferit de cel al grupului în localitatea de destinație. Astfel cei care pleacă din Petrilaca merg de obicei în aceeași perioadă, cu același mijloc de transport, migrează în aceeași țară și de obicei în aceeași orașe (Paris, Marsilia, Toulouse), mulți dintre ei locuiesc împreună pe perioada șederii în străinătate și au de obicei aceleași ocupații sau activități aducătoare de venit.

Respondentul ales din comunitate este unul dintre tinerii care au emigrat în Marsilia pentru a munci temporar, la fel ca ceilalți tineri romi din sat. Doru este recomandat ca un caz exemplar, pozitiv, deoarece a fost dintre pușinii care a reușit să economisească din veniturile obținute în Marsilia și să își cumpere o casă în Petrilaca.

Migrația sau sacrificiul pentru a trăi mai bine

Nume respondent: D. R.

Vârsta: 22 ani

Nivel educație: fără școală

Domiciliul în România: sat Petrilaca, com. Cuci, jud. Mureș

Țări în care respondentul a muncit: Franța

Data primei plecări în străinătate: 2007

Perioada de ședere în străinătate: 4 ani în reprize de câte 3-4 luni, separate de reveniri în țară pentru perioade de câteva luni.

Istoria plecărilor în străinătate

Doru a plecat prima dată în Marsilia în 2007, experiență urmată de reveniri și plecări repetate în fiecare an. Începând din 2007 și până în prezent, în fiecare an, Doru stă alternativ două-trei luni în Marsilia și două-trei luni în România. Migrația internațională a început odată cu vârsta majoratului, moment în care nu mai era necesar acordul părinților pentru a putea merge la muncă în străinătate. La fel ca în cazul tuturor membrilor comunității care au muncit în Franța, Doru declară că pe parcursul ultimilor patru ani, veniturile realizate în străinătate sunt principala sursă de venit.

Situația anterioară primei plecări

Părinții lui Doru au venit din Sângeorgiu de Pădure, județul Mureș, și s-au stabilit în Petrilaca după Revoluție, Doru având 6 ani când s-au mutat aici. Provenind dintr-o familie cu patru frați și o soră, niciunul dintre copii nu a făcut vreo școală.

S-a căsătorit la 18 ani, în 2007, an în care a fost și prima plecare în străinătate. Înainte de a pleca, singurele venituri erau cele obținute din munca de zilier la oamenii din sat. Nu au existat de fapt nici încercări de a se angaja undeva, Doru având ca singură opțiune de a face venituri - plecarea împreună cu cei care migrau în mod repetat spre Franța.

Experiențe succesive de ședere în străinătate

Prima dată a plecat în străinătate în 2007, când avea 18 ani, la Marsilia, în Franța, împreună cu soția, care, datorită faptului că era minoră a avut nevoie de acceptul scris al părinților. În momentul plecării, subiectul avea un frate în localitatea de destinație, plecat tot temporar, care i-a găsit un loc de muncă ocazional la un patron francez.

Păi, s-a dus un frate de-al meu și după aia... prima dată s-a dus un băiat, un prieten de-al meu, a fost cu el și după aia m-a dus pe mine. Și mi-a dat de lucru. Mai erau vreo 3 - 4 familii pe acolo, de aici din sat. Primul care a plecat acolo nu era de aici din sat, nu era de la noi. Dar acela și-a dus o cunoștință de aici întâi, și apoi mai mulți.

Eu, când m-am dus, mi-am găsit cu un om, chiar francez, mergeam cu el, așa, la demolări, la... Trebuia dărâmată o casă, mă duceam cu el și zicea „Fă asta, fă asta” și... Adunam materialul de pe acolo, fierul ce era, era al meu și mă plătea omul. Numai eu lucram la francezul acela, restul celor cu care stăteam... mergeau la altul. CUM DE TE-AI DUS CU SOȚIA? Păi, no... să o las pe ea acasă și eu să mă duc singur acolo? Ea stătea acolo așa, mergea în piață. Și mai mergea pe la haine de alea, pe la pubele cu haine și mergeau și ea mergea prin piață... cu vânzări...

Decizia de a pleca este motivată de lipsa de opțiuni de acasă în ceea ce privește obținerea de venituri. Similar celorlalți din comunitate, Doru a plecat cu soția pentru a munci împreună, pentru a-și maximiza șansele de a obține banii necesari achiziționării unei case în Petrilaca.

Conform relatărilor, în anul 2007 au plecat cei mai mulți din comunitate în Franța, fiind o perioadă mult mai bună decât cea prezentă din mai multe puncte de vedere: erau mai multe oportunități de muncă în domeniul construcțiilor și toleranța populației din țara de destinație față de romi era mai ridicată. Pentru prima plecare, cea din 2007, Doru a fost nevoit să ia împrumut 120 de euro, pe care i-a returnat într-o lună. Este singurul din grupul cu care a plecat care a avut posibilitatea de a munci la un francez:

Am luat bani împrumut. De la un văr de-al meu. Păi, numai 120 de euro trebuiau. Păi, de câte ori mergeam nu era așa. Mai mergeam și cu omul ăla, când mergeam la el la lucru. Cu omu acela francez. Dintre cei de acolo, numai eu lucram cu francezul... Nu. Păi, nu am avut posibilitatea, nu știam să ne descurcăm mai bine, nu știam limba, nu aveam cunoștințe chiar așa. Nu aveam cum să intrăm în legalitate.

De fiecare dată când au plecat, romii din Petrilaca au stat în locuințe părăsite, identificate fie de ei, fie de cei pentru care lucrau în Marsilia. În perioada în care Doru a muncit la demolări pentru un patron francez, acesta i-a asigurat și cazarea într-o locuință părăsită. Au fost însă și situații în care cei care au migrat din sat, printre care și subiectul nostru, nu știau inițial unde vor locui; în aceste cazuri ei „*au stat pe unde au apucat*”, inclusiv prin parcuri până când au identificat un adăpost pentru ei și familiile lor. Deși stăteau în același loc, fiecare își câștigau banii independent, în funcție de oportunitățile identificate local. Locuințele abandonate în care romii din Petrilaca stau pe parcursul șederii în străinătate sunt denumite „Părăseli” - case părăsite, în care fiecare familie își improviza câte un separeu. De cele mai multe ori, locurile identificate de romi în Marsilia pentru locuire nu necesitau plata vreunei chirii, având în vedere că erau locuințe părăsite. Au fost însă și situații în care aceste locuințe erau sub-închiriate de romi cu mai multă vechime în locul respectiv, iar cei nou-veniți erau nevoiți să cotizeze lunar o anumită sumă în schimbul permisiunii de locuire temporară, în medie aproximativ 300 de franci, după cum menționează Doru.

Păi, omul acela la care am stat ne-a dat o casă de aia, așa, mai părăsită, unde să stăm. Am stat mai mulți la casa aceea, toți eram din România, numai țigani, toți eram din Petrilaca. De aici, din Petrilaca. Fiecare de acolo lucra ce putea. Păi, acolo aveam... nu plăteam chiria și alea. Cum să spun? Noi unde găseam ne adunam toți țiganii, toți într-un loc și fiecare aveam câte o cămăruță. De multe ori era părăseală așa și nu erau camere și ne făceam noi din lemne și... Da. Fiecare cămăruța lui. Și fiecare umbla, fiecare se descurca cum putea. Cu fetița stăteam și eu în cameră, mai umbla soția, mai stătea soția și mă duceam eu. Ce să faci? Am chinuit-o și pe copila asta destul și... Umblam și cu ei câteodată pe la pubele, dar îmi era frică să nu arunce... că erau marocanii răi și aruncau cu sticle și să nu-i dea cu borcanul în cap sau de astea. Da. Ce să faci? Că dacă stai, și acolo, nu îți dă nimeni, ca și aici.

Fiecare experiență de migrare a însemnat o încercare pentru familia lui Doru, mai ales în perioadele în care au plecat cu copilul în vârstă de un an. Problemele cele mai mari întâmpinate de romii din Petrilaca în Marsilia s-au datorat în special lipsei de oportunități de angajare sau de desfășurare a unor activități remunerate pe o perioadă mai îndelungată de timp, precum și lipsa unui domiciliu stabil. Practic, în Marsilia, Doru a desfășurat aceleași activități ca cele din țară (zilier,

adunare de fier vechi, vânzare de lucruri abandonate), diferența constând însă în veniturile mai bune obținute acolo. Aceste venituri presupun însă și sacrificii foarte mari: grupurile de imigranți romi erau deseori în conflict cu autoritățile locale din Marsilia, în special după decizia formulată de președintele francez de expulzare a romilor în România; un alt gen de conflicte țin de relațiile cu alte grupuri de imigranți. Toate aceste elemente determinau și în cazul lui Doru și al familiei sale reveniri frecvente în țară, cu autocarul care face curse regulate:

Merream, stăteam și prin parcuri... ploua, ne ascundeam sub pățuri, dormeam de multe ori și pe carton și puneam nailon peste noi și o pătură. Numai noi știm cum ne-am chinuit și... să ne facem câte ceva, o casă, ca să avem unde să ne stabilim. Erau și acolo, doamnă, destul. Și apoi, când găseam o părăseală, de multe ori... că aveam copii mulți ne mai lăsa poliția, când nu, nu ne lăsa, ne scotea afară pe toți. S-a săturat și poliția. În fiecare an, cam la trei luni venim acasă și stăm o lună, două. Că nu puteam să mai stăm acolo, nu mai aveam posibilitatea. Ori era scandalul cu marocanii, dădeau peste noi la părăseală cu sticle, cu... aruncau cu foc, cu benzină, aruncau pe noi să ne dea foc. Și cu copiii. Și de multe ori la mulți țigani le-au crăpat capul cu sticlele, veneau cu cuțitele parcă veneau de la război. Nu mai știai unde să te ascunzi de ei. Și era obligatoriu să așteptăm autocarul. Pe unde puteam, prin parcuri, pe unde puteam. Când venea autocarul, veneam toți. Nu ne mai luam nici mâncare pe autocar, numai să... Să venim. Și aici, când veneam, aveam ceva bănuși. Când se terminau, că muream, că trăiam, trebuia să mergem înapoi în Marsilia, că aici nu avem unde să facem un bănuș. Și acolo merream.

Experiențele de migrație ale lui Doru reflectă un traseu caracteristic al romilor din Petrilaca: locuire la destinație în condiții improprii, prestare de munci ocazionale necalificate pentru o perioadă scurtă de timp, reveniri în țară și plecări succesive. El a avut însă posibilitatea de a câștiga mai mult deoarece a lucrat o perioadă în demolări de construcții. Pentru alți romi din aceeași „părăseală” (inclusiv soția subiectului) singura posibilitate de a face bani era aceea de a revinde pe piețele de vechituri lucruri abandonate de localnici sau de a aduna fier vechi pentru a-l duce la un centru de colectare pentru cinci franci pe kilogram. Interesant este faptul că, deși romii pleacă împreună din țară și locuiesc împreună, în localitatea de destinație fiecare familie (sau chiar individ) este nu doar pe cont propriu în obținerea de venituri, ci într-o adevărată competiție de acaparare a resurselor. Competiția are loc fie între imigranții proveniți din România, fie, cel mai adesea, între imigranții proveniți din țări diferite, Doru menționând că principala amenințare pentru ei au fost imigranții marocani:

Și într-un alt loc stăteau mai multe. Stăteau și din alte părți țigani cunoscuți. Tot din România... dar pe care îi cunoșteam, și neamuri și așa. Și ne găseam o părăseală, când ne scotea poliția afară și ne puneam toți cu

copiii și de multe ori ne mai lăsa, alteori ne scotea afară poliția și stăteam și prin parcuri, veneau și marocanii pe noi și ne băteau cu sticlele și tot bai și scandal și acolo a fost. Și apoi pe unde puteam pe acolo ne ascundeam cu copiii noștri. Tot în Marsilia, că noi nu am fost în alt oraș să știm treburile. Și acolo ne chinuiam de pe o zi pe alta.

Fier adună oamenii. Este fierărie acolo, în Marsilia. Păi, fierul e ieftin, ieftin. Păi, dacă îl găsești și nu găsești nimic, e obligatoriu să îl ia și pe ăla, că umbli o zi toată ziua și nu găsești nimica. Dacă nu găsești nimica... te plătește 5 franci la kg. Nu, că nu mai aruncă nici de alea, nu mai aruncă nici de alea, că sunt marocanii mai țigani ca noi. Adună ei și se duc ei la fier.

Unul dintre principalele impedimente avute mai ales la început a fost deprinderea limbii franceze; respondentul declară că nu vorbește satisfăcător limba franceză nici acum.

Era rău și pe acolo, dar numai noi știm cât ne chinuim, că nu știm să vorbim. Stăteam... Nu știm bine franceza, așa, cum știam să ne descurcăm. Dar bine, ne cunoșteau oamenii. Mergeam, stăteam o lună-două, trei, ne făceam niște bănuți, veneam acasă, după care iar mergeam. Iar o luam de la început și tot așa. Câte 2-3 luni acolo, câte 2-3 luni aici.

În cadrul experiențelor ulterioare de migrație, Doru a mai avut posibilitatea de a munci în demolări, însă solicitările din partea francezilor au devenit ocazionale, fără vreun contract sau procedură legală. Respondentul, împreună cu soția afirmă că nu ar avea cum să rămână mai mult timp acolo, deoarece „țigani ca noi nu suntem învățați...nu am avea cum să rămânem...deși e mai bine acolo, noi stăm acolo doar pentru bani”. Răspunsurile subiectului relevă faptul că nici nu și-a pus problema de a munci legal sau de a avea un loc de muncă stabil în străinătate, este convins că nimeni nu l-ar angaja, fiind mulțumit că are și oportunitățile de acum, chiar dacă asta înseamnă a munci în condiții foarte vitrege. Nici o altă locație de destinație nu reprezintă o alternativă, deoarece, după cum spune subiectul, s-au învățat cu Marsilia, și le-ar fi imposibil să se adapteze în altă parte.

Râd alții, râd, pot să râdă, dar alt servicii nu avem. Noi ne mulțumim și cu ăla, ce găsim, ce ne dă Dumnezeu într-o zi. Și dacă nu găsim, mergem și a doua zi și a treia zi și a patra zi...

Tot la casa aia mergeam. Când mergeam acolo, mai era omul ăla francez care mă ducea. Nu mergeam tot mereu. Umblam după fier, după una, alta. Nu, nu. În 2007 când am plecat nu știam franceză... nici acum nu pot să zic că știu... Dacă mergem, nu putem sta mai mult de două-trei luni. Păi stăm aici până îi terminăm banii de i-am făcut. Păi, cât să ajungă? O lună-două. Într-o lună de stat în Marsilia facem cam 500-600 de euro. Ne-am dus la Marsilia pentru că acolo s-a dus și bărbatul acesta,

cunoștința de care vă spuneam, prima dată. Și el ne-a zis că ar fi bine acolo... Nu ne-am gândit să mergem în altă parte că nu știm rosturile și nu avem unde să stăm. Aici știm deja orașul, deși îi mare orașul acela... Nu putem sta pe termen mai lung, că trebuiau acte și de alea și eu nu puteam să fac... Domiciliu îți trebuie. Trebuia domiciliu stabil și... Da. Și trebuia să faci carte de muncă și de alea și... Și am mai lucrat cu ziua, când eu, când soția, mai... Ne mai cunoșteau oamenii cum umblam. Umblam și pe la pubele de alea cu căruțul de copii și mai găseam încălțăminte, haine și vindeam pe piață. Și cu alea ne făceam 20 de euro, 30 într-o zi. Depinde cum găseam marfă, încălțăminte bună, și apoi... eu mergeam, mergeam pe la market, cumpăram de mâncare, ce ne mai trebuia nouă și se duceau. Mai rămâneau 15, 10. Cât puteam pune deoparte.

Valorizarea experienței de migrație

Similar celorlalte cazuri de migranți analizate, experiența de migrație este văzută și de Doru în principal din perspectiva beneficiilor materiale, cu toate că, dintre cele cinci cazuri, acesta pare a fi avut dificultățile cele mai mari. Banii câștigați în Franța i-au permis achiziția unei case în Petrilaca, și posibilitatea de a se muta împreună cu familia. Le-a dat de asemenea posibilitatea de a trăi mai bine decât cei din sat, dar și decât cei care au plecat, dar nu au economisit, care „amărâți îs aici, dar amărâți îs și acolo”:

Normal că a fost un lucru bun că am plecat. A fost un lucru bun, că dacă nu era să mergem să putem să ne câștigăm un bănuț... N-aveam, nu aveam. Nici căsuța asta, că stăteam ori la mama ori la mumă-sa și era rău. Și așa ne-am descurcat, m-am dus eu de prima dată, a stat eu cât a stat și după aia... Eu umblam pe o stradă, că nu găseam amândoi dacă umblam, că știam deja străzile în Marsilia. Ea umbla pe o stradă, eu umblam pe o stradă. Și umblam de capul meu. Și când ne întâlneam, ne întâlneam la părăseală, acasă, unde aveam să tragem noaptea. Și stăteam cum puteam și când găseam, găseam, când nu... umblam. Casa de aici am cumpărat-o. Am cumpărat-o noi doi, nu ne-a ajutat nimeni.

Viața noastră s-a schimbat în bine după plecare. Da. Ne-am chinuit, dar ne-am chinuit pentru noi, că... chiar dacă nu am mai merge, avem unde să... Da, avem a noastră și... am cumpărat-o după doi ani. Da. Ce am strâns și... amândoi. Ne-am putut strânge câte un bănuț pentru... O să mai mergem, dar tot acolo. Păi, depinde cât putem să stăm.

Mult mai bine decât cum trăiam înainte. Da. Înainte lucram cu ziua pe aici, cum puteam, să ne descurcăm de pe o zi pe alta aici. Să trăim de pe o zi pe alta. Îți mulțumim lui Dumnezeu că avem unde să stăm. Și trăim mai bine decât cei care nu au fost deloc pe afară.

Planuri de viitor

În prezent, Doru împreună cu soția sunt în plin proces de construire a unei case noi, adiacentă casei achiziționate. Este motivul pentru care intenționează să plece și în perioada următoare în Marsilia, pentru a-și putea finaliza construcția. Contextul nu este însă unul foarte favorabil, deoarece „*s-au cam stricat treburile și pe acolo*”, fiind o experiență chiar periculoasă atât din punct de vedere al locuirii, cât și al relației cu ceilalți emigranți și cu autoritățile franceze:

Păi, nu știu. Cât se mai poate încercăm să mai mergem, să vedem.

Dumnezeu știe. Măcar până ne terminăm casa...

Spre deosebire de romii migranți din Florești, în cazul romilor din Petrilaca nu putem vorbi de o adaptare reală la viața din străinătate. Romii nu pleacă pentru a se integra acolo, ei pleacă din necesitate, muncesc și locuiesc în condiții mult mai proaste decât în cele din sat, nu deprind limba populației majoritare și nu au nici un fel de relații cu populația locală (Doru este singurul din comunitate care a reușit să lucreze pentru un francez). Lipsa oricărui opțiuni în țară îi determină astfel experimentarea unor situații aflate uneori la limită. Lipsa educației, lipsa unei calificări profesionale sau a resurselor nu le oferă multe opțiuni în România, dar nici în Europa. Scopul migrației de acest tip nu este de a se stabili în Occident nici măcar temporar, ci de a acumula rapid resurse care să constituie o bază în localitatea de origine.

Totodată, posibilitățile oferite de Occident pentru cei care au migrat după 2007, cum este și cazul romilor din Petrilaca, sunt mai reduse decât în cadrul primilor plecați. Eforturile sunt considerabile și strategiile de a obține venituri sunt de asemenea conjuncturale, fără vreo finalitate pe termen lung în țara de destinație unde ei nu beneficiază de nici un sprijin, nici formal nici informal, trăind un fel de semi-nomadism prin mutarea de la o „părăseală” la alta și reveniri alternative în România. Practic, Marsilia a devenit pentru ei o simplă extindere a spațiului pe care îl explorează pentru a identifica oportunități de muncă: romii din Petrilaca pleacă în Marsilia la fel cum ar pleca într-un alt județ din România, nu pentru a trăi cu adevărat acolo ci pentru a acumula resurse într-un timp cât mai scurt care să le permită traiul ulterior de zi cu zi acasă.

...Viața noastră s-a schimbat în bine după plecare. Da. Ne-am chinuit, dar ne-am chinuit pentru noi...

III. Studiu de caz Fetești, județul Ialomița

Comunitate

Comunitatea romilor din cartierul Dudești - oraș Fetești, județul Ialomița, cuprinde aproximativ 1.400 de persoane, conform expertului pe problemele romilor din localitate. Veche comunitate tradițională de romi căldărari, membrii acesteia vorbesc toți limba romani, femeile în vârstă încă mai poartă fuste lungi, batic pe cap (basma), iar unele obiceiuri privind măritișul sau portul mai au receptivitate în rândul comunității. Relatările localnicilor relevă faptul că este vorba de o comunitate formată spre sfârșitul anilor 1900, când romii din actualul cartier Dudești au venit din zona Sloboziei.

O perioadă destul de îndelungată romii din Dudești au fost migranți sezonieri, muncind la boierii din zonă: „bărbații confecționau căldări din aluminiu și cazane, iar femeile - cu diferite treburi gospodărești, dar și cu ghicit și cu alte treburi”. Membrii comunității au reușit să evite și deportarea în Transnistria din 1942, datorită protecției oferite de către boierul la care muceau romii din zonă.

Perioada regimului comunist a produs unele transformări la nivelul comunității: cei mai mulți au fost împrăștiți cu teren prin politica de sedentarizare, dar, în același timp, romii din Dudești au renunțat treptat la meseria tradițională a comunității, cea de căldărar:

*...pentru că ei n-aveau, au fost împrăștiți prin '54 și s-a încercat și politica de sedentarizare a lor, s-au oferit cursuri... au fost atrași către școală de către regim, mulți au învățat carte, și-au lăsat meseria de căldărari... foarte puțini... **prin 1970 cred că ultimul bătrân a făcut căldări, prin '70.** (reprezentant comunitate)*

Datorită faptului că în cadrul politicii de sedentarizare terenurile alocate de obicei romilor erau poziționate la marginea localităților, și în Fetești, comunitatea din cartierul Dudești este poziționată la marginea orașului, fiind așadar și în prezent o comunitate compactă, separată, existând inclusiv o stradă care se numește „Strada Romilor”:

Da, sunt la marginea orașului. Problema pe care chiar acum am discutat-o la Ziua Romilor, sunt în discuție, este interesant că noi acolo avem o stradă a romilor. Eu am avut în buletin până acum o lună Strada Romilor și pe un angajator când vede Strada Romilor zice „mai veniți, mai vedem”, deci asta e o problemă a noastră, e o discriminare din asta, pe stradă efectiv scrie „Strada Romilor”...

În prezent, cartierul este format din case „la fel ca ale românilor”, iar expertul pe problemele romilor o caracterizează ca o comunitate model, al cărei nivel de trai nu diferă de cel al populației majoritare. De asemenea, relația cu populația majoritară nu este definită ca problemă:

Nu au fost conflicte interetnice între noi, chiar, mai repede, poate au fost conflicte ale noastre, interne, noi între noi, neamuri sau nu știu ce decât cu majoritarii.

Nivelul mediu de educație în comunitate este de opt clase, unii dintre băieți mai fac și școala profesională, în timp ce fetele se opresc la maxim opt clase, când majoritatea își întemeiază deja familii. Aproximativ 10-12 persoane din comunitate urmează în prezent o facultate. Una dintre problemele legate de educație vizează însă frecventarea școlii unde sunt semnalate diferențe față de copiii români.

În ceea ce privește stratificarea comunității din Dudești, importante sunt încă rețelele de neamuri care generează o structură de statusuri sociale recunoscută și împărțită de membrii comunității. La rândul lor neamurile sunt împărțite pe familii, generând o ierarhizare nescrisă a comunității care prevalează statutului oferit de educație: conform respondenților, un individ provenit dintr-o familie slab „cotată” din punct de vedere social în comunitate va reuși cu greu în viață fie în interiorul comunității, fie în exteriorul acesteia.

*La noi se ține foarte mult cont de poziția socială din care ai provenit, contează foarte mult la evaluarea ta. În sensul că până la urmă comunitatea te judecă și zice: e băiatul lui săracul, e băiat bun, dar e băiatul lui cutare, e băiat... familia lor a fost familie... Deci e o chestie foarte... și asta contează la **portofoliul personal în comunitate**, în relație cu majoritatea nu e nicio problemă. Dar în interiorul comunității numele omului contează... (expert pe problemele romilor).*

Sunt însă și exemple de persoane care au reușit prin intermediul educației să se desprindă de „destinul comun”, care au plecat din comunitate și care în prezent se bucură de prestață în rândul romilor din Dudești. Costul acestei reușite însă este ruptura față de comunitate: cu cât reușitele personale sunt mai mari, cu atât desprinderea de comunitate este mai accentuată.

În ansamblu, comunitatea este caracterizată ca una săracă din punct de vedere a posibilităților de a realiza venituri. Printre sursele de venit sunt menționate agricultura și diverse activități care nu necesită calificare (măturători, îngrijitori). O categorie aparte o constituie ocupațiile celor cu studii superioare, aproximativ 10 - 12 persoane care au plecat din comunitate.

Migrația internațională a debutat în 1991, având ca destinație Iugoslavia, apoi Grecia și Turcia. Se estimează că 10% din membrii comunității au plecat măcar o dată în străinătate, adică aproximativ 200 de persoane. Primii plecați au fost cei care și-au pierdut locurile de muncă în țară. Întâi au plecat bărbații, iar soțiile au migrat mult mai târziu, abia după 2000. Principalul scop al migrației este acela de a munci temporar. În ceea ce privește planurile pe termen lung, expertul pe problemele romilor afirmă că aproximativ 4-5 familii din comunitate vor rămâne permanent în Grecia, în timp ce restul se vor întoarce în țară.

Primii au plecat după '91-'92. Au plecat în Grecia... ai noștri mai mult, au găsit acolo o comunitate de romi, în Grecia, care i-a acceptat să lucreze la ei, la covoare, la nu știi ce... și încet-încet aceștia și-au luat și copiii, și mai rude, mai așa... bărbații, femeile nu. După aceea, mai târziu, au început să-și ia și femeile, când au văzut că e ok, au unde locui, au ce mânca, dar totuși ca procent de emigrație e undeva de 10%, mai mult nu. Au mai fost care au încercat și în Spania și prin Italia, dar și-au dat seama că nu e pentru noi, pentru romii noștri, deja trebuie să ai alt temperament, altă gândire acolo.... (reprezentant comunitate)

Cred că au plecat prima dată în jur de 10 persoane. Au fost persoane care au fost dați afară de la muncă, nu mai aveau din ce trăi și atunci au zis să caute să fie mai bine. Prima dată au încercat să plece în Iugoslavia. În Iugoslavia în '91 cred, și din Iugoslavia s-au mutat în Grecia, au trecut munții, îmi povestea cineva, greu de tot, nu aveau vize atunci. Și iară a fost o perioadă cu Turcia, un timp... au lucrat în Turcia la diferite munci, deci în Turcia chiar s-a muncit, mulți erau în Turcia, printre care și eu. (reprezentant comunitate).

E clar, în primul rând au plecat pentru dorința de mai bine, în România nu se câștiga prea bine și atunci trebuia să aibă ceva... să stai în baza noastră socială, să ai și 3-4 copii, mai ales să fii un om mai dinamic, care să vrea ceva de la viață, atunci e clar că trebuie să-ți cauți ceva mai bun și dacă nu-ți oferă nimic viața din România... trebuie să încerci. (reprezentant comunitate).

Similar celorlalte comunități analizate, în ultimii trei ani au plecat în special tinerii. Aceștia au plecat pe baza rețelelor familiale care le asigură sprijin în țara de destinație. În continuare însă femeile din comunitate migrează într-o măsură mai mică decât bărbații, explicația vizând un anumit statut social tradițional al femeilor din neamurile de căldărari, conform căreia „la noi există cultura asta, în care femeia e femeie, trebuie să stea acasă”. Cu toate acestea, în ultimii ani fluxul migrator a inclus și femei, deși într-un număr mai redus.

Întâi au plecat cei 10-12 în Iugoslavia, apoi aceiași au plecat în Grecia. În general tot ăia. Acum de curând, în ultimii ani, tinerii în valuri. Cei care au terminat școala, fără să mai caute un loc de muncă, nimic aici. Se duc, au pe cineva. În general, și când pleci așa, te duci pe lângă cineva, cum se spune. ”Păi mă duc cu el, el cunoaște acolo, știe, nu mă duc așa, de unul singur”. După aceea, cu timpul, se rupe și... dar în general asta e mentalitatea. Se ajută prin membrii familiei. Deci familia, mai ales când pleci undeva, contează mult... știi că eventual împarți o pâine în... (reprezentant comunitate)

Acum, de câțiva ani, în jur de 2004-2005 încoace, dar până atunci nu. Spania, Italia... au fost și câteva persoane în Anglia, dar cu alte neamuri de romi, din cartierul Pălmești, care au acolo o comunitate mare de...

s-au dus acolo să... de exemplu bună la copii, femeile de la noi, și în general femeile care acum-a-s văduve, care mai erau cu noi acasă, zice „băi, stau cu copiii lui cutare și iau și eu pe lună...” (reprezentant comunitate)

Comparația cu comportamentul de migrație al comunității non-romă a fost dificil de realizat pentru respondenți ar fi fost necesară o paralelă cu restul populației din Fetești, cartierul Dudești fiind locuit exclusiv de romi.

Subiectul selectat pentru relatarea poveștii de viață a fost recomandat de către doi reprezentanți ai comunității care și-au justificat alegerea prin câteva criterii: educația (este unul dintre puținii reprezentanți ai comunității care are studii superioare), statutul actual în comunitate (președinte al unui ONG), complexitatea experienței de migrație și faptul că a fost printre primii plecați în străinătate.

Migrația ca experiență de viață

Nume respondent: M.G.

Vârsta: 37 ani

Nivel educație: liceul absolvit, în prezent student la drept

Domiciliul în România: oraș Fetești, jud. Ialomița

Țări în care respondentul a muncit: Grecia

Data primei plecări în străinătate: 1997

Perioada de ședere în străinătate: 10 ani, cu reveniri temporare în țară

Plecări în străinătate: Grecia 1997-2007 (Atena august-octombrie 1997, Creta 1997-2005; 2006-2007)

Situația anterioară primei plecări în străinătate

Mihai provine dintr-o familie care s-a confruntat cu multe greutăți, primul eveniment care i-a marcat viața fiind pierderea tatălui la vârsta de șapte ani și jumătate. Respondentul descrie cu nostalgie perioada copilăriei și traseul educațional, faptul că a fost un protejat al familiei, atât al părinților cât și al fratelui și celor trei surori. Familia din care provine Mihai este una tipică pentru comunitatea din Dudești, un exemplu relevant fiind atitudinea față de educație a părinților sau a bunicilor, dar și traseul educațional al copiilor din familie: protecția părinților înseamnă a-i ține cât mai aproape de familie, aceasta însemnând o atitudine de evitare a mediului educațional sau o altor factori care ar putea produce schimbări majore sau abateri de la modelele tipice ale comunității. Astfel, Mihai este „protejat” prin a nu urma grădinița sau prin a pierde chiar un an de școală; una dintre surori abandonează școala după clasa a IX-a, fără a-și urma visul de a face școala de dactilografie din București, iar celelalte fac de asemenea maxim opt clase abandonând școala pentru a se căsători. Inclusiv bunicii lui Mihai au muncit gratuit la învățătoarea din sat numai pentru ca aceasta să nu le oblige fata să meargă la școală.

Mihai pare a-și moșteni tatăl în ceea ce privește „o anumită tragere către carte”. Tatăl său a urmat învățământul primar și, având meseria de vânzător, a câștigat o anumită prestață în cadrul comunității. În ciuda tuturor dificultăților atât de ordin familial, cât și a tradițiilor comunitare, respondentul reușește să termine liceul, să depășească prejudecăți legate de discriminare prin interiorizarea unui anumit sentiment de responsabilitate față de familie:

A fost insuflul acela al surorii mele, că vroia de la mine ceva mai mult și ei investeau toți cumva în mine, ca să nu simt lipsa tatălui meu. INVESTEAU... Investeau în sensul că timpul lor de acasă, nu stăteau cu copiii lor mai mici și veneau și mă protejau pe mine și investeau și ca bani; bani în sensul că îmi luau ce îmi trebuia la școală, deci nu mi-a trebuit așa din toate astea care trebuiesc unui copil, că erau cinci-șase familii care îmi dădeau și plus taberele care au fost în școala generală. Îmi permiteam să merg. Și din cauza asta parcă îmi dădea mie așa o responsabilitate, că trebuie să fac și eu ceva pentru ei.

Că poți să mergi cu atitudinea asta că „mi se cuvine și mie ca și tuturor”. Aveam așa, o atitudine și chiar eram supărat că sunt - de multe ori - rom. Am avut și un complex cu prietenii care se legau în liceu vis-a-vis de relațiile cu fetele. A fost așa un complex, pentru că în liceu nu mai aveam banii ăia din generală, în care să merg bine pregătit și să am niște lucruri mai bune. Deja începuseră greutățile pentru surorile mele și sprijinul a fost numai din partea fratelui meu și ce mai putea mama. Mergeam cu - aveam, îmi amintesc - un hanorac de-al lui frate-meu, cu cizme de cauciuc și ghiozdan nu aveam și îmi adusesse mama un diplomat de-al boierului care îl lăsase fiul lui nu știu pe unde... Vă dați seama, îmi amintesc imaginea aia a mea, că eram cu hanorac gri, cu cizme de cauciuc și diplomat!

Viitoarea soție a lui Mihai provine tot din comunitatea din Dudești, fiind una dintre puținele persoane care au urmat și o facultate după terminarea liceului. Interesante sunt mențiunile subiectului conform cărora ambii făceau parte din acea generație care vroiau să spargă tiparele comunității. S-au cunoscut la paisprezece ani, la școală. Cei doi se căsătoresc însă abia mai târziu, după o primă plecare a lui Mihai în străinătate, perioadă în care ea a urmat facultatea la București.

Ocupații avute înainte de experiența de migrație

Primii doi ani după terminarea liceului Mihai a dat admitere la Școala Militară, dar fără succes, iar ulterior și-a căutat un loc de muncă cu ajutorul fratelui său care reușise să se angajeze la un depozit de alimente din oraș.

La depozitul de alimente Mihai a lucrat doi ani de zile ca **muncitor necalificat**, după care a mers un an în armată. După armată, când avea deja 22 de ani și-a găsit o nouă slujbă tot cu ajutorul rudelor, când un văr i-a spus că se

caută o persoană cu studii liceale pentru a fi **agent de asigurări**, oportunitate agreată deoarece simțea că vechiul loc de muncă nu i se potrivea: *nu-mi convenea așa mie cu ce făceam acolo... nu era pentru mine, vroiam mai multă dinamică, mai mult spațiu, să spun așa...* Mai târziu, Mihai realizează că nu i se potrivește în mod deosebit nici munca de agent de asigurare, motiv pentru care a stat doar șapte luni în această companie.

Următorul loc de muncă a fost cel de **responsabil vânzări** pe două județe la o companie de băuturi răcoritoare, experiență apreciată atât datorită training-urilor formale din cadrul firmei, cât și datorită activității practice din care Mihai a învățat foarte mult:

Am avut contact cu lumea asta a vânzărilor, tehnică de vânzare, metode și toate celelalte. Ei, ei m-am pregătit. Da, aveam training-uri. La început ne-a ținut acolo cazați două săptămâni și apoi cu training-uri la fiecare patru-cinci luni; am fost foarte motivați și cu salariul. Ne dădeau bani chiar fără să facem ceva vânzări. Chiar ne... deci ne-au sprijinit foarte mult atunci, era o firmă destul de bună și a fost ok, zic eu că m-am descurcat destul de bine.

La această companie Mihai a lucrat un an și jumătate, însă a urmat o perioadă mai grea datorită problemelor familiale. În contextul acestor probleme a urmat și schimbarea acestui loc de muncă, din dorința de a câștiga mai mult, dar și din nevoia de a achita un împrumut:

Da, și am făcut cumva... Nu mi-am ținut cumpătul la ce vroiam să fac și am pus un pas mai mult unde am cheltuit niște bani și am luat bani mai mult decât puteam eu să duc; tot așa, din premisa de a face mai repede lucrurile. Da, am luat împrumut.

Revenind în Fetești, după o perioadă de câteva luni în care nu a lucrat nimic, prin intermediul anunțurilor din ziar Mihai a găsit un alt loc de muncă în București:

Bine, stăteam și cu anunțurile din ziar și așa am găsit o firmă de cartofi prăjiți. Era prin 1996 era o firmă și mi-a convenit că puteam să merg în București, unde era prietena mea, acum soția mea, la facultate și ei ne ofereau apartament de serviciu, puteam să locuiesc acolo. Am plecat de acasă atunci, am stat și la ei un an de zile, până i-au găsit în fabrică că nu asigurau condițiile bune pentru producție și au închis.

Pierderea și acestui ultim loc de muncă a însemnat revenirea acasă, în comunitate, unde reintegrarea a fost mai dificilă:

Da. Apoi acasă. Legătura mea deja era în comunitate cumva făcută praf, din ce făcusem eu, că am plecat, că astea... M-am desprins și era atitudinea aceea că „E un golănaș, umblă și el prin cine știe ce orașe, cine știe cum”. Era... a fost greu pentru mine când m-am reîntors.

Următoarele luni au însemnat o perioadă în care Mihai a prestat mai degrabă **activități ocazionale**, de zilier în Fetești, în diverse domenii, descărcări vagoane, agricultură, activități care aduceau venituri rapide.

Hai să mergem unde? Hai la struguri noaptea, doi saci pe umăr până dimineața. Venea clientul de dimineață să facă vin și îi vindeam. Sau mergeam în livadă cu sacii și noi ziceam atunci că luăm că e al IAS-ului și nu era chestie de furt... Am avut și un episod cu poliția. A fost un grup organizat și ne-au prins că vindem fructe și a fost așa o chestie și am avut noroc cu un domn comisar care la anchetă a văzut altceva în mine decât un simplu care vrea să... „Măi, tu ce cauți aici cu ăștia, că tu ai liceu, ai și tu o pregătire, am și eu pretenții la oameni ca tine. Să nu te mai prind!”. Și mi-a făcut în așa fel actele încât - eu nu știam ce să spun ca să mă scot din declarații, dar mi-a făcut dânsul declarațiile în așa fel încât - eu să ies din acea conjunctură și am împărțit prejudiciul care era; l-am împărțit la mai mulți.

Această experiență cu comisarul de poliție a constituit conform discursului subiectului un moment revelator, în care s-a hotărât că vrea mai mult de la viață. Sunt interesante remarcile intervievatului cu privire la diversele ocupații avute, despre care declară că au apărut mai degrabă sub formă de oportunități, au fost „venite și luate” ca puncte de cotitură într-un destin individual. Evenimentul cu poliția a constituit un moment de cumpănă, care l-a determinat pe Mihai să caute noi soluții privind viitorul.

Prima experiență de migrație – Grecia, august 1997

În august 1997 Mihai decide să plece în Grecia cu ajutorul unei cunoștințe din Constanța care era călăuză. Este o decizie de migrare temporară, pentru acumulare de resurse financiare.

A fost un om bun, că dacă rămânea numai pe mine acel prejudiciu, era foarte greu. Și o nepoată de-a mea - deci fata unui văr primar - s-a căsătorit cu un băiat din Constanța, din Măcini de undeva. Mergea în Grecia și ducea oameni acolo, era un fel de călăuză. Și zice: „Măi, vrei să mergeți în Grecia? Nu aveți de muncă... Dacă vreți”. Era atunci ilegal tot, când am ajuns noi. „Hai să mergem și noi”. L-am contactat, l-am întrebat dacă vrea să ne ia și pe noi. Am mers cu un văr primar, cel care vorbea cu sora soției..

Suma necesară pentru plecarea în Grecia a fost conform spuselor respondentului de 150 de mărci, bani pe care i-a avut din vânzarea unor acțiuni avute la Petrobrazi. Singura posibilitate de a ajunge în Grecia era calea informală, clandestină: plecarea a avut loc în vara lui 1997, într-un grup de șapte bărbați și cinci femei, cu un plan de a ajunge inițial în Iugoslavia, ca punct intermediar de tranzit spre Grecia. Întreaga descriere a peripețiilor traseului din România până în Atena este parcă desprinsă dintr-un film care relevă diversele strategii ale primilor migranți de a ajunge în „Țara Făgăduinței”:

S-a format grupul și am plecat. „Hai să mergem!”. Cum mergem? Mergem să trecem granița la iugoslavi. La iugoslavi interdicție: tot ce e brunet,

out! Deci tot ce era negru, puteai să fii și marrakechan, dacă erai puțin brunet, nu mai dădeau. Ei ce au făcut? S-au dus și au luat o barcă. Fraudulos, erau oameni care îi treceau pe Dunăre. Un grup din grupul nostru erau bruneți.

După aceea ne-am reformat ca și grup în Iugoslavia și am plecat să trecem la macedoni. În Macedonia, normal că nu aveam dreptul să trecem și am trecut printre vămi. Deci pe jos, printre munți, prin livezi, prin astea, fraudulos. Ne arăta „Uite acolo e pichetul de soldați și un pichet tocmai acolo; le e frică laăștia să vină la noi, dar ne ducem prin centru și mergem așa”. Peripeții din astea, bine că n-aș mai fi făcut... (ȘI CE AȚI FĂCUT? BĂNUIESC CĂ BUCATA ASTA PE JOS AȚI FĂCUT-O...) Pe jos, pe jos.

Păi, a fost nevoie o zi și o noapte atunci, pe prima graniță de Iugoslavia cu Macedonia. După aceea... Am mers cu un autobuz; am fost prima dată cu trenul, apoi am coborât, am luat un autobuz până aproape de graniță, la 35-40 de kilometri, ca să putem să ne orientăm... La prima graniță; deci am trecut printre - nu știu pe unde am trecut - mărăcini, șanțuri; deci a fost așa o aventură. Am ajuns și ne așteptau. Erau oameni care știau traseul, pe unde trec oameni și ne așteptau.

(DECI PRACTIC ȘI GRANIȚA CU GRECIA AȚI TRECUT-O TOT AȘA, PE JOS. CÂT AȚI AVUT DE MERS?) Acolo am mai mers două zile, chiar trei zile. A durat totul șapte zile până am ajuns în Atena. Deci am plecat pe 10 iulie și am ajuns pe 17 iulie tocmai în Atena. Și am plecat, tot așa; am trecut prin curți la oameni, efectiv. Am sărit mai multe garduri, cu femei după noi, cu astea. Ieșea lumea afară și ne arătau: ”Gretska, Gretska – încolo!”. Ei ziceau că... Știau că nu suntem răi și nu facem ceva și doar ne arătau drumul – că numai îi deranjam; ne arătau drumul ca să putem să mergem încolo.

Ținuți cine știe pe unde, nemâncați, nebăuți și așa... Nu știai să le vorbești limba, până dai un telefon acasă, n-ai telefon, n-ai nimic, nu era comunicare; și tot așa. Am plecat până în Atena. Am luat un tren, m-am trezit că știu să vorbesc și engleză, ce făceam din școală și cred că a fost un sentiment de supraviețuire și în relația cu ceilalți... În tren în Grecia, la fel. Am mers multe ore - opt ore - până în Atena și în Atena ne-au așteptat alții și ne-am dus într-o comunitate cum e la noi...

Punctul final al călătoriei a fost un cartier de romi din Atena, unde locuiau frații călăuzei care a condus grupul până acolo. Locuirea în barăcile din acest cartier a fost doar temporară, după care Mihai a găsit altă soluție de locuire și a început să muncească. Sprijinul la destinație este așadar oferit tot de o comunitate de romi.

Conform percepției respondentului, prima experiență comunitară în Grecia nu a fost foarte reușită; Mihai, împreună cu ceilalți veniți din țară au trebuit să identifice modalități de adaptare la realitatea cu care se confruntau și să învețe

noi reguli de conviețuire. Așteptările cu privire la destinația migrării ca „țară a făgăduinței” sunt estompate de dificultățile noii lumi. Subiectul își descoperă abilități de adaptare la noul mediu, printre care și vorbirea limbii engleze învățată în școală, dar mai ales unele abilități de relaționare care îl aduc în situația de a identifica noi oportunități de îmbunătățire a condițiilor de viață:

Și după ce - v-am zis - taxă de șmecheri la prima zi de muncă, nu mai știu cât i-am dat lui ăla să ne lase în pace, după trei-patru zile am găsit un țigan grec care căuta meșteri.

Am plecat; cum să zic? Deci comunitatea rău famată era aici și noi am plecat 300 m mai încolo, deci ceva ca și cum am fi trecut strada. Da, am lucrat în construcții cu vărul. Dădeam la mână, eu eram salahorul, el meșterul. Am stat undeva la trei luni, din august până undeva în octombrie.

Cea de a doua experiență de migrație – Creta, perioadă de ședere: 1998-2005

Incidentul cu hașișul de la locul de muncă anterior a constituit momentul declanșator al deciziei de a merge în altă parte, fiind aleasă ca destinație Creta, pe baza contactelor obținute de la romii bulgari. Din nou, călătoria nu este lipsită de peripeții, mai ales în contextul în care Mihai și cei din grup nu aveau drept de ședere legal:

Da, mi-a plăcut partea aia din Grecia. O lună și puțin am stat acolo și la tâmplărie mi-a plăcut foarte mult, e o pasiune de-a mea sculptura în lemn și lucruri de genul acesta. Ne-am hotărât, când am văzut și cu hașișul, zic: „Eu nu mai stau. Hai, uite o geacă de piele aici, ca să ne luăm banii pe ce am lucrat și plecăm”. Am mai întâlnit doi români care știau - erau mai vechi acolo și știau - cât de cât greacă și „Hai, unde mergem?” - „Mergem pe Creta, la măslina!” - „Hm... hai să mergem!”. (DAR PE CEI DOI ROMÂNI CUM I-AȚI ÎNTÂLNIT?) Erau acolo, în comunitatea aia. Erau mulți acolo care munceau. Mulți, mulți erau. Și i-am luat și pe aceștia și să mergem... La vapor: vize, pașapoarte, „sunteți legal, nu sunteți legal?”, așa și așa. Țista care l-a întrebat pe român, că l-am lăsat pe el prima dată - era din Râmnicu Vâlcea. El a zis că avem viză. Ce viză? Că nimic. A căutat ăla pe pașapoarte, zice: „Păi, unde merg ăștia?” - „Păi, în Sitia, pe Creta, la măslina. Hai lasă-i, căpitane!”. Mamă, când am auzit, am zburat până sus. Am mers cu vaporul, am călătorit 12 ore; am trecut marea până în Creta!

Condițiile la destinație sunt însă mai bune decât Atena, deoarece aici aveau deja rezolvat sprijinul pentru locuire și loc de muncă. A urmat după cum spune Mihai și primul test esențial pentru supraviețuirea în străinătate: învățarea limbii locale. Sunt remarcabile eforturile de învățare și adaptare într-un mediu complet

nou în care subiectul a ajuns să facă față cu succes: deprinderea limbii străine, identificarea unui loc de muncă prin resurse proprii, munca la -20 de grade Celsius într-o fabrică de înghețată, posibilitatea de a face economii pentru a trimite în țară, obținerea unui contract de muncă legal într-o perioadă relativ scurtă sunt elemente care fac din Mihai un caz de succes din punct de vedere a experienței de migrație.

În Creta am sunat pe respectivul, am luat un taxi și ne-am dus în sat unde erau ei să ne găzduiască, să vedem cum ne descurcă. L-am găsit pe unul dintre ginerii moșului și ne-a dus înapoi în oraș, în Sitia, unde era portul și ne-a găsit o cameră la patru inși. Toți patru am stat într-o cameră.

PLĂTEAȚI CHIRIE PENTRU EA, BĂNUIESC. Da, da; am plătit chirie o lună de zile și o lună de zile și apoi greul: să înveți limba. A fost foarte greu, și cu dicționare și mă uitam la televizor. Dicționar și televizor: greu, greu. După o lună și jumătate m-am dus și am căutat de muncă și am găsit. A început pe 17 noiembrie sezonul de măslină și am găsit trei luni de zile de muncă cu masă, casă și șase mii de drahme era atunci;

După trei luni și jumătate de măslină s-a terminat sezonul și am dat telefon și mi-am găsit muncă prin telefon la o fabrică de înghețată. DAR DE UNDE AȚI ȘTIUT SĂ SUNAȚI TOCMAI LA FABRICA AIA? Am luat un catalog de... O CARTE DE TELEFOANE... o carte de telefoane și am văzut hoteluri, firme... ȘI AȚI ÎNCEPUT SĂ SUNAȚI. Am început să sun.

Banii pentru a ajunge în Creta au fost economisiți din munca de la atelierul de tâmplărie, bani care au ajuns pentru plata vaporului și perioada până s-a angajat la cules de măslină. Toate locurile de muncă avute erau plătite „la negru”, fără contract. Odată cu terminarea sezonului de măslină, Mihai a fost nevoit să își caute din nou de lucru pentru a se putea întreține și a putea achita datoriile rămase în țară. Angajarea la Fabrica de Înghețată a însemnat și primul contract legal în străinătate:

Am putut să trimit acasă bani pentru datoriile care le aveam în țară făcute. Ultima dată am trimis de la măslină în decembrie și am achitat, nu mai aveam probleme. (După ce mi-am găsit de muncă la aștia la înghețată, era fabrica de înghețată acolo... Acolo angajam înghețata în depozite. Lucram la minus 20 de grade, pe căldurile acelea mari din Creta și aveam trei perechi de șosete, o pereche de încălțăminte ale mele și o pereche de bocanci peste, pantaloni două perechi și pufoaică, geacă, pulover, două fesuri, două perechi de mănuși, că trebuia să intru la înghețată și să o aranjez în depozitele frigorifice; erau congelatoare. Am mâncat înghețată foarte multă atunci. Lucram foarte mult. Lucram de la ora 12 și lucram undeva până la ora 11 noaptea. Luam cinci mii de drahme, mai puțin ca la măslină, dar avantajul major a fost că am fost angajat. Patronul a avut inițiativa asta, că nu a putut să mă țină fără o angajare. Eram angajat și

după aceea a făcut Guvernul Greciei formele pentru toată lumea. A fost o campanie de identificare. Ne-au chemat la amprentat pe toți, fără să ne facă niciun rău. Deci am fost în 1997, 1998... în 1999, în primăvara lui 1999.

Schimbarea situației legale a avut loc așadar la doi ani după ce Mihai a plecat din România, după o perioadă de ședere ilegală, printr-un context pozitiv de împrejurări referitor la unele măsuri de legalizare a situației imigranților din Grecia:

Da, am stat ilegal doi ani, în care dacă vedeam poliția ne ascundeam, ne așa... Și au început ei, a fost inițiativa lor. UE le-a cerut lucrul acesta și au legalizat tot care erau acolo. Ne-a cerut anumite condiții: să fii angajat de nu știu cât, să ai asigurare și să-ți faci acte și permis. Ei mi-au cerut acte și eu le-am dovedit că sunt în Grecia... La mine a fost mai ușor, pentru că v-am spus, din martie 1998 am fost angajat și am putut să dovedesc. Dacă trimiteai ceva de la o firmă bani acasă: nu aveai cum să trimiți bani dacă nu erai acolo... Și atunci era o dovadă. Și ne-au acceptat toate dovezile care le aveam, orice formă de dovadă.

Au urmat din nou șase luni de muncă cât a durat sezonul de cules măslin, sezon de care Mihai a profitat de fiecare dată în cei zece ani petrecuți în Creta. Practic în toți acești ani petrecuți acolo, ocupațiile erau împărțite în cele două sezoane: sezonul de la jumătatea lui noiembrie până la sfârșitul lui februarie când se culegeau măslinile (perioadă în care Mihai era oficial în șomaj și munca îi era remunerată „la negru”) și sezonul de vară când presta munci sezoniere în stațiunile turistice ale Cretei, cu contracte de angajare legale. Prima experiență a lui Mihai în aceste stațiuni a fost cea de ospătar la un restaurant, loc de muncă la care a revenit pe perioadă determinată și în următorii ani petrecuți în Creta:

Mi-am făcut ceva bănuși și am plecat în alt oraș din Creta, la 100 de km de acolo, sezonul plin. Acolo sunt stațiunile turistice cele mai bune din Grecia. Cea în care eram eu și Malia este cea mai bună din Creta - două stațiuni; și Creta e cea mai bună ca turism din Grecia; și atunci erau cele mai bune din Grecia. Am ajuns acolo, tot așa, prin ziar. Am fost la un interviu la cineva și mi-a zis că are nevoie de ajutor de ospătar. Zic: "Ajutor de ospătar nu am muncit, dar..." AȚI PUTEA SĂ ÎNCERCAȚI, SĂ VEDEȚI CUM E. Da, și a fost foarte interesant curajul meu acolo. Și a fost așa, a fost o perioadă de patru-cinci ani la același patron, la aceeași tavernă. A fost și soția cu mine...

Reveniri temporare în România

Prima revenire temporară în România a fost după doi ani și jumătate de la plecare, când Mihai avea deja actele, obținând un concediu legal de 30 de zile. Ulterior, aceste reveniri s-au repetat de la an la an sub formă de vizite de sărbători sau vacanțe legale, după care Mihai se reîntorcea la locurile de muncă din Creta. Într-una din aceste vacanțe s-a și căsătorit, iar ulterior soția l-a urmat în Creta.

*După aceea am venit... Nu, nu de fiecare dată am venit acasă. Nu știu de ce am mai stat acolo un an. Am venit și erau variantele acelea cu permis de muncă, cu vize, cu nebunia aia. **Deci acolo am simțit discriminarea fizic, așa. În România mă auto-discriminam, plecam eu de acasă cu ideile alea, cu complexul; acolo chiar simțeam că suntem români, nu țigani. Și ACOLO ERAȚI DISCRIMINAȚI PE BAZA... Da, pe bază de alte... Am stat nouă luni, după aceea am terminat și am mers amândoi la măslina.***

Soția lui Mihai a stat în Creta până în decembrie 2000, după care a rămas în țară, „să caute casă”. Între timp, Mihai muncește în continuare în Creta, deși aceasta afectează relația de cuplu mai ales după nașterea primului copil. Discursul lui Mihai relevă faptul că experiența de migrație a însemnat pentru el o permanentă cântărire a costurilor și beneficiilor: costurile vizau relația familială din România și dorința de a fi lângă familie, iar beneficiile vizau câștigurile materiale substanțiale din străinătate care îi permiteau să își întrețină familia de acasă și să își ajute surorile.

Am avut bani pentru casă și am tot căutat un an și puțin. Am fost amândoi la o casă să o vedem și după un an și jumătate, tot la casa aia care am văzut-o noi doi am ajuns să o cumpărăm. Deci ea m-a așteptat doi ani și jumătate și ne-am căsătorit când am venit acasă. Am luat-o cu mine și după aceea a rămas acasă și eu mergeam. Rămânea singură, nu era mulțumită de viața pe care o avea ca și persoană; sufletească. Dar aveam celelalte, situația materială; pentru că stând acasă trebuia să ajut și pe ceilalți care au devenit după aceea în cârca mea cu greutățile lor și nu aveam cum să evit să nu-i ajut; și în ziua de astăzi. Și preferam să am mai mulți bani să pot să le dau și lor și să fie de ajuns și pentru familie. Am stat așa ani buni, până în 2005.

Revenire definitivă în România

Revenirea definitivă în România a avut loc în 2005, ca urmare a deciziei de a fi lângă familie, urmată de angajarea ca agent de vânzări la o firmă de distribuție de alimente din județ:

Am luat într-un an cât luam acolo o lună. Dar am zis să fiu lângă soție. Născuse soția în 2004, în noiembrie, băiatul. Nu am reușit să mă adaptez ca și bani aici și am mai plecat. Am mai plecat după aceea două sezoane și după aceea am venit obligat-forțat, așa: nu mai avea încredere în mine soția, că de ce mai merg, că cine știe pe cine am eu pe acolo, că divorțăm... Mi-am luat hotărârile - unde, cum și ce vreau și am renunțat înainte să se termine sezonul. Am plecat înainte să se termine sezonul, fără cadouri, fără nimic. Și după aceea am hotărât să vin. De tot.

Revenirea acasă a însemnat pentru Mihai o implicare mai intensă în viața de familie, dar și o reorientare profesională. În prezent lucrează ca asistent social, voluntar într-un centru de ajutorare a copiilor și președinte al acestei organizații și manager al unor proiecte de interes pentru romi.

Am stat, am stat, am stat aproape un an de când venisem. După aceea am fost agent de pază la autostradă, prin soție. Cunoștea pe cineva și am venit. Făceam și voluntariat la o organizație. Acum am ajuns chiar președintele organizației.

Valorizarea experienței de migrație

Mihai reprezintă cazul la care pot fi observate cel mai bine dilemele migrantului aflat între două lumi, fără a avea sentimentul că aparține niciuna dintre ele. Chiar așa este și descrisă perioada de plecări și reveniri ca „*trăiri în universuri paralele*”. Migrația este pentru Mihai o experiență care „*te scoate din mersul vieții, te duce în alt plan, pe o paralelă în timp*”, un experiment greu de gestionat din punct de vedere psihic. Dintre cele cinci cazuri analizate, Mihai este singurul care conștientizează și exprimă aceste costuri cu privire la experiența alienantă legată de migrație și percepe această experiență dincolo de beneficiile materiale.

Să încep așa, cu RĂUL... Nu mai ai aceleași evenimente în viață derulate. Te rupi de realitate și revii. Te pliezi în timp. Am așa impresia că am pierdut o perioadă de evoluție a societății, a... veneam și găseam prețuri mult mai scumpe decât acolo, sau veneam și găseam alți bani, sau veneam și găseam o lege în alt fel. Simțeam așa, că nu trăiesc aici, că eram deja în altă lume, paralelă. Am participat, în schimb acolo în Grecia, la schimbările lor. Tot așa; și le-am pierdut pe ale noastre. Am găsit pe maică-mea ceva mai bătrână, un nepot mai înalt - și am pierdut să-l văd cum era și la o perioadă de genul ăla. Țsta a fost răul care mă uitam la tavan în fiecare noapte și număram zilele până când să ajung să merg acasă și singurătatea care te omoară. Bineînțeles că și celulele nervoase sunt cheltuite fără sens. Aici mă refer că nu a fi trebuit să mă gândesc așa, să fiu depresiv, dar prinzi... o depresie; inevitabil.

În același timp însă sunt conștientizate și beneficii legate de deprinderea unor valori precum toleranța, acceptarea diversității, depășirea unor prejudecăți privitoare la rolul femeii, înțelegerea față de celălalt și încrederea în oameni și o anumită nuanțare în ceea ce privește percepția realității din care faci parte.

Și lucru bun, că prinzi experiență și vezi lumea cu alți ochi din privința egalității. La egalitate mă gândesc în fața vieții: toți suntem oameni și nu mă refer numai la greci. Am avut relația cu toată Europa, poate și cu americani în unele cazuri, când veneau în vacanță; știu și din Austria și din Olanda și din Germania și din Anglia, lumea cum privește. Nu suntem

*diferiți. Avem vecini răi, avem vecini buni, avem și șefi așa; taxele sunt peste tot rele, guvernele și legile niciodată nu țin cu omul, niciodată nu e privită femeia cu ochii de acasă. Afară privești femeia că trebuie să fie supusă și să facă ceea ce-i zice bărbatul, copilul e un copil ascultător afară, dar în casă e cu totul și cu totul altfel... Și vezi că e doar o perioadă de timp trăită de o țară și o altă perioadă de timp trăită de altă țară; adică noi suntem la punctul zero, ei sunt la punctul doi, dar noi tot la doi mergem. **Și atunci mi-a dat de înțeles că oricine ar fi, sau oricui te adresezi, sau oricum, trebuie să-i înțelegi frustrările de moment ca să poți să ai o relație foarte bună cu cineva.** E la fel ca tine; orice ar fi, oricum ar fi: că e japonez, că e englez, e la fel ca tine și aceleași lucruri le are între vecini, aceleași lucruri le trăiește cu locul de muncă, cu soția acasă, cu cine conduce în casă, cine face mâncarea, cine duce gunoiul...*

Dincolo de beneficiile materiale și profesionale care rezultă în mod clar din relațiile lui Mihai, tot la capitolul beneficii putem înscrie și o anumită maturizare și evoluție a personalității lui spre o perspectivă globală, obiectivă și echidistantă față de ceilalți, față de experiențele prin care trece: migrația este în cazul lui Mihai o experiență care l-a format spiritual considerabil dincolo de toate celelalte câștiguri.

***Am câștigat să îi cântăresc pe oameni.** Nu psihologic să nu am încredere, dar consider că fiecare are un motiv să facă așa ceva. Niciodată nu-l critic de ce a făcut. Dacă a făcut înseamnă că a avut un motiv; să căutăm motivul, ca să-l înțeleg. Așa, mi-e ușor: „A, a venit și nu a făcut lucrul ăsta, că a făcut nu știu ce pentru un motiv care i-ar fi lui de folos”. Dar de fapt a făcut... Nu mă gândesc la oameni că au un plan dinainte rău. Adică, ți-ai pus o strategie în minte și de aia ai făcut așa. E prea mult să ne gândim la oameni așa; așa le vine și așa fac. **DIN PUNCT DE VEDERE PROFESIONAL, CE A ÎNSEMNAT PLECAREA ASTA ÎN STRĂINĂTATE PENTRU DUMNEAVOASTRĂ? Mai multă hotărâre și m-a format mai mult ca lider, să-mi iau hotărârile. Am putut să văd de la oameni ce înseamnă să fii ferm și să te ții pe drumul tău ca să reușești.** Am avut doi angajatori foarte buni în privința asta și am avut oameni care au putut să mă învețe lucruri bune, zic eu. Adică, dacă ești profesionist, mergi pe profesiune; dacă nu, lasă-te, că oricum eșecul e vădit. Dacă vrei să-ți faci treaba, îți faci treaba, mergi pe lucru serios; atâta cât poți, nu e nimeni perfect și zici: „Da, dacă vreau să fac proiectul ăsta o să-l fac perfect și...”. Merg zece lucruri, dar zece lucruri să le faci 80% bine, 20% să le mai corectezi. **Eu zic că din punct de vedere profesional a contat și experiența asta de a fi corect la locul de muncă, de a respecta superiorii și bineînțeles, și colegii.** Prima dată am început cu două mâini, după aceea meseria acum o știu, că ospătăria e frumoasă și e din punct de vedere psihologic o multă parte în ea, că discuți cu omul și trebuie să-l faci fericit.*

*V-AȚI FI DESCURCAT LA FEL ÎN ROMÂNIA? Nu știu. Vreau să cred despre mine că m-aș fi descurcat și aici, dar oportunitățile au fost mult mai bune și lucrurile au mers într-un sens pozitiv. Financiar nu cred că aș fi făcut în România ce am făcut acolo, pentru că apartamentele unde stăm noi acum au fost dintotdeauna cele mai scumpe din oraș și nu am fi putut. Am fi rămas probabil la părinți și să modernizăm ce aveam acolo și să trăim împreună cu ei în comunitate, cu toate că aveam alte idei. Dar, dacă s-a nimerit așa, de obicei... V-am zis, planurile nu sunt niciodată dinainte făcute, sunt oportunități. Pentru că, v-am spus: sentimentele pe care le-am trăit, de singurătate... Au fost multe momente, în zece ani de zile, de singurătate și lipsa căldurii sufletești; **acolo suferă un om când pleacă de acasă. LASĂ URME, BĂNUIESC, DUPĂ AIA...** Da, lasă urme. Lasă, pentru că atunci când vii acasă ești singur. Te simți singur și vrei să fii singur și câteodată ai o dorință excesivă să ai prieteni, să ai comunicare și pică în cealaltă... **EXTREMĂ. Nu sfătuiesc pe mulți să plece.** Mai repede îi sfătuiesc aici să le caute un serviciu sau să se descurce cumva, să vândă ceva, să cumpere și să vândă; nu știu, să producă ceva, să... Dar aici, în România.*

Pe parcursul interviului, raportarea lui Mihai față de șederea în străinătate a fost în permanent în termeni de „experiență de viață”, de „perioadă de dileme și întrebări” și mai puțin de „ocazie de a face bani”. Deși etapele parcurse relevă abilități reale de adaptare la viața din străinătate, valorizarea acestei experiențe este mult mai nuanțată decât în celelalte cazuri. În prezent, Mihai s-a acomodat cu opțiunea făcută, aceea de a alege viața de familie și o carieră în țară cu toate că efectele experienței prin care a trecut îi marchează toate aspectele vieții.

Dar așa - nu știu - ca o concluzie, e bună străinătatea doar financiar.

Doar financiar. În rest, pe toate planurile, de discriminare, de partea sufletească, de familie, ... nu, nu. Nu te poți împlini. E un gol care rămâne...

IV. Studiu de caz Cornu de Sus, județul Prahova

Comunitate

Comunitatea romilor din Cornu de Sus (comuna Dumbrava) este una compactă, formată din aproximativ 800 de persoane grupate într-un cartier poziționat chiar în centrul satului. După cum declară expertul pe problemele romilor, este vorba de o veche comunitate de ursari, care însă nu mai ține la vechile obiceiuri. Mai mult, conform reprezentantului autorităților locale, la ultimul recensământ, mulți dintre membrii comunității au evitat să se declare romi. Monografia satului atestă însă că primii romi au fost aduși acolo ca robi de către boierul Cepelneț, motiv pentru care zona a fost denumită și Ciupelnița, prin anul 1400. Acești romi s-au stabilit în sat, crescând în timp comunitatea și prin cunoștințe venite din alte părți.

Din punct de vedere al infrastructurii de locuit, situația romilor nu diferă de situația locuințelor românilor din sat, având toți acces la apă potabilă și curent electric în cele aproximativ 100 de gospodării în care locuiesc (în curțile acestor gospodării sunt grupate câte 2-3 case). În interiorul comunității de romi se disting două categorii de locuințe. Pe de o parte, sunt casele persoanelor care nu au un loc de muncă și nu au muncit niciodată (nici în România, dar nici în străinătate): vechi și sărăcicioase, construite din lut, acoperite cu carton deoarece nu-și permit materiale de protecție mai costisitoare (tablă), cu maxim 2 încăperi în care ajung să locuiască și câte 15 persoane. Ce-a de-a doua categorie e reprezentată de locuințele persoanelor care au/au avut cel puțin un loc de muncă, în frunte cu cei care au fost plecați în străinătate pentru a lucra. Casele lor sunt construite din materiale rezistente, precum BCA, acoperite cu tablă, au încăperi numeroase și chiar câte două băi în interior.

Sursele de venit ale romilor din comunitate se limitează la ajutorul social și la muncile sezoniere. Din totalul de 260 de familii din localitate, 60 beneficiază de ajutor de șomaj, în timp ce în satele apropiate care fac parte din aceeași comună sunt în jur de 4 familii care beneficiază de ajutor social.

O sursă importantă de venituri provine din comercializarea urzicilor, de aceasta ocupându-se în principal femeile. Pentru a vinde plantele, romii din comunitate se deplasează cu trenul pe o distanță de 15 km până în piețele din Ploiești. Ocazional, bărbații muncesc ca zilieri la săpături în București. Ei sunt transportați de către un alt membru mai înstărit al comunității și aduși la finalul zilei înapoi.

Situația familială a romilor din Cornu de Sus se încadrează în tiparul familiilor de romi din mediul rural, cu un nivel al natalității ridicat, în medie sunt 5-6 copii într-o familie. Fetele se căsătoresc la vârste fragede; chiar dacă nu optează pentru căsătorie legală, locuind în concubinaj cu viitorii soți încă de la vârsta de 13-14 ani. Abandonând școala la nivelul claselor a VI-a sau a VII-a, fără a finaliza ciclul gimnazial de educație, ele se dedică familiei și îngrijirii gospodăriei. Băieții

frecventează până la o vârstă mai avansată școala; fac maxim opt clase, fiind, în toată comunitatea, doar cinci copii care au terminat liceul.

Migrația internațională a început conform reprezentanților locali înainte de 2000, iar după acest an au fost frecvente plecările spre Spania, Franța și mai puțin spre Germania. Cel mai frecvent reprezentanții comunității rome pleacă pentru a munci la cules căpșuni (Spania) sau în construcții (Germania și Franța).

În Germania chiar acum au plecat doi la circ. Cu animalele. La animale, la circ cu animalele. Alții au plecat... spun ei că în Germania se fac săptămânal sau nu știu cum zilele nu știu cărui oraș, comună, sat și ai un patron care îi plimbă peste tot, că montează corturi. ȘI ÎN SPANIA CE LUCREAZĂ EI? La căpșuni și în construcții. (expert pe problemele romilor)

Estimările respondenților relevă că aproximativ 60 de romi au fost la muncă în străinătate, majoritatea revenind în comunitate. Aproximativ 10 persoane au rămas definitiv. Este vorba așadar de o migrare temporară, axată pe activitățile aducătoare de venit. Din cadrul familiilor pleacă la muncă fie bărbatul, fie femeia și mai puțin amândoi, deoarece un membru al familiei trebuie să stea cu copiii. Cazurile celor care au stat mai mult de un an sunt foarte puține conform respondenților, majoritatea migranților fiind denumiți „sezonieri”, persoane care pleacă pe maxim 5- 6 luni sau chiar mai puțin, revin o perioadă în țară și ulterior pleacă iar.

Maxim 50-60, nu prea cine știe ce. NU AU PLECAT EXTRAORDINAR DE MULȚI. Și mulți au plecat și au venit înapoi foarte iute. Nu s-au adaptat, s-au întors înapoi. Au trimis bani... tot ăștia de acasă au trebuit să trimită. Pentru a pleca s-au împrumutat cu camătă. Sunt niște țigani la Bărbulești care dau bani cu camătă. Ei chiar au plecat să-i caute pe ăștia de la noi... Și trimit bani de acolo și plătesc dobânda asta. Nu îi interesează cât vrea să-i împrumuți, dobânda să o ia. Din ce spun ei..... 10% pe săptămână e dobânda. DAR CAM DE CÂȚI BANI AU EI NEVOIE CA SĂ PLECE? PENTRU AUTOBUZ, PENTRU...200 de euro dus.

Maxim 10 persoane dacă sunt cei care s-au stabilit acolo. Vin. Vin anual, la doi ani, la trei ani. Și bărbați și femei. Toată familia mai puțin. Mai puțin. Merg însă și femei fără bărbați la muncă sau invers. V-am spus: ori la ambalat de căpșuni ori la cules ori are grijă de un copil. Cineva avea grijă de un câine. Lua 5 euro pe zi ca să plimbe câinele.

Cel care a fost plecat a stat trei ani și a mai fost un băiat, chiar vineri m-am întâlnit cu el, a lucrat și cu mine la 1 Mai, a venit după doi ani. Dar restul sezonieri, 5 luni, 6 luni, 2 luni, 3 luni. Cum... și-au lăsat pe acolo numere de telefoane și, când are nevoie, îl sună și se duce imediat. De regulă mai trimit și bani de acolo ca să meargă, deci oamenii de acolo, patronii sau unde lucrează, le trimit bani...(expert pe problemele romilor)

Decizia de a pleca este influențată de puterea exemplului, rețelele comunitare de într-ajutorare funcționând și în acest caz și ducând la identificarea unor condiții de locuire avantajoase din punct de vedere financiar:

Păi, fiind orașul așa aproape e și normal, că ei între ei vorbesc. E și Mizilul aproape, și Ploieștiul. Au mai zis între ei „Mi-a trimis bani cutare să mă duc la el”, dar s-a întâmplat ... cineva îmi spunea că au un apartament și nu dădeau nici 5 lei în apartament și ăla îi... le trimitea bani ca să aibă bani să aibă de chirie...(expert pe problemele romilor)

În cadrul comunității romilor din Cornu de Sus nu au fost valuri masive de plecări în străinătate, ci mai degrabă un ritm constant. Spre deosebire de romii care migrează, românii din localitate care au plecat în străinătate au făcut-o cel mai adesea în baza unor contracte legale, sau pe baza unor aranjamente stabilite anterior, și nu „la plesneală” ca romii. Ca număr, românii care pleacă sunt mai puțini decât romii.

Nu, nu. Valuri masive nu, nu. Niciodată nu au fost așa ceva, dacă au plecat 30% sau 10%. Sunt care pleacă an de an, deci cum sunt căpșunarii. Căpșunarii pleacă în perioada anului... spre sfârșitul anului. CAM CĂȚI PLEACĂ AȘA, CÂND SUNT CĂPȘUNII? Maxim 10-15, nu mulți. DAR LA FEL E ȘI SITUAȚIA ROMÂNILOR DE AICI DIN COMUNITATE? PLEACĂ ȘI EI ÎN STRĂINĂTATE? Merg și o parte din români, dar românii, în mare parte, au plecat cu contracte, nu au riscat să... Romii au riscat așa, viața lor e riscul, bănuiesc că au dormit și pe sub poduri și pe sub... Românii au plecat mai mult cu contract. ăia care au plecat la plesneală, cum se zice, români. (expert pe problemele romilor)

AU FOST SITUAȚII DE ROMÂNI CARE, ODATA AJUNȘI ACOLO, I-AU AJUTAT PE RROMI? ȘTIȚI CUMVA DACĂ SE AJUTĂ ÎNTRE EI SAU ÎS SEPARATE...Nu. În schimb rromii au chemat un român. Da. El se integrează, el umblă numai cu ei. Dar e român. Dar au fost prieteni și l-au luat și pe el în Germania la Octoberfest-urile astea care se fac, la montat-demontat corturi de trei luni. Și anul trecut și acum doi ani a fost cu ei, da. Dar cu ei, cu doi dintre ei. (expert pe problemele romilor)

Subiectul recomandat din comunitatea de romi are, conform criteriilor menționate de liderii informali, cea mai bogată experiență de migrație din sat. Totodată este considerat un caz de succes deoarece a plecat de fiecare dată cu contracte legale și s-a realizat financiar (a câștigat mult în străinătate, a cumpărat locuințe pentru copii și în prezent își construiește o casă în Cornu de Sus).

Migrația sau goana după bani

Nume respondent: Ș. T.

Vârsta: 58 ani

Nivel educație: școala profesională

Domiciliul în România: sat Cornu de Sus, com. Dumbrava, jud. Prahova

Țări în care respondentul a muncit: Israel, Germania, Spania

Data primei plecări în străinătate: 1994

Perioada de ședere în străinătate: 9 ani

Istoria plecărilor în străinătate

Istoria plecărilor în străinătate este relativ complexă în cazul lui Ștefan, el vizitând 3 țări diferite din punct de vedere al culturii și al modului de organizare. După o ședere de 4 ani în Israel, destinația următoare a fost Germania, pentru o perioadă de un an, fiind aleasă datorită contractelor de muncă disponibile la Ministerul Muncii. A urmat o ședere în România de aproape 8 ani, în care Ștefan a activat la o societate comercială, fiind nevoit să plece în cele din urmă deoarece firma a dat faliment. În ultima perioadă, 2007-2010 a plecat în Spania pentru un nou loc de muncă în domeniul construcțiilor.

Situația anterioară primei plecări în străinătate

Stilul de viață în România al lui Ștefan a fost atipic pentru comunitatea de romi din care acesta face parte. Conștientizând importanța studiilor și oportunitățile pe care le oferă abilitățile, cunoștințele și existența unei diplome, a urmat cursurile unei școli până la nivel gimnazial, completându-și apoi experiența educațională prin școli profesionale sau cursuri de pregătire. Un avantaj consistent pentru parcursul educațional de succes a fost faptul că Ștefan a lucrat în București imediat după terminarea primelor 8 clase. Deschiderea și posibilitățile multiple oferite de un oraș mare s-au constituit în frecventarea unor cursuri de profesionalizare în domeniul construcțiilor.

Timp de 25 de ani Ștefan a muncit în România numai în domeniul construcțiilor speciale petroliere, activând la două firme mari: la prima companie a lucrat în perioada de dinaintea Revoluției, înainte de a pleca la muncă în străinătate, iar la cea de a doua începând cu anul 2000, pentru o perioadă de 8 ani, până când firma a dat faliment. Fiind dedicat muncii, respectând programul și adoptând un stil productiv de muncă, Ștefan a ajuns să aibă o poziție bună în ierarhia ocupațională, „șef de echipă”, ceea ce a condus și la un stil de viață bun.

Aici în țară? Ce să vă zic? Eu am trăit bine și înainte și după, pentru că eu am lucrat în permanență, eu nu am stat pe dreapta, nu am fost unul din cei... așa. Am fost... am lucrat la ăștia cel mai mult, la ăștia cu instalațiile petroliere, tot în construcții. În toată țara, așa au ei, ăștia. Și după Revoluție am plecat în străinătate. Am fost vreo câțiva ani în Israel, vreo 4 ani... Înainte de a pleca lucram în construcții, deci instalații de... industriale mai mult. Am 25 de ani de muncă aici în țară cu carte de muncă, am vreo câțiva ani în Spania, care sperăm că ne va da cum s-ar zice pensii și ăia și ăia...

DE CE AȚI RENUNȚAT LA SLUJBA ASTA PE CARE O AVEAȚI PENTRU A PLECAT ÎN ISRAEL? SAU CE S-A ÎNTÂMPLAT DE AȚI...Diferența de bani, asta e. Eu sunt omul care alerg după bani. Să zicem că dacă vin la dumneata un an de zile, să dau un exemplu, pe 10 milioane și s-a ivit mai târziu o funcție corectă pe 15, am plecat la ăia. Dacă cumva îmi oferiți dumneavoastră 15, rămân la dumneavoastră. Asta e. DECI, PRACTIC, UNDE PRIMIȚI MAI MULT...Sigur că da, am alergat după bani.

Deși realizat din punct de vedere familial, căsătorit și cu 4 copii, subiectul declară că a considerat mai important să câștige suficient pentru a-i putea ajuta chiar dacă asta a însemnat să plece pentru o perioadă considerabilă de timp. A plecat în Israel la muncă pentru a oferi sprijin material familiei într-un moment în care copiii erau relativ mici ca vârste, fiul cel mai mare avea 16 ani, în timp ce mezinul avea 10 ani. Plecarea în străinătate pentru a munci a schimbat structura familială, soția părăsindu-l pe Ștefan și în același timp părăsind și copiii pe care-i aveau împreună.

Experiența de șederi succesive în străinătate

În jurul anului 1994, respondentul declară că cele mai multe plecări se făceau spre Israel. Strategia de a pleca la muncă în străinătate a debutat cu încercarea de a afla informații la Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă²⁷, localizat pe strada Walter Mărăcineanu din București, care era în subordinea Ministerului Muncii. Luând decizia de a migra pentru a munci, Ștefan a considerat că prima acțiune potrivită ar fi aceea de a se informa de la instituția cea mai importantă care se ocupa de mediatizarea locurilor de muncă din străinătate:

Că așa s-a ivit atunci, în perioada aia erau cei mai mulți, cele mai multe plecări au fost în Israel, a fost o perioadă de timp. Și după aia s-a sistat Israelul, acum este întrerupt, nu mai...DAR DUMNEAVOASTRĂ DE UNDE AȚI AFLAT DE ISRAEL? CINE V-A ZIS? Păi, nu au fost o groază de firme acreditate de Ministerul Muncii? Eu mergeam foarte des la Ministerul Muncii, sigur că da, în căutarea informațiilor. Și căutau aia, pe Walter Mărăcineanu, e în spate și clădirea cu romii, parcă, am înțeles, clădirea aceea ...

Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă (OMFM) furniza lista agențiilor private autorizate să medieze munca în străinătate precum și alte informații necesare pentru oricine dorea să plece cu un contract de muncă în altă țară (de exemplu lista documente necesare, informații legislative, etc). Alegerea destinației a fost oarecum aleatoare, subiectul motivând că Israelul era o destinație „în vogă” în acea perioadă pentru cei ce doreau un loc de muncă în străinătate. A selectat așadar cu ajutorul informațiilor de la OMFM o firmă care intermedia contracte în diverse țări, printre care și Israel, a completat documentația și actele necesare, și astfel a ajuns în Tel Aviv. Plecat în ajunul Revelionului din România, a petrecut primul început de an într-o țară necunoscută în 1994, în decursul a câtorva zile începând și activitatea de muncă. Deși contractul a fost obținut din România,

²⁷ Pe parcursul interviului, respondentul se referă la OMFM sub denumirea de Ministerul Muncii. OMFM s-a desființat în 2007, iar atribuțiile legate de protecția drepturilor cetățenilor români care lucrează în străinătate precum și de monitorizarea lor au trecut în sarcina unor departamente ale ANOFM

Ștefan a avut parte de o testare a abilităților și a cunoștințelor înainte de a fi alocat într-o poziție. Astfel, testul a constat în executarea unui plan de construcție, sarcină îndeplinită cu succes de întreaga echipă de muncitori veniți din România:

Prima plecare a fost în ajun de Revelion. Am făcut Revelionul acolo. După aia, după ce a trecut Revelionul, am început munca normal, ne-au testat aia să vadă dacă suntem buni la contractul pe care l-am avut, am fost buni...CE ÎNSEAMNĂ CĂ V-AU TESTAT? CE FEL DE TEST AȚI DAT?

Probă de lucru, să vadă dacă corespunzi la situația la care te-ai încadrat. Păi, ce să facem? În domeniul construcțiilor, nu numai... Ne-au pus planul în față... „Faceți grinda”... și ne-au zis “Faceți (să zicem) grinda asta” și am făcut-o în termen. Orișicum, lucrăm mult mai repede noi ca ei.

Prima revenire în țară a fost după un an de zile. Pe perioada cât a muncit pe baza contractului stabilit în România, Ștefan a locuit la un cămin împreună cu echipa de muncitori cu care plecase din țară. În ceea ce privește ocupațiile din Israel, Ștefan menționează că a lucrat permanent în construcții – *dulgherie, fierărie* – adică activități pe care le făcea și în țară înainte de a pleca. Perioadele de reveniri în țara natală au fost doar în perioada concediului, deși acestea se mai prelungeau uneori și la câte 30 de zile.

În ceea ce privește modul de abordare a locului de muncă, Ștefan a fost nevoit să se adapteze la un nou mod de lucru: în afara regulilor tehnice noi de construcție date de diferențele geografice, *„în construcții, e aceeași... doar că sistemul de rezistență e mai jos al lor față de al nostru, că acolo nu sunt cutremure, la noi sunt”*, a fost necesară și o deprinderea unei noi culturi a muncii. Activitatea capătă mai multă seriozitate, efortul depus este mai consistent, nu neapărat datorită unor controale din partea angajatorului, ci mai ales datorită propriei responsabilități de a presta o muncă la nivelul remunerației.

Adaptarea la o cultură total diferită a început pentru Ștefan cu învățarea limbii: lucrând cu persoane din Israel, ajutat de ghiduri conversaționale, a reușit să învețe limba relativ repede, pentru a se descurca în noua lume în care ajunsese.

Cu limba? Păi, dacă ești ambițios înveți de toate...DECI AȚI ÎNVĂȚAT? Sigur. Vorbeam perfect limba. Aveam la plecare, să zicem, un ghid, studiam și cu ăla, dar am învățat de la om la om, dar înveți dacă lucrezi direct cu ei, obligatoriu trebuie să înveți. Dacă lucrezi cu românii e mai greu de învățat, dacă lucrezi cu românii. Dacă lucrezi direct cu ei...

După o perioadă de un an Ștefan a renunțat împreună cu alți muncitori la contractul inițial, cu care au plecat din România, și s-au mutat într-un apartament închiriat în care a locuit pe toată perioada rămasă în Israel. Motivul acestei schimbări a fost *„dorința de a câștiga mai bine”*. Din momentul părăsirii contractului inițial și până la plecarea definitivă din Israel, Ștefan a mai schimbat cel puțin 10 locuri de muncă.

Bine, în Israel am mers la negru foarte mult timp, jidanii nu-și prea respectă situația și fugeai de la ăia la ăialalți și asta însemna la negru.

Datorită abandonării contractului inițial și a trecerii spre munca „la negru”, Ștefan a fost în cele din urmă sancționat, fiind nevoit să petreacă zece zile în arest. Cunoscând strategiile de rezolvare, a transmis rudelor banii rămași pentru a-i cumpăra un bilet de avion de întoarcere acasă; deoarece avea bilet de avion pentru întoarcerea în România, autoritățile din Israel au fost nevoite să-l elibereze după o perioadă de zece zile pentru a reveni în țara natală.

Ca experiență de lucru a urmat Germania, în anul 1999, pentru o perioadă de un an. Plecarea lui Ștefan s-a produs tot prin contactele identificate pe baza informațiilor de la OMFM din București. Deși firma de plasare a forței de muncă cu care plecase inițial în Israel avea locuri de muncă și în alte țări, Ștefan nu a mai putut apela la această variantă datorită faptului că a încălcat contractul, angajându-se la negru în altă parte. Astfel, Ștefan a găsit altă firmă de plasare, care de asemenea avea locuri de muncă în mai multe țări, și a ales slujba cea mai atractivă din punct de vedere financiar, care s-a dovedit a fi în Germania. A plecat astfel să muncească tot în domeniul construcțiilor, însă nu într-un oraș mare cum s-a întâmplat în Israel, ci într-un loc mai degrabă izolat din Germania. Locuind în rulote special amenajate pentru muncitori în cadrul șantierului de lucru, Ștefan a evadat foarte puțin din mediul de lucru; lucrând și locuind doar cu românii din echipa de construcții venită din România. Acesta a fost și motivul pentru care a avut dificultăți în a deprinde limba germană.

Diferențele în modul de lucru sunt evidente, Germania fiind percepută ca o țară avansată din punct de vedere tehnologic și a modului de organizare: aici totul devine mecanizat, iar munca este mult mai bine organizată:

În Germania e un popor avansat. Țștia lucrează mecanizat, e altceva. Tot la construcții, sigur că da. Da. Acuma sperăm, să zicem, că vom pleca tot la ei, că singura care merge sunt ei, deocamdată au scăpat ei și și-au dat drumul la situație, nu plătesc ca înainte, dar orișicât, e mai bine față de țara noastră. Că ai noștri...DECI, PRACTIC, ȘI ÎN GERMANIA AȚI PLECAT CU CONTRACT DE AICI DIN ROMÂNIA FĂCUT...Tot cu contract, da, da, sigur. Nemții ne-au dat situația pe cartea de muncă, vechimea, nu e ca ăștia la noi, ca spaniolii care... ei îți dau separat pensie.

ÎN GERMANIA, CUM V-AȚI DESCURCAT, UNDE AȚI LOCUIT? În München, la... în Germania se doarme în containere. Eu am dormit în remorcă. În containere sunt condiții ca și la bloc. CE ÎNSEAMNĂ CONDIȚII CA ȘI LA BLOC? CE AVEAȚI ACOLO? Bucătărie, apă caldă, apă rece, căldură...GAZ, BĂNUIESC, ELECTRICITATE, TOT...Bineînțeles, tot, tot, tot.

Finalizarea contractului din Germania, a însemnat revenirea în România a lui Ștefan. Angajat din nou la firma de construcții speciale în domeniul petrolier, a rămas pe o poziție de șef de echipă în firmă timp de câțiva ani, până la intrarea în faliment a acesteia.

Rămas fără loc de muncă în România și fără posibilități de angajare în domeniul în care era pregătit, în anul 2007 Ștefan a ales să migreze a treia oară pentru a munci într-una din țările europene. De data aceasta a fost aleasă Spania ca destinație datorită numărului mare de români care deja lucrau acolo, deci din nou o decizie oarecum similară cu prima plecare, a ales din nou destinația care era „în vogă” pentru migranții români și care avea locuri de muncă în construcții bine plătite. Și de data aceasta a ales tot calea instituțională, pornind de la locurile de muncă afișate la OMFM. La această ultimă experiență însă, plecarea s-a soldat inițial cu un eșec, iar dificultățile întâmpinate au fost multiple, fiind nevoit să lucreze 4 luni fără a primi salariu pentru munca depusă. Timp de 2 luni a trăit din donațiile făcute de bisericile sau asociațiile caritabile din Spania ce donau mâncare și haine.

În ceea ce privește locuirea, datorită contractului încheiat cu firma din România care i-a intermediat plecarea (luată din baza de date a OMFM) , Ștefan a locuit 4 luni în apartamentul pe care angajatorul din Spania a fost obligat să-l asigure. După perioada de 4 luni și după organizarea unei greve, instituțiile statului spaniol le-au asigurat muncitorilor români alte locuri de muncă, deși banii pentru cele 4 luni muncite nu au fost recuperați nici în ziua de azi. Această situație dificilă în care s-a aflat Ștefan după plecarea în Spania a avut totuși un rezultat pozitiv: a primit actele de rezidență și prin urmare dreptul de a munci legal oriunde în Spania.

DE CE SPANIA? FUSEȘI ÎN ISRAEL, GERMANIA, DE CE A TREIA OARĂ SPANIA? Asta s-a ivit după aia, ce... numărul cel mai mare de slujbe erau la spanioli. De muncitori români. Acolo s-a ivit, Spania. Am plecat în Spania legal, cu contract, cu Ministerul Muncii, am luat patru luni țepă. ÎN CE SENS? CE S-A ÎNTÂMPLAT? Ce? Nu mi-a dat niciun ban. A zis că ne rezolvă Ministerul Muncii²⁸, ne-a pus mașină să venim înapoi gratis ăia de la ambasadă, am refuzat ca să plecăm și după aia au fost obligați, că ne-au făcut acte, treburi, au fost obligați că ne-au făcut acte și după aia am lucrat legal. DECI, PRACTIC, SĂ ÎNȚELEG CĂ AȚI PLECAT, 4 LUNI AȚI MUNCIT ACOLO PE CONTRACTUL CU CARE AȚI PLECAT DIN ȚARĂ...Fără bani. Numai pe mâncare și cazare. DUPĂ 4 LUNI CE AȚI FĂCUT? După aia au fost obligați ăia de la Ministerul Muncii de acolo, pentru că am refuzat și am făcut grevă, au fost obligați să ne asigure loc de muncă. A fost cam greu, am stat pe dreapta, la mila țăranilor o perioadă... DECI AȚI MUNCIT ȘI LA NEGRU ÎN PERIOADA AIA? Nu am muncit deloc la negru. Am stat în casă, că ăla nu avea voie să ne dea afară până când nu ne dă banii, și noi stăteam în casă și ne aducea lumea de mâncare. Cum au fost chinezii la noi, că le dădeau oamenii, știți, la Basarab 2, să mănânce, și era angajator român. Am stat așa, numai cu mâncarea țăranilor, o lună și ceva. După aia ne-au găsit de muncă și ne-au

28 OMFM - Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă

făcut acte ei, spaniolii, și am rămas în continuare. Am fost la ambasadă aici, am făcut acte, ne-au zis că ne rezolvă, că ne recuperează banii, dar au zis că mai târziu.

Decizia de revenire în România a fost influențată de scăderea salariilor, odată cu resimțirea crizei economice în spațiul european. Lucrând pentru salarii aproape duble până în acel moment, Ștefan a refuzat un loc de muncă unde i s-a oferit un salariu de 1500 euro, considerându-l prea mic pentru nivelul cu care era obișnuit:

Eu am plecat de la spanioli când a început criza. Când a început criza mi s-a oferit atunci o mie jumate, am refuzat și am venit acasă. Acuma aș lucra pe o mie jumate. DECI O MIE JUMATE SĂ ÎNȚELEG CĂ ERA PUȚIN FAȚĂ DE CE CÂȘTIGAȚI ÎNAINTE. Da, bineînțeles. Atât mi-a oferit. Acum s-au mai redus salariile, la o mie jumate și n-am mai vrut, am venit acasă. DAR AȘA AȚI FOST, AM VĂZUT, ÎN ISRAEL, ÎN GERMANIA, ÎN SPANIA. UNDE SE CÂȘTIGĂ CEL MAI BINE DINTRE ȚĂRILE ASTEA? UNDE AȚI CÂȘTIGAT DUMNEAVOASTRĂ? Acum e perioadă de criză. În Spania s-a câștigat cel mai bine, înainte de criză se lua 2000-3000 de euro. Acuma nu mai e...

Principiul după care Ștefan s-a ghidat de-a lungul traseului profesional a fost acela de a obține permanent un venit mai bun. Plecat cu contracte de muncă în fiecare dintre cele 3 țări, doar în Germania a păstrat același loc de muncă pe toată perioada șederii, acest lucru datorându-se faptului că nu a avut posibilitatea să caute altceva deoarece a fost izolat de comunitatea din țara de destinație. În Israel a ajuns să aibă peste 10 locuri de muncă după ce a renunțat la contractul inițial, în timp ce în Spania s-a angajat de asemenea în mai multe locuri odată obținut dreptul de rezidență, în regiunea catalană în care se câștiga cel mai bine:

Catalania e o zonă mult mai pricopsită față de alte zone, v-am spus. Plătești mai scumpă chiria, că apartamentele sunt aproape la preț dublu față de zonele alea agricole, 300-400, eu băgam 750 euro pe lună apartamentul plus ce consumam. Ajungeam la 900 și ceva de euro. Cum sunt salariile la București față de Bârlad.

Obținerea contractelor de muncă. Experiențe birocratice

Diferit de restul migranților de etnie romă din cunitate, Ștefan a plecat pentru a munci doar pe baza contractelor de muncă obținute prin aceeași modalitate, pe cale formală, prin intermediul Oficiului pentru Migrarea Forței de Muncă. Eforturile depuse pentru obținerea unor slujbe au fost numeroase și s-au desfășurat pe parcursul a câtorva luni, perioadă în care Ștefan a vizitat numeroase firme de plasare a forței de muncă, firme identificate prin accesarea informațiilor OMFM. În urma accesării acestui birou aflat în subordinea Ministerului Muncii,

Ștefan își alcătuia de fiecare dată o listă cu firme care se ocupau de plasarea muncitorilor români în străinătate. Au urmat apoi vizite la toate firmele din lista deținută în căutarea unei agenții care nu percepea comision pentru contractele încheiate sau care percepea comisioanele abia după ce muncitorul român era ajuns la destinație și primea primul salariu. La baza adoptării acestei strategii a stat neîncrederea în seriozitatea cu care firmele de recrutare și plasare își desfășoară activitatea.

Eu cunosc Ministerul²⁹ de... extraordinar de bine, tot. M-am dus la Ministerul Muncii³⁰, am stat până m-am săturat, că nu te primea, care cum venea zicea că-i cunoștință, ieșea afară, eu eram așa...DAR LA CINE MERGEAȚI ACOLO? LA SECRETARIAT SAU AVEAȚI...? Păi, era perioada, să zicem, atunci cu Israelul care ajunsese la 2000 de euro comisionul firmei de plasare și eu m-am dus la Minister să îmi dea o firmă fără comision și dacă am văzut că tot așa intră, am ieșit afară, m-am spălat pe ochi și am intrat iară. Zic asta, asta, dar eu nu dau comision. Sau să plecăm că am familie, am copii mici, tot pe acolo, să plecăm și noi fără comision, de unde luăm noi banii ăștia? Să dau cuiva în cap? Mi-a dat alte firme tot degeaba. Da, cereau comision și după aia nu s-a mai plecat în Israel, s-a sistat. 2000 de euro ajunsese în Israel comisionul firmei de plasare. Majoritatea cer comision și banul înainte. Dar acuma, mă, cer acuma comision, ce... Am alergat, ce să vă zic? Zilnic când plecam în București, plecam de dimineața și veneam seara. Alergam la 20-30 de firme, că firmele, toate firmele acreditate erau afișate la Ministerul Muncii³¹, acolo, și de acolo le luam și le luam pe jos pe toate la rând. DECI AȚI LUAT LISTA...Până când nimereai una corectă. Aia era...ȘI CÂTA FOST NEVOIE SĂ VĂ PLIMBAȚI AȘA, PÂNĂ AȚI GĂSIT? Doamne Dumnezeule, luni de zile până găsești. Tot la fel și pentru Israel, am alergat până ne-am săturat și pentru oferta de acolo. Dar atunci a fost o perioadă la început, când am prins perioada aia la început când s-a plecat pe bani puțini și fără comision. După aia au început comisioanele.

Situația familială pe perioada șederilor. Relații sociale

Experiența de migrație a lăsat urme asupra situației familiale, ducând la modificarea structurii familiei. Soția a înaintat divorț după plecarea lui Ștefan în Israel, găsindu-și un alt partener de viață. Cei patru copii, cu vârste între 12 și 16 ani au rămas în grija bunicii din partea tatălui, Ștefan ajungând să „rămână și pe post de mamă și de tată”.

29 OMFM

30 Idem

31 Idem

Sigur că da. N-a rezistat la situație. Fiind o femeie cu un temperament mai ridicat, așa, s-a dus să-și caute jumătatea în altă parte. DECI, PRACTIC, CÂTAȚI FOST PLECAT ÎN ISRAEL... ȘI COPIII CE AU FĂCUT? CU CINE AU PLECAT? CU DÂNȘA SAU...? Ei, ce? Acum mai e vreunul cu dânsa? Ea a plecat de una singură. De una singură a venit, tot de una singură a plecat. Sigur, eu am rămas pe post și de mamă și de tată.

Comunicarea cu familia rămasă acasă s-a limitat la apeluri telefonice realizate cu o frecvență de 2-3 ori pe lună. Întâlnirile directe, în perioada șederii în Israel și Germania, au fost reduse la întâlnirile din concediile făcute de Ștefan o dată pe an sau mai rar, acestea lungindu-se uneori și la perioade de 30 de zile.

Plecarea în Spania a conturat într-un alt mod relațiile de familie, factorul principal pentru schimbare fiind vârstele mai înaintate ale copiilor. Ajunși la perioada maturității, băieții și ginerii (între timp cele două fete ale lui Ștefan s-au căsătorit) și-au însoțit părintele la lucru, ajutați fiind de acesta să obțină locul de muncă. Pe perioada șederii în Girona, cei 5 bărbați au format o echipă familială și au lucrat la toate contractele împreună, situația ducând la întărirea relațiilor de familie.

În Spania i-am luat pe toți. Păi, m-am dus eu, prima dată m-am dus eu, au văzut că sunt bun, mi-au dat un punct de lucru și mi-am adus familia, pac, imediat, pe ai mei. AVEȚI NUMAI BĂIEȚI SAU ȘI FETE? Doi băieți și două fete. Păi, am luat și ginerii, cu toții. A fost echipă familială. DECI AȚI MERS CU FIII ȘI CU GINERII, ATÂT. Cu ginerii. NUMAI BĂRBAȚII AȚI PLECAT. Sigur. Da, da. Femeile au rămas acasă. Da. Și a mai fost și noră-mea o perioadă de timp. EA CE A LUCRAT ACOLO? N-a lucrat. Mai făcea mâncare acolo...

În ceea ce privește relațiile de prietenie stabilite la destinație, Ștefan a legat prietenii doar cu spaniolii. În percepția sa, acest lucru se datorează faptului că a fost singurul context din cele trei destinații din străinătate în care a avut ocazia să facă echipă de lucru cu reprezentanți din populația locală, să lucreze împreună imigranții cu localnicii și să interacționeze zilnic. Atât în Germania, cât și în Israel, lipsa muncitorilor autohtoni pe șantier au fost un impediment pentru o eventuală apropiere.

DE CE CU SPANIOLI AȚI REUȘIT SĂ VĂ ÎMPRIETENIȚI, DAR CU NEMȚII ȘI CU ISRAELIENII NU? Spaniolii... Jidanii nu lucrează deloc pe șantiere. Nemții mai lucrează, dar mai mult mecanizat, pe când spaniolii lucrează în toate domeniile. Găsești, să zicem, muncitori spanioli și în agricultură, orișunde, pe când jidanii nu, în agricultură sau în construcții nu ai să vezi. Nu există.

Ștefan nu s-a implicat pentru a oferi sprijin altor români în încercarea lor de a migra datorită lipsei de încredere în aceștia. Convins că dacă îi va ajuta, nu-și va recupera banii investiți, a ales să nu se implice deloc, singurele persoane pe care le-a dus la muncă în străinătate fiind membrii familiei (fiii și ginerii). Pornind de la experiența proprie, Ștefan este convins că fiecare trebuie să se descurce prin forțe proprii, în discursul lui menționându-se pe sine ca exemplu.

Valorizarea experienței de migrație

Traseul ocupațional al lui Ștefan a fost destul de complex prin multitudinea locurilor de muncă pe care le-a avut, mai ales în străinătate. Toate au fost în domeniul construcțiilor, ca șef de echipă, dulgher, fierar.

Primii 20 de ani din cariera profesională i-a petrecut în România, la firma de construcții și montaj de instalații petroliere. La acest prim loc de muncă Ștefan s-a format pentru restul activităților ce urmau să apară. În evaluarea proprie, experiențele inițiale l-au ajutat foarte mult în dobândirea locurilor de muncă din străinătate, atât prin crearea unei culturi a muncii, cât și prin abilitățile și cunoștințele pe care le-a dobândit, care i-au înlesnit apoi promovarea testelor susținute pentru obținerea slujbelor.

În total în cele trei țări Ștefan declară că a avut cel puțin 10 locuri de muncă, primele fiind obținute prin contracte din România, iar următoarele găsite după ce a ajuns la destinație. Schimbarea permanentă a angajatorilor a avut la bază dorința de câștiga tot mai mulți bani, un loc de muncă fiind abandonat imediat ce se oferea oportunitatea unui salariu mai mare.

Experiențele de migrație în diferitele țări au fost evaluate de Ștefan în principal din perspectiva salariilor câștigate în fiecare dintre ele. Astfel, pe primul loc ca experiență de succes a fost plasată Spania, deoarece „în Spania s-a câștigat cel mai bine, când nu era criza, se lua 2000-3000 de euro”. Urmează apoi Israel, apreciat tot prin raportare la veniturile obținute:

Chiar dacă au apărut efecte negative pe plan personal în urma migrației (despărțirea de soție), experiența este valorizată ca fiind în mod cert una pozitivă prin prisma câștigurilor financiare și a construcțiilor realizate cu banii câștigați.

DAR VĂ PARE RĂU PENTRU CEVA CĂ AȚI PLECAT ÎN STRĂINĂTATE? ADICĂ ESTE VREUN MOTIV PE CARE SĂ-L REGRETAȚI? Păi, de ce să-mi pară rău? NU ȘTIU. Femeia? Tot pleca, dă-o naibii. Ce ți-e scris, în frunte-i pus. Clar. Păi, și acuma ce făceau, să zicem, dacă nu plecam în străinătate? Rămâneam un golea-amărâtu. Păi, da. Și atunci ce făceam? ADICĂ NU REGRETAȚI DELOC. Dar cum? S-a realizat ceva, nu poți să zici. Cu banii din țară nu reușești, cu toate că luam bani destui de frumoși eu în țară, am luat bani frumoși. Dar puteam să facem ceva? Aveam casa asta mică, nu mai aveam loc, celălalt nu avea casă.

Planurile de viitor includ și alte plecări în străinătate pentru a munci și câștiga bani, singurul impediment fiind dat de vârsta înaintată ca piedică în desfășurarea muncii fizice. Situația din România nu permite câștiguri la fel de ridicate precum țările vest-europene, prin urmare soluția este migrația:

DECI SĂ ÎNȚELEG CĂ ACUM AȚI VREA SĂ MAI PLECAȚI? Apoi cine nu ar vrea să plece? Întrebați-i... Măine. Nu, cine n-ar vrea. DE CE AȚI VREA?

Păi, nu știu dacă ați văzut, am văzut testarea aia care au făcut-o la București, 95% ar vrea să plece, 5% sunt cei care sunt cu copiii lor, cei care nu vor să plece. Restul, toată lumea vrea să plece. DAR DE CE AȚI VREA.... DUMNEAVOASTRĂ DE CE AȚI VREA SĂ PLECAȚI CHIAR ACUMA? După bani. După bani, fata lui tata. DAR AICI AȚI AVEA CE SĂ MUNCIȚI DACĂ...? Deocamdată nu am nimic, că statul nostru... iacătă că de vreo câțiva ani de zile stau pe dreapta și nu-mi dă nimic, niciun ajutor, nici... ce să vă zic? Nicio găină, niciun pui, nimic, nimic, nimic, nimic.

Doamne Dumnezeule! Dacă aș fi puternic, să fiu bun să muncesc, aș renunța la pensie, aș renunța la tot și aș lucra până la 100 de ani sau 200 de ani. Serios vorbesc! Nu m-aș retrage deloc. Nu, nu, m-aș duce non-stop, numai bani să iasă. Și atunci le-aș crea condiții și la nepoți, i-aș ajuta să nu aibă probleme, le-aș angaja slujnică, aici poți să o angajezi pe bani puțini și... sigur că da. Aia e!

**„DACĂ AR FI SĂ PLECAȚI, UNDE AȚI VREA SĂ PLECAȚI?
În orice țară în care s-ar câștiga bani.”**

V. Studiu de caz Bereasca – Ploiești, județul Prahova

Comunitate

Municipiul Ploiești găzduiește mai multe comunități compacte de romi, cele mai importante fiind Bereasca, Radu de la Afumați și Mimiș. Comunitatea romilor din Bereasca cuprinde la rândul ei mai multe neamuri după cum rezultă din relatările intervievaților: *pletoși, cocăləri, moraci, ursari, plăieși, rudari* distribuiți într-un anume fel în cartier.

De exemplu cartierul e împărțit în două neamuri care monopolizează moracii sau cocalarii cum le mai spunem noi și pletășii. Ei nu stau...nu se întâlnesc, cele două neamuri nu se întâlnesc niciodată pentru că la un moment dat apar probleme și atunci fiecare e cu cartierul lui, pe partea dreaptă sunt pletășii unde au zona lor și circulă își desfășoară diferite activități pe care le au și în partea cealaltă sunt moracii care la fel, unde toate neamurile lor la un moment dat ei sunt rude între ei, se căsătoresc, se încuscesc și acolo stau ei. (reprezentant comunitate)

În cartier sunt aproximativ 700-800 de romi, care locuiesc toți la casele situate într-o fostă zonă industrială a Ploieștiului. Cea mai mare parte a terenului pe care locuiesc românii nu are proprietar, localnicii instalându-se cu acordul tacit al autorităților în urmă cu peste 100 de ani, la începuturile constituirii comunității, neavând nici în prezent acte de proprietate. În prezent sunt 600 de locuințe din zona respectivă care nu au acte, atât locuințe ale romilor cât și ale românilor. Conform expertului pe problemele romilor, comunitatea din Bereasca este o comunitate veche în care se respectă într-o mai mare măsură tradițiile și vechile obiceiuri ale romilor decât în zonele Mimiș sau Radu de la Afumați. De asemenea este o comunitate bine delimitată, fiind rare situațiile de migrări între cele trei zone compacte de romi ale orașului.

CE ANUME SE PĂSTREAZĂ DIN TRADIȚII? Căsătoria este foarte importantă. Portul. Limba. Da, vorbesc numai limba romani... ȘI CĂSĂTORIA ÎN CE SENS? CARE ESTE TRADIȚIA ÎN CEEA CE PRIVEȘTE CĂSĂTORIA? Căsătoria timpurie, încă se mai practică își aranjează, dacă vreți, căsătoriile copiilor încă de mici de când se nasc, se decide încă de când se nasc și până se căsătoresc. (expert pe problemele romilor)

Alături de comunitatea de romi, în cartier trăiesc și români. Cele două comunități, de romi și de ne-romi, după cum sunt denumite de respondenții intervievați, sunt bine delimitate geografic. Cu toate acestea există câteva familii de romi care nu locuiesc în zona compactă ci printre români. În general, referirile la românii din Bereasca sunt atât în termeni de marginalizare cât și de auto-marginalizare, importante sunt însă și mențiunile referitoare la spiritul comunitar care animă cartierul.

În ceea ce privește infrastructura de locuire, reprezentanții comunității menționează că sunt utilități în zonă, deși multe gospodării ale romilor nu sunt racordate la aceste utilități. Principala problemă în rezolvarea acestei situații o constituie lipsa actelor de proprietate.

Bereasca e un cartier foarte dezvoltat. Pentru că v-am zis este asfaltat, au apă, lumină, au gaze, în permanență...Bine are cartierul în general dar nu toate familiile care locuiesc în el. Da cartierul dar e un cartier bine dezvoltat sunt și câteva firme acolo comerțul merge destul de bine e un cartier mare..Dar dacă mergi în Mimiu de exemplu acolo nu mai găsești comunități de romi tradiționale. SUNT DEJA ROMÂNIZAȚI? Să știi că nu mai respectă portul vorbesc limba dar tradițiile și portul nu le mai respectă. (reprezentant comunitate)

Dar îți spun eu că am stat acolo și stau oameni nu știu dacă ai fost în Bereasca sunt case foarte frumos construite sunt oameni care..adică...Parcă s-au separat oarecum comunitatea romă de cea ne-romă dar fiind în Ploiești în oraș și oamenii vor să aibă o locuință la oraș, nu cred că dacă au găsit acolo o oportunitate și acuma știu că există o mare presiune pe primărie pentru a rezolva problemele cumva cu actele , cu acțiunile în constatare nu e..primăria știu că le-a mai și asfaltat zona că era neasfaltată, le-a dus acolo un dispensar, au școală, le-a dus o școală, au grădiniță, au electricitate, canalizare, e la marginea localității..Dar nu e... e foarte aproape ... mie mi se pare foarte aproape de Ploiești, ca distanță, ce-i desparte? (reprezentant comunitate)

Similar celorlalte comunități de romi descrise și copiii romilor din Bereasca fac maxim opt clase, după care fetele dar și băieții abandonează școala: situațiile în care copiii merg și la liceu sunt izolate.

Deși au fost plecări și înainte, cei mai mulți romi din comunitatea Bereasca au migrat în Europa după integrarea României în UE, când fluxul migrator a căpătat o mai mare amploare. Și în cazul acestei comunități vorbim de o migrație temporară, cu plecări pentru perioade scurte de timp (maxim 5 luni) și reveniri, dar și de cazuri în care migrația a devenit una semi-permanentă, cei plecați reușind să își achiziționeze locuințe în țările de destinație.

Destinațiile migranților din Bereasca sunt Spania, Italia, Belgia, Irlanda. Conform respondenților, problemele cele mai mari în țările europene sunt create de comunitățile de romi tradiționale și mai puțin de romii care nu fac parte dintr-o comunitate tradițională. În general, romii pleacă fără un plan stabilit foarte clar, ei adaptându-se în funcție de oportunitățile pe care le identifică în țara respectivă. Rețelele comunitare și de rudenie sunt principalele modalități prin care se ajunge în străinătate. Similar romilor din Petrilaca și cei din zona Bereasca revin de fiecare dată acasă, experții intervievați declarând că legăturile familiale și comunitare sunt prea puternice pentru ca membrii individuali să se desprindă de comunitate și să își caute un rost în țara de destinație.

Pleacă, vin se întorc cu ocazia sărbătorilor vin acasă mai stau mai vin tot așa o chestie o plimbare...Sunt unii care stau un an, doi, trei nu se mai întorc acasă cunosc familii care nu s-au mai întors de 3 ani deja încep să-și cumpere case pe acolo ...MAJORITATEA CUM PROCEDEAZĂ? Sincer 3, 4, 5 luni depinde de ce le tună v-am zis nu au o strategie...În funcție de ce găsește ...de prioritățile pe care le au în țara respectivă și de cum se descurcă acolo...PRACTIC EI PLEACĂ FĂRĂ SĂ ȘTIE CE ÎI AȘTEAPTĂ ACOLO ȘI ÎN FUNCȚIE DE CUM SE PETREC LUCRURILE ACOLO RĂMÂN SAU SE ÎNTORC? Adrenalină..din punctul ăsta de vedere sunt ok...(reprezentant comunitate)

Mai mulți cred că merg la cerșit...Da pleacă la cerșit din cei care știi să cerșească...că neamurile alea sunt tradiționale...Ceilalți care sunt mai puțin tradiționali nu mai pleacă..NU PREA PLEACĂ ÎN STRĂINĂTATE? Păi să știți asta e o problemă generală problema care se creează înafara este de neamurile tradiționale de romi, de acele familii care mai respectă anumite tradiții, cealalte pleacă dacă își găsesc loc de muncă. Da stai puțin că și în Italia sau Spania ei acolo colectează fier și acolo, în afară de cerșit colectează fier păi da eu nu pot s-o numesc asta muncă pentru că nu e muncă cu carte de muncă. Nu e cu carte de muncă dar muncesc...Da colectează peturi, ori fier adică ei au activitățile astea. ȘI BĂRBAȚII ȘI FEMEILE? SAU ÎN GENERAL? Da femeii care nasc foarte mulți copii acolo pentru că au cetățenie sau înainte așa era, copiii au cetățenie franceză, italiană, spaniolă am impresia că primesc și ajutorul ăla de la stat...(expert pe problemele romilor)

Presupun, în România se câștigă destul de prost venitul minim pe economie e de 6 milioane și cu 6 milioane sincer nu știu dacă putem să trăim și cred că asta este motivația, partea financiară. Da și pentru a avea o existență cât mai bună zic eu. (expert pe problemele romilor)

Conform reprezentanților comunității, legăturile romilor cu vecinii români din cartier sunt destul de strânse. În ceea ce privește comportamentul de migrație internațională, diferența principală menționată de respondenți este lipsa de planificare în cazul romilor, respectiv o nevoie mai mare de control în cazul românilor:

Reprezentanții locali consideră că migrația în străinătate are un efect benefic în cazul romilor:

Da, eu zic că da. Pentru că au posibilitatea să vadă și altceva chiar dacă, nu pot să știu sigur ce fac ei acolo, care sunt activitățile lor de zi cu zi, dar se întorc schimbați, se văd schimbări. Da, chiar dacă acolo se comportă în nu știu ce fel, când se întorc în România vin mai cizelați, mai drăguți, mai spălați, mai aranjați, mai parfumați și astă e un lucru plăcut când te duci și-i vezi. (expert pe problemele romilor)

Cazul recomandat de către reprezentanții comunității se abate oarecum de la tiparul migrației comunitare spre Italia sau Spania. Respondenta, Elena, provine dintr-un neam de *lăieș*, fiind căsătorită cu un rudar. Este considerat un caz de succes deoarece a plecat în străinătate pentru un loc de muncă stabil pe care l-a păstrat peste opt ani de zile și deoarece s-a integrat foarte bine în localitatea de destinație. În ceea ce privește traseul de migrație, Elena nu a migrat cu un grup din comunitate sau din afara ei, și nu a apelat la rețele de rudenie; este un traseu individual. Există însă o rețea de suport care a contribuit la integrarea Elenei la destinație – o rețea de ordin religios – Martorii lui Iehova.

Migrația sau descoperirea unei noi familii

Nume respondent: E. M.

Vârsta: 45 ani

Nivel educație: 10 clase

Domiciliul în România: mun. Ploiești, jud. Prahova

Țări în care respondentul a muncit: Germania

Data primei plecări în străinătate: 2003

Perioada de ședere în străinătate: 8 ani, cu perioade de ședere de 4-5 luni în fiecare an

Situația anterioară primei plecări în străinătate

Singura destinație a plecărilor este în Germania, în Ausburg, lângă Munchen, locație în care Elena a plecat în 2003, dar în care a revenit în fiecare an pentru o durată medie de patru luni pentru a munci.

Elena locuiește în cartierul Bereasca dar nu în zona compactă, ci pe o stradă în care vecinii sunt numai români. Înainte de a pleca în străinătate a lucrat în piața agro-alimentară, ca femeie de serviciu, fiind apreciată de către întreaga echipă de muncă. Oportunitatea de a lucra în străinătate a apărut din partea unei cliente care venea la piață:

Deci am lucrat în Ploiești la piață, la piața centrală. După aceea, șeful meu – bine, am fost și premianta pieței, de vrednicie, pentru că am avut o situație mai grea. La noi în Bereasca s-a construit altă piață și șeful de tură mi-a zis: „Eu nu mă duc în Bereasca fără Elena, și stă acolo, o cunoaște toată lumea.” Ne-am mutat acolo. Pot să spun că am muncit trei zile; în trei zile trebuia să fie gata piața, că trebuia să vină domnul primar la deschiderea pieței. Acolo aveam o prietenă la o lăptărie; vindea lapte. Ne aveam foarte bine. Eu fiind femeia de serviciu, făceam pauze cu ea, beam cafea, mâncam împreună și venind o doamnă mereu la piață, că „caut o fată bună, care e cuminte, nu fură, la față cât de cât acceptabilă, să plece în Germania la fata mea”. Românce care era de-a noastră stătea cu tatăl

ei la patronii mei din Germania. Era căsătorită aici. Și zice: „Vino încoace, Elena, să-ți spun ceva. Vrei să pleci în Germania?” – Nu prea sunt decisă”; - „Hai, că uite, e bine...” și am zis „Hai să vedem”. M-a chemat doamna, mi-a făcut o cafea, ei i-a plăcut rău de mine și m-a trimis. Într-o săptămână cred că m-am dus.

Anul plecării coincide cu perioada în care respondentă a avut și unele probleme familiale, acestea influențându-i și decizia de a pleca. Este singurul caz în care decizia de a migra nu are rațiuni pur economice, Elena afirmând că nu ar fi plecat dacă nu existau probleme în relația de cuplu. De asemenea este singurul caz dintre cele cinci studii de caz în care plecarea în străinătate se face pe baza unei oferte, motiv datorită căruia și traseul de migrație este mult mai bine pus la punct decât în situațiile anterioare. Condițiile de locuire sunt conform relatărilor mai bune decât acasă. În Ausburg, Elena lucrează la proprietarii unei spălătorii auto: „lucrez la romi de-ai noștri...sunt de-ai noștri, dar decât că sunt sârbi, iugoslavi, cei care au spălătoria”. Un alt element care individualizează experiența de migrație a Elenei este situația la plecare: ea are un loc de muncă, și după cum menționează „mă descurcam foarte bine și în țară, că eram femeie muncitoare”, este apreciată de șef, singurele probleme fiind cele de ordin familial:

Cam 2003, nu mai rețin minte, că am avut și niște supărări mari, mi-a murit fratele, apoi mama. Am trecut și prin multe, știți? EI ERAU ÎN ROMÂNIA? Da. ȘI AȚI PUTUT SĂ VENIȚI ATUNCI ACASĂ? Deci, când a murit fratele meu, unde lucrez eu sunt Martorii lui Iehova și nu mint și atunci a trebuit să mint, că e mama bolnavă rău și trebuie să ajung și l-am găsit mort. Am trecut și peste asta.

Da, am niște vecini foarte buni. De când a murit mama, vecina mea o țin ca pe mama. Mă ajută foarte mult dacă nu am bani, sau eu dacă vin sunt atentă cu dâșii. Cu soțul am trăit foarte rău la început. Când am plecat prima tură avea pe cineva, de aia am și plecat. Nu plecam din țara mea, că mă descurcam foarte bine. Când am plecat pot să spun că am plecat plângând și am zis: „Doamne, du-mă tu unde vrei”. Și m-a dus bine. Îmi dădeau 600, acuma a sărit la 800.

Luarea deciziei de a pleca în Germania s-a bazat pe un calcul al costurilor și beneficiilor; prin consultare cu întreaga familie.

Da, am stat de vorbă cu soțul, cu copiii, cu socrii mei și au zis că e bine, câștig un ban mai așa. Cam greu i-a venit lui șeful când am plecat, că a zis că mă pierde, dar că o să fie bine de mine. El ținca foarte mult la mine. Și a trebuit să mă duc, că am avut și eu niște cheltuieli, am avut multe pe cap.

Descrierea experienței de migrație

În primul an când a plecat, Elena a petrecut trei luni muncind în spălătoria de mașini a patronilor din Germania, după care a revenit în țară. În următorii trei-patru ani, a plecat în același mod, pe aceeași perioadă de trei luni urmată de reveniri în țară. În ultimii ani perioada de ședere în Germania s-a prelungit la patru-cinci luni pe an. De fiecare dată Elena a muncit în același loc, la spălătoria de mașini, fără contract legal de muncă însă în condiții foarte bune, după cum declară și respondenta, care descrie într-o lumină pozitivă tot ceea ce ține de experiența de migrație: locuire, interacțiune cu patronii – romi sârbi, integrarea în cadrul unei comunități religioase și chiar munca în sine.

Prima tură am fost cam supărată că nu știam ce să fac... Am început; cam într-o săptămână începusem să învăț tot. Eram la o spălătorie de mașini. Acuma sunt numărul unu în Germania la toate. Mi-a plăcut mult când m-am dus, am văzut mașinile, am început să fac tot, tot...CE ÎNSEAMNĂ „TOT”? Deci să polizez cu mașina, să scot zgârieturile, nu mai spun generale. De fapt pe asta mă bazez acolo: mașina generală, de la un cap la altul; și interior și exterior. Deci ce fac îmi place. E greu, dar îmi place. Chiar ieri am făcut una acasă, la mine la poartă.

M-am acomodat foarte bine acolo când am plecat prima dată... Nu am avut niciun contract când am plecat de aici, am lucrat câțiva ani la negru; la negru, că așa se proceda atunci. Ei sunt Martorii lui Iehova, nu-i controla nimeni și am lucrat așa. BUN, ȘI CAZARE VI S-A OFERIT? Deci mi-a plătit drumul dus-întors tot timpul, dacă aveam nevoie de bani și dădeam un telefon mă ajutau; deci au fost oameni nemaipomeniți. Și cazare, mâncare, dormit, foarte bine; în puf pot să spun că dorm. Au fost buni cu mine. Acuma pot să spun că mi-s ca părinții oamenii de acolo, am rămas așa... Eu pe mama nu o mai am, dar ea din Germania e mama mea.

Foarte important în reușita experienței de migrație a fost pentru Elena sprijinul primit din partea patronilor spălătoriei de mașini la care lucra, reușind să dezvolte cu aceștia o relație pe termen lung. Lucrează doar temporar deoarece își dorește să revină periodic la familia de acasă și datorită faptului că munca la spălătoria de mașini nu este una foarte ușoară. Este însă luată în considerare și prelungirea perioade de ședere pe viitor, inclusiv varianta mutării definitive cu familia în Germania. Pe perioada șederii în România, Elena își completează veniturile obținute în Germania prin aceeași activitate, spălarea de mașini, clienții fiind în special cunoștințe; la vechiul loc de muncă avut în piața agro-alimentară s-a angajat în schimb fiul ei. Banii obținuți în străinătate plus ce obține din spălări ocazionale de mașini în țară sunt singurele surse de venit, însă respondent se declară mulțumită de cât câștigă.

Limba... Deci ei sunt sârbi proveniți acolo de 40 de ani și are firma asta de spălătorie. Sunt cazați, copiii tot... Vă dați seama, are 60 de ani patronii mei, acuma o să-mi fie patron băiatul dânsului cel mare, că deja sunt bătrâni. De tura asta de care mă duc acuma o să fie băiatul. Bine, mă simt acolo ca la mine acasă. Nu-mi lipsește nimic. Deci ce-mi trebuie niciodată nu m-a refuzat. Nici eu nu sunt o femeie să fiu apucătoare, și a zis că sunt singura femeie care vin la ei... Uite, acuma când am plecat eu sunt altă tură și nu e mulțumiți și a zis măcar tura asta să mai suporte o lună, până mă odihnesc eu. Eu am venit până în Paști, acuma două zile. Am stat să le termin tot stocul de mașini, că a zis „deja au venităștia începători și-ți dai seama că mă lași cu un picior în groapă și unul afară”. Și a trebuit să rămân, că și ei mă ajută și nu puteam să refuz.

Deși experiența Elenei din străinătate este prezentată într-o imagine idilică, sunt și mențiuni conform cărora munca din Germania este una solicitantă, stresantă. Romii sârbi la care lucrează și unele cunoștințe din zonă sunt cei care i-au acordat cel mai mult sprijin; nici în acest caz nu putem vorbi de vreun sprijin instituțional, formal nici în țara de destinație, nici în România.

SĂ-MI SPUNEȚI ACOLO, TIMP LIBER. CUM REUȘIȚI SĂ-L PETRECEȚI? Cam greu. CAM GREU ÎN SENSUL CĂ NU AVEȚI, SAU...Niciun liber n-am. Bine, este duminica. Îmi dă pauză de somn cam de pe la prânz până seara, cât vreau. Dar în rest, muncă. ÎN REST, ADICĂ DE LUNI PÂNĂ SÂMBĂTĂ? Da. ȘI CAM CÂTE ORE PE ZI LUCRAȚI? Mă scol la patru jumate, până mă îmbrac. La cinci e pornirea; de la șase începem lucrul. Din cauză că trebuie să vin și eu la familie acasă și e non-stop munca la spălătorie, că știți cum e la spălătorie și nu putem să suportăm atâta. E un stres foarte mare pentru mine. Asta e munca acolo. Știți cum e la nemți: să muncești...ȘI NU AȚI LUAT ÎN CALCUL SĂ VĂ DUCEȚI MAI DEGRABĂ FAMILIA ACOLO? Eu stăteam și mă gândeam că am văzut că e altă viață acolo și am vorbit și cu dânsii să-mi facă rost de un apartament să pot să locuiesc acolo cu familia. Am zis să mă duc cu toată familia acolo, să-mi facă rezolvare. Acuma a zis „întâi să aducem băiatul să-l tratăm și pe parcurs poate vă facem și asta, să stați”. Aici e foarte greu pentru noi, mai ales că tratez și copilul operat pe creier.. L-am operat în spital, m-a costat bani, tot dânsii m-au ajutat.

Semnificative sunt eforturile respondentei în a ajuta și alte familii din comunitate să emigreze pentru a munci, încercări care nu au dat însă rezultatele așteptate. Cu toate acestea Elena a devenit un sprijin real pentru mai multe familii de romi cărora a încercat să le găsească un loc de muncă în Germania.

Da, am mai dus o persoană acolo, o fată care mă aveam bine cu sora ei. A stat cu mine pe scară când am avut apartament. Ducând-o acolo, cum să vă spun? Deci când am dus-o acolo... Se făcea mătă blândă aici. Mă

peria, mă... Bărbatul meu a zis: „Elena, tu ai sufletul bun și vrei să ajuți, dar nu e...; după ochi se vede!” – „Las-o Marius, că e amărâtă”. Și am dus-o și acolo a vrut să mă bată. Deci patronii ăia sunt așa: „Fiind Elena veche aici, ea îți arată totul. Trebuie să faci tot ce zice ea”. – „Că ce mă comandă pe mine asta?”. Și urât vorbea; foarte urât vorbea! Și au zis: „Ia uite ce mi-ai adus!”. Tot eu am picat în...A mai ținut-o o lună, după care a trimis-o în țară, că a zis că nu e de ei, că nu e ca mine. Zic: ”Eu mi-am făcut datoria să v-o aduc și pe ea și pe ea și nu vă mai aduc...”. Gata, nu, nu, nu.

Da, am încercat tot timpul să ajut și pe alții să plece, dar lumea de pe aici altfel, acolo vede altfel când ajunge. Se poartă foarte urât. Deci ei dacă le arăt cum trebuie acolo să fie, crede că-mi dau eu aere sau mă dau mare sau; dar nu e așa. Deci le spun toate regulile care trebuie acolo și le se pare că comand. Uite acum a venit o tură, la trei săptămâni până să plec; m-au ascultat foarte mult, au învățat puțin, că se prinde foarte greu și le-am zis așa: „Dacă faceți cu plăcere munca asta, învățați și repede și bine. Dar dacă o faceți în silă vi se pare și greu”. Cam vreo două-trei familii am ajutat până acum... Nu mai m-a lăsat bărbatul, din cauză că i-a văzut cum sunt și a zis că nu se poate așa ceva..Da, tura asta sper să fie reușită.

De asemenea, Elena și-a ajutat propriii fii să lucreze la spălătoria de mașini, astfel încât ultimele plecări le-a făcut împreună cu ei:

Deci băieții mei au fost tot timpul cu mine. Deci luam o tură unul, deci amândoi știu meseria...DE LA ÎNCEPUT? Deci prima tură m-am dus singură și de la a doua tură l-am luat pe cel mare. Și el știe tot să facă.

Valorizarea experienței de migrație și planuri de viitor

Pentru Elena destinația migrației temporare a devenit „o a doua casă”. Veniturile lunare pe care le poate realiza acum în străinătate sunt de aproximativ 3000 lei, bani pe care declară nu ar reuși să îi facă în țară. La acestea se adaugă beneficiile suplimentare legate de cazare, masă, transport. Dincolo de aceste beneficii materiale, experiența migrației a avut efecte benefice și asupra relației de cuplu:

Prima dată mi-a părut rău că am plecat. Nu știam peste cine dau. Au fost buni cu mine de la început, cum m-au văzut. Bine, își dădeau coate că eram grasă, dar le-am zis. Vedeam, mă supăram, că după ce ne-am împrietenit zice: „Noi ne dădeam coate. Cum o să muncești tu? Când te-am văzut noi cum ești, și ai și slăbit...”. Am avut și ambiție. Când ne-am despărțit m-au suit la tren la Intercity și cu trenul am venit atunci cu un părinte, cu un taică părințel. În compartiment mi-a citit Biblia, mi-a luat numărul de telefon, mi-a făcut acatist. I-am povestit de viața mea așa și a zis: „Să te ocrotească Dumnezeu!”.

Posibilitatea de a achiziționa o locuință mai bună în România, posibilitatea de a-și ajuta familia dar și prietenii și cunoștințele sunt câteva beneficii pe care Elena le scoate în evidență. Nu în ultimul rând, experiența din străinătate a însemnat și deprinderea unei meserii noi, care îi aduce venituri suplimentare și în România, dar mai ales a unei meserii care îi face plăcere.

Să știți că dacă nu plecam... Tot, dacă nu plecam, eram o femeie muncitoare... Bine, cu banii, mai puțini. Dar ceva-ceva s-a făcut de când plec. Se cunoaște. E mai... Mi-am făcut casa, mi-am pus tablă. Am avut apartament și l-am vândut și l-am vândut și mi-a părut rău și nu am luat casă așa bună. Mi-am băgat gaze, apă, lumină; era casa bătrânească. Au fost copiii mei luxoși, îmbrăcați, bani... Mi-am mai dat și eu bănci, că am avut. Mai mi-am luat prin casă câte ceva; deci se cunoaște. Am și trimis pachete, am venit și eu cu ei. Deci nu i-am lăsat. Am trimis pachete; am ajutat mult. Și nu numai ai mei; am mai dat și la unul, la altul... ÎMPRUMUT SAU... Și împrumut și definitiv.

Eu la anii de 37 de ani am început să învăț meseria și mi-a plăcut. Bine, că am lucrat și aici la spălătorie și acuma acasă. Mai îmi vine câte o mașină... Dacă tot stau o lună-două acasă; să nu stau degeaba. Deci, au auzit. Am lucrat la spălătorie, am avut un salariu foarte mare, cel mai mare. A vrut să mă facă șefă de echipă, că a văzut ce-mi iese din mâini, dar nu am vrut. Nu am vrut. Asta după ce am plecat. Lucram acolo, veneam acasă, stăteam o săptămână și se duceau banii încolo-încolo, datorii... ce aveam, ce mai făceam – se ducea banii și trebuia să am bani, că eu nu pot să stau fără bani. Soțul meu e calic la bani și nu face la copii ce vreau eu. Și eu mă ocup de copii, să mă duc mai departe, să câștig bani.

Un alt beneficiu constă în posibilitatea de a-și duce și băieții la muncă în străinătate dar și posibilitatea de a-și trata fiul bolnav de epilepsie în Germania:

Dacă experiențele de până acum legate de migrație au însemnat lucruri bune pentru Elena, perspectivele par a fi și mai bune, deoarece pe viitor îi va fi legalizat contractul de muncă. De asemenea cu șanse de reușită sunt și încercările de a dezvolta o afacere pe cont propriu în țară din spălarea de mașini. Perspectivele pozitive legate de locul de muncă par a evolua însă invers proporțional cu problemele familiale de sănătate ale celor doi fii ai respondentei.

*Patronii mi-a zis că dacă tura nu se descurcă, și măcar o lună să poată să mai țină, mă cheamă imediat. Dar ar trebui ca prin iunie să mă duc. Până atunci lucrez aici. Da, am făcut ieri o mașină, mi-a venit un prieten de familie, dar mai bine nu o mai făceam, că foarte murdară a fost; patru ore am stat pe ea, care acolo într-o oră jumate e gata. E doar interior. ASTA PENTRU CĂ AVEȚI MATERIALE MAI BUNE? Da; și de aia și vă dați seama că acolo nu o să vină așa murdară ca aici, la nemți. La noi este ceva de groază. Bine, v-am zis: **mă simt ca în familie acolo. E foarte frumos, se poartă***

toată lumea frumos cu mine... Sunt și opt ani, s-au învățat cu mine. Mă ține ca o familie. Îi ascult foarte mult, dar și ei pe mine mă ajută. Când zic ceva, gata. ȘI ACUMA, CONTRACT AVEȚI ACOLO? Da, acum începe să-mi facă, că a venit cel tânăr și a zis că el nu-l ține ca taică-său și începe să-mi facă contract de muncă...

Elena migrează încă între cele două lumi, cea de acasă cu problemele familiale și cea din Germania care înseamnă la un loc de muncă solicitant dar profitabil și un mediu în care se simte valorizată și apreciată de către cei din jurul ei. În viitor nu vrea să renunțe la nici una, ci mai degrabă a decis să opteze pentru o variantă de mijloc, de a continua munca temporară din străinătate și de a profita de oportunitățile din Germania pentru a-și putea ajuta băieții.

Bine, mă simt acolo ca la mine acasă. Tot ce-mi lipsește, familia toată, dar în rest mă simt foarte bine acolo. Deci când mă duc acolo e o climă care îmi face și bine. Pot să spun că mă simt mai rău aici ca acolo.

Concluzii studii de caz

Poveștile de viață ale celor cinci romi reflectă într-o anumită măsură un pattern migrațional al comunităților din care aceste persoane fac parte. Pe o axă a apropierii-depărtării față de modelul migrației comunitare cele cinci cazuri analizate se poziționează diferit: în cazul lui Doru din Petrilaca experiența de migrație se poate identifica în proporție foarte ridicată cu cea comunitară, conformismul la grup este foarte mare, toți cei care migrează o fac în același mod; Radu (Florești) și Mihai (Fetești) urmează traseul comunitar în ceea ce privește plecarea, dar la un moment dat se desprind de grupul celor plecați și își construiesc propriile trasee în țara de destinație; experiențele de migrație ale Elenei și a lui Ștefan nu reprodus în nici un fel traseul celor mai mulți din comunitate – cei doi nu pleacă cu un grup din comunitate, ci cu locuri de muncă obținute prin relații proprii, extra -comunitare. În toate cele cinci cazuri vorbim însă despre o migrație voluntară care are la bază rațiuni de ordin economic, având ca scop acumularea de resurse într-o perioadă temporară dedicată exclusiv muncii, cu neglijarea în paralel a altor planuri personale (viață socială, familie, confort). Cel care se desprinde oarecum de acest model (Radu) este și singurul dintre respondenți care s-a stabilit semi-permanent în țara de destinație și care s-a integrat în mediul de acolo.

Perioada petrecută în străinătate este descrisă în cele cinci povești de viață ca o perioadă de sacrificiu, de muncă intensă și solicitantă, în cele mai multe cazuri asociată cu locuirea în condiții improprii, cu locuri de muncă fără contract și cel mai adesea fără drept de ședere în țara respectivă.

Dacă decizia de a migra a respondenților este justificată de către aceștia la nivel discursiv prin cauze obiective, care țin de mediul – contextul extern al individului (lipsa oportunităților aducătoare de venit în țară, lipsa locurilor de muncă, sau chiar discriminare la locul de muncă sau angajare), **reușita experienței de migrație** pare a fi justificată de către cei care își expun poveștile de viață mai ales prin factori subiectivi, de personalitate:

...eu aveam altă mentalitate decât restul comunității...pe mine nu m-a ajutat nimeni (Radu)

...patronii au ținut la mine că eram vrednică...nu eram ca restul...(Elena)

...eu am trăit bine și înainte și după, pentru că eu am lucrat în permanență, eu nu am stat pe dreapta, nu am fost unul din cei care să stea...(Ștefan)

Rezumând elementele expuse în cele cinci povești de viață, acestea au relevat câteva din condițiile care au influențat gradul de reușită al experienței de migrație:

- **Situația la plecare**, situația individului din țară: în ce măsură cel care pleacă are resurse proprii, locuință sau loc de muncă; în ce măsură comunitatea din care provine este una săracă sau nu; în ce măsură comunitatea din care pleacă este una omogenă, compactă; în ce măsură gradul de conformitate a

individului la grup este unul ridicat (situație în care „evadarea” din condiția comunității este mai dificilă)

- **Specificul rețelei** prin care a migrat individul: dacă se pleacă în grup sau individual, dacă grupul cu care migrează este exclusiv de romi sau grup mixt din punct de vedere etnic;

- **Situația la destinație din punct de vedere ocupațional:** dacă există un loc de muncă stabilit deja sau se merge fără nici un plan;

- **Situația la destinație** din punct de vedere al suportul relațional și chiar financiar: reușita este condiționată în cazurile expuse de modul în care contextul relațional formal sau informal al individului din țara de destinație a fost favorabil;

- **Modul în care se realizează prima experiență de migrație:** gradul în care prima experiență de contact cu străinătatea a fost una de succes din diverse puncte de vedere;

- **Trăsături de personalitate ale individului:** ambiție, dorință de reușită, spirit competitiv, perseverență;

Elementul comun care pare a asigura reușita experienței de migrație este suportul din localitatea de destinație: fie că este vorba de suportul unei comunități religioase (cazul Elenei), fie că e vorba de suportul rudelor plecate anterior (cazurile lui Radu și Doru) sau de suportul unei comunități de romi din țara de destinație (cazul lui Mihai). În ceea ce privește modul în care este înțeles succesul experienței de migrație, vorbim despre două accepțiuni, atât în ce privește perspectiva celor din comunitate care ne-au recomandat cazurile respective cât și din perspectiva subiecților principali ai analizei. Astfel, perspectivele din care un membru al comunității este perceput ca având succes sunt:

- ✓ fie o bună integrare în țara de destinație (cazul Florești), aceasta însemnând posibilitatea de a-și duce familia în străinătate, un loc de muncă stabil, o eventuală evoluție profesională sau ocupațională, relații sociale cu colegii de muncă și cu superiorii din țara de destinație, legalizarea situației;
- ✓ fie creșterea prestanței în comunitatea din țară (Cornu de Sus, Petrilaca) datorită resurselor acumulate, aceasta însemnând achiziția unei locuințe în comunitatea de acasă;
- ✓ fie ambele perspective (Bereasca, Fetești), în care experiența de migrație a generat schimbări pozitive în ambele medii ale individului;

Indiferent dacă etapa migrărilor temporare s-a încheiat sau nu, nici unul dintre cei cinci respondenți nu exclude plecări ulterioare. Experiența migrației a lăsat urme asupra tuturor celor cinci persoane, inclusiv asupra așteptărilor viitoare, schimbându-le radical viața.

ANEXE

Anexa 1

METODOLOGIE

Studiul folosește datele culese în urma unui sondaj reprezentativ pentru romii din România, comunități compacte și disipate. Eșantionul folosit este probabilistic, multistadial, stratificat, cu stratificare în primul stadiu. Au fost selectate 100 de puncte de eșantionare, comunități de romi stratificate după gradul de dezvoltare. În interiorul comunităților selecția a fost realizată prin metoda „drumului aleator” (în cazul comunităților compacte) sau prin metoda „bulgărelui de zăpadă” în cazul comunităților disipate. În interiorul gospodăriei subiectul a fost ales prin metoda zilei de naștere. Eșantionul realizat a fost validat folosind datele cele mai recente disponibile ale INS.

Au fost realizate și 5 studii de caz cu subiecți de etnie romă, auto-identificați, cu vârstă peste 16 ani, cu experiență de migrație. Studiile de caz au fost realizate pe baza interviurilor în profunzime după un ghid de interviu și urmând o anumită structură furnizată anterior.

Caracteristicile cercetării naționale pe bază de chestionar

Volumul eșantionului: 1.100 persoane cu vârsta 16 ani și peste, de etnie romă, autoidentificați.

Marja de eroare statistică: $\pm 2,7\%$

Chestionarul: multi-tematic, durată 30 - 40 minute

Perioada de culegere a datelor: 28 martie - 7 aprilie 2011

Caracteristicile studiilor de caz

5 studii de caz cu persoane de etnie romă, auto-identificați, cu vârsta peste 16 ani

Perioada de culegere a datelor: 15 aprilie – 28 aprilie 2011

Proiectarea instrumentelor metodologice:

- eșantionare: Metro Media Transilvania, folosind modelul dezvoltat pentru Barometrul Incluziunii Romilor de profesorul Dumitru Sandu
- proiectarea chestionarului: echipele de sociologi ale Fundación Secretariado Gitano din Spania; Fundația Soros din România; Open Society Institute - Sofia din Bulgaria; și Fondazione Casa della Carità Angelo Abriani din Italia.
- proiectarea ghidului pentru realizarea studiilor de caz: Monica Șerban

Culegerea și introducerea datelor:

- Metro Media Transilvania
- Interviurile s-au desfășurat la domiciliul subiecților

Analiza și interpretarea datelor cantitative:

- Ana Maria Preoteasa, Monica Șerban, Daniela Tarnovschi

Realizarea interviurilor, analiza și realizarea studiilor de caz:

- Alina Bîrsan și Raluca Hirian

Anexa 2

CHESTIONAR

cod |_|_|_|_|

Bună dimineața/ziua/seara. Sunt operator de interviu la Metro Media Transilvania și mă numesc... Desfășurăm în momentul de față un studiu cu privire la situația încadrării în muncă, incluziune socială și migrație a romilor din România. Sondajul este parte a unui proiect european mai larg denumit EU-Inclusive care se desfășoară concomitent în 4 țări – Italia, Spania, Bulgaria și România.

Dvs. ați fost selectat aleator ca parte a unui eșantion reprezentativ pentru România. Am dori să ne răspundeți la câteva întrebări. Vă asigurăm că informațiile pe care ni le dați sunt confidențiale și vor fi utilizate doar în scop statistic.

OPERATOR: Completează OBLIGATORIU răspunsurile LA TOATE întrebările de mai jos la finalul interviului.

JUD. Județul: _____ CODJ. Cod județ |_|_|_|

LOC. Numele orașului/comunei: _____ SAT. Numele satului: _____

REZID. Mediul de rezidență 1. Urban 2. Rural

NUMCOM. Numele comunității de romi (dacă are un nume): _____

TIPCOMOBS. Tip de comunitate (observația operatorului de interviu)

1. compactă/segregată
2. dispersată
9. NS

TIPCOM. Tip de comunitate (trece de pe dosar) 1. A. 2. B. 3. C.

DURATA. Durata interviului în minute |_|_|_| min. DAY. Ziua realizării interviului ZZ |_|_| / LL |_|_|

OP: Nume operator: _____ CODOP |_|_|_|_|

H1. Locuința este situată...

1. la țară, într-un sat
2. la țară, în afara satului/orașului
3. în oraș, în centru
4. în oraș, la periferie/în suburbii
5. în oraș, la periferia extremă/suburbii

OPERATOR: FILTRU - respondentul trebuie să se considere ROM și să aibă cel puțin 16 ani împliniți!

A1. Cărei etnii considerați că îi aparțineți?

	român	maghiar	rom/țigian	german	alta. care? _____
1. În primul rând	1	2	3	4	5
2. În al doilea rând	1	2	3	4	5

A2. Vă considerați rom?

1. Da
2. Nu → STOP INTERVIU!

ACTIVITATE - Vă voi adresa acum o serie de întrebări legate de activitatea dumneavoastră actuală!**Q13_a. În ultimii 2 ani ați lucrat:**

1. constant/permanent	2. periodic, pentru perioade lungi de timp	3. sporadic, pentru scurte perioade de timp	4. niciodată	9. NR

Q13. În ultima săptămână, de luni până duminică, ați lucrat măcar pentru O ORĂ pentru salariu sau alte venituri în bani ori în natură, ca salariat sau pe cont propriu fie și ocazional?

1. nu	2. da → SARI la Q21!	9. NR

Q14. În ultima săptămână ați lucrat fără să fiți plătit în vreun fel în cadrul unei companii/întreprinderi sau afaceri care aparține unui membru al familiei și care locuiește cu dvs. (ajutor în familie)?

1. nu	2. da → SARI la Q21!	9. NR

Q15. Cu toate că nu ați lucrat în ultima săptămână, aveți vreun contract/colaborare cu vreun angajator dar nu ați lucrat din anumite motive particulare (vacanță, concediu medical, concediu de maternitate sau îngrijirea copilului)?

1. nu	2. da → SARI la Q21!	9. NR

Q16. În ultimele 4 săptămâni, ați căutat de lucru (chiar și muncă ocazională sau cu jumătate de normă) sau ați făcut demersurile necesare pentru a deveni lucrător pe cont propriu/liber profesionist?

1. da	2. nu, dar mi-aș dori să muncesc → SARI la Q18!	3. nu doresc să muncesc → SARI la Q19!	9. NR

*OPERATOR: Întrebarea Q17 se aplică doar celor care și-au căutat de lucru în ultimele 4 săptămâni (care au răspuns afirmativ la întrebarea Q16)***Q17. În ultimele 4 săptămâni ce metode ați folosit pentru a căuta un loc de muncă? (maxim trei alegeri)**

1. m-am înscris la agenția pentru ocuparea forței de muncă
2. am contactat Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă (AJOFM) pentru că îmi caut un loc de muncă
3. am contactat sau m-am înscris la o firmă privată de plasare a forței de muncă sau un ONG
4. am contactat direct patronii sau diferiți angajatori
5. am făcut apel la prieteni, rude, colegi, syndicate etc.
6. am făcut demersuri pentru a căuta pământ/teren, echipamente, clădiri pentru a începe o activitate pe cont propriu
7. am făcut demersuri pentru a face rost de licență, avize, resurse financiare pentru a începe o activitate pe cont propriu
8. alta. care? _____
9. NS/NR

Q18. Dacă vi s-ar oferi posibilitatea, ați putea începe lucrul în următoarele 2 săptămâni sau mai puțin, inclusiv ca lucrător pe cont propriu?

	1. da
nu aș putea începe lucrul în următoarele două săptămâni sau mai puțin pentru că...	2. ...urmez o formă de învățământ sau perfecționare profesională
	3. ...am responsabilități familiale (inclusiv concediu de maternitate)
	4. ...sufăr de boală sau invaliditate
Care? _____	5. alte motive.
	9. NS/NR

OPERATOR: Întrebarea Q19 se aplică doar celor care nu au căutat un loc de muncă (răspunsuri 2 și 3 la întrebarea Q16)

Q19. Care este principalul motivul pentru care nu ați căutat un loc de muncă? (un singur răspuns)

1. nu am crezut că voi găsi, deși nu am încercat niciodată	(inclusiv examinări, interviuri, etc.)
2. nu am crezut că am să gășesc, deși în trecut am încercat	9. aștept să continui cu activitatea mea de lucrător pe cont propriu
3. nu am crezut că există locuri de muncă disponibile în apropiere	10. sufăr de o boală sau invaliditate
4. nu am crezut că voi găsi locuri de muncă care se potrivesc calificării mele	11. am alte responsabilități familiale sau personale
6. nu știu unde să caut un loc de muncă	12. urmez cursuri școlare sau de formare/perfecționare
7. aștept sezonul ca să încep munca	13. m-am pensionat
8. aștept rezultatele unor inițiative anterioare	14. nu am nevoie să muncesc
	15. Alta. Care? _____
	99. NS/NR

OPERATOR: Verifică dacă subiectul se încadrează într-una din categoriile de la Q20. Dacă nu se încadrează, reverifică setul de întrebări Q13-Q15!

Q20. În care dintre următoarele situații de mai jos v-ați aflat săptămâna trecută? (maxim 3 alegeri)

1. elev sau student
  2. pensionar(ă) (pentru limită de vârstă, pensionare anticipată, pensionare anticipată parțial, invaliditate, de urmaș), beneficiar de ajutor social de tip pensie
  3. casnic(ă)
  4. invaliditate
  5. beneficiar de ajutor social/venit minim garantat sau altă schemă similară
  6. beneficiar al unei pensii alta decât cea de la punctul 2
  7. prestează muncă în folosul comunității sau desfășoară alte activități non-profit (alta decât cea pentru VMG)
  8. somer înregistrat la Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă (AJOFM)
  9. somer neînregistrat la Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă (AJOFM)
  10. alta. Care? _____
99. NS/NR

OPERATOR: Vom continua în funcție de situația celui interviuat. Dacă persoana are un loc de muncă sau a lucrat cel puțin o oră în ultima săptămână în schimbul unei sume de bani sau produse (plata în natură), continuă cu întrebarea Q21. Dacă persoana nu are loc de muncă sau nu a lucrat pentru plata în natură, continuă cu secțiunea IV a chestionarului (întrebarea Q34). Dacă situația nu se încadrează în cele două deja prezentate (persoana este inactivă: pensionar, elev/student sau casnic/ă), SARI la D1_1.

OCUPAȚI

Q21. Care este ocupația dvs. principală? (descrieți pe larg)

_____ 99. NR

Q22. Care este activitatea economică a unității/societății unde lucrați? (descrieți pe larg)

_____ 97. Lucrez pe cont propriu 99.
NR

Q22_a. În care dintre următoarele situații de mai jos v-ați aflat săptămâna trecută? (maxim trei mențiuni)

1. elev sau student
2. pensionar(ă) (pentru limită de vârstă, pensionare anticipată, pensionare anticipată parțial, invaliditate, de urmaș), beneficiar de ajutor social de tip pensie
3. casnic(ă)
4. invaliditate
5. beneficiar de ajutor social/venit minim garantat sau altă schemă similară
6. beneficiar al unei pensii alta decât cea de la punctul 2
7. prestează muncă în folosul comunității sau desfășoară alte activități non-profit (alta decât cea pentru VMG)
8. alta
9. NS/NR

1: |____|

2: |____|

3: |____|

Q23. Care este situația dvs. profesională?

1. patron (cu salariați)	5. salariat în sectorul public
2. lucrător pe cont propriu	6. salariat în sectorul privat
3. membru al unei cooperative neagricole	8. membru al societăți agricole
4. colaborator în activitatea economică a familiei	7. alta. Specificați: _____
	9. NS/NR

Q23_1. Pentru locul de muncă pe care-l ocupați aveți...?(un singur răspuns)

1. Contract de muncă („carte de muncă”) pe perioadă nedeterminată	4. Convenție civilă de colaborare
2. Contract de muncă („carte de muncă”) pe perioadă determinată	5. Contract de prestări servicii (prin firmă, PFA etc.)
3. Contract de muncă cu durată parțială/timp parțial	6. Contract pentru drepturi de autor
	7. Nici un fel de formă de contract (la negru)
	8. Alt tip, care _____
	9. NS/NR

Q24. Care este natura contractului sau relației de de muncă?

Permanent:	1. Permanent și în curs de desfășurare	SARI la Q26!
	2. Permanent și intermitent	
Temporar:	3. Ucenic sau stagiar	CONTINUĂ cu Q25!
	4. Sezonier	
	5. În perioadă de probă	
	6. Înlocuiește total sau parțial un alt lucrător	
	7. Angajat pentru o activitate specifică, prestarea unui serviciu, pentru un proiect	
	8. Fără contract (muncă neformalizată, la negru))	
	9. Altă situație. Care? _____	SARI la Q26!
	99. NS/NR	

OPERATOR: Întrebarea Q25 se aplică doar celor cu contracte temporare (întrebarea Q24, răspunsurile 3-9)

Q25. Care este motivul principal pentru care ați lucrat temporar?

1. pentru că nu am găsit un loc de muncă permanent
2. pentru că nu am vrut un loc de muncă permanent
3. alt motiv _____
4. nu știu de ce
9. NR

Q26. Ce program zilnic de muncă aveți?

	1. program complet (program de 8 ore pe zi)
	2. urmează o formă de învățământ sau perfecționare profesională
	3. suferă de o boală sau o invaliditate
	4. are responsabilități familiale (îngrijirea copiilor, a persoanelor bolnave sau cu handicap)
Program parțial (sub 8 ore/zi) din cauză că...	5. nu a găsit o slujbă cu program complet (8 ore pe zi)
	6. nu vrea să muncească cu program complet (8 ore pe zi)
	7. natura activității pe care o prestează nu e potrivită pentru un program complet (8 ore pe zi)
	8. alt motiv
	9. nu știe motivul
	99.NR

Q27. În mod normal, câte ore pe săptămână lucrați la acest loc de muncă? Numărul de ore |__|__| 99. NS/NR

Q28. Ați dori să lucrați mai multe ore decât în prezent?

1. da, la un alt loc de muncă
  2. da, la un loc de muncă suplimentar celui actual
  3. da, la actualul loc de muncă
  4. da, în oricare din condițiile deja menționate
  5. nu, aş prefera să lucrez mai puține ore cu o reducere proporțională a salariului
  6. nu
9. NS/NR

Q29. În mod obișnuit, câte ore pe săptămână ați dori să lucrați? (dacă cel interviuat este în căutarea unui al doilea loc de muncă, această întrebare se referă la numărul total de ore)

Numărul de ore |__|__|

Q30. În ultimele 6 luni ați urmat vreun curs de formare (orice fel de studii sau forme de instruire)?

1. nu → SARI la D1_1!   2. da   9. NR → SARI la D1_1!

Q31. De ce fel de studii sau instruire ați beneficiat și în ce sector/domeniu de activitate?

A. Curs _____	Sector _____	99. NS/NR
B. Curs _____	Sector _____	99. NS/NR

Q33. Care a fost principalul obiectiv al formării/cursurilor de care ați beneficiat în ultimele 6 luni?

	1. asigurarea instruirii vocaționale (exceptând cea de care a beneficiat în cadrul măsurilor de promovare a locurilor de muncă)
	2. instruire de care a beneficiat în cadrul măsurilor de promovare a locurilor de muncă
	3. ...actualizarea cunoștințelor
	4. ...pregătirea pentru o promovare
Instruire vocațională în curs pentru...	5. ...pregătirea pentru o schimbare a activității sau ocupației
	6. ...pregătirea pentru reîncadrare după o perioadă lungă de absență de la muncă
	7. ...motive personale
	8. ...alt motiv. care? _____
	9. NS/NR

Q32. Cum s-au desfășurat aceste cursuri de obicei?

1. instruire în săli/clase de curs
  2. ca intern/practică într-o companie/firmă
  3. sistem mixt (săli/clase de curs și ca intern/practică într-o companie)
  4. învățare la distanță sau curs prin corespondență-online
  5. pe cont propriu (auto-instruire)
  6. altfel. Cum? _____
9. NS/NR

D2. În prezent, în opinia dvs. comunitatea romă este mai mult, la fel sau mai puțin discriminată decât acum zece ani?

1. mai mult   2. la fel   3. mai puțin   8. nu este discriminată   9. NS/NR

INCLUZIUNE SOCIALĂ

S1_a. În gospodăria dvs. există copii de vârstă școlară (6 - 16 ani) care nu frecventează școala?

1. da   2. nu → SARI la S2!   9. NR → SARI la S2!

S1. Care sunt motivele pentru care copilul/copiii dvs. nu merg la școală? (răspuns multiplu)

1. lipsa de bani	1	2. nu vorbesc bine limba română	1
3. se tem de colegii lor de școală	1	4. profesorii îi tratează rău	1
6. mă tem că se vor confrunta cu violență	1	5. școala este foarte departe, este dificil să ajungă acolo	1
7. altul. Care?	1	9. NS/NR	9

S2. Prietenii dvs. apropiați sunt...?

1. doar din grupul meu etnic
 2. predominant din grupul meu etnic, dar am prieteni și din alte grupuri etnice. Care? 1. _____
 2. _____
 3. grupul etnic (apartenența etnică) al prietenilor mei nu contează pentru mine
 4. nu am prieteni apropiați
 9. NS/NR

S3. Vă rugăm să ne spuneți la care dintre următoarele servicii sociale dvs. sau cineva din familia dvs. ați apelat în ultimele 6 luni?

	Da	Nu	Nu e cazul	NS/NR
1. servicii de sănătate	1	2		9
3. grădiniță cu orar prelungit	1	2	7	9
4. școli	1	2	7	9
5. creșe	1	2	7	9
6. grădinițe cu program normal/scurt	1	2	7	9
8. servicii de îngrijire pentru persoane cu dizabilități	1	2	7	9
9. servicii de îngrijire pentru bătrâni	1	2	7	9
12. servicii de consiliere pentru găsirea unui loc de muncă	1	2	7	9

S4. În general, cum evaluați calitatea următoarelor servicii publice din localitatea dvs.?

	Foarte bune	Bune	Slabe	Foarte slabe	Nu există	NS/NR
1. Serviciile de sănătate (medicale)	5	4	3	2	1	9
2. Sistemul de educație	5	4	3	2	1	9
3. Serviciile de îngrijire a copiilor	5	4	3	2	1	9
4. Serviciile de îngrijire pentru vârstnici	5	4	3	2	1	9
5. Serviciile de îngrijire pentru cei cu dizabilități	5	4	3	2	1	9

LOCUIRE

H2. Locuința dvs. este...?

1. casă   7. apartament într-o clădire cu mai mult de 10 apartamente
 2. cocioabă, cort

3. parte a unei case
4. baracă temporară
5. apartament într-o clădire cu mai puțin de 10 apartamente
6. caravană
8. spațiu desemnat pentru alte scopuri decât cele de locuire (uzine, garaje)
9. locuință într-un cămin studentesc sau muncitoresc
10. sunt fără locuință
11. casă mobilă/rulotă
12. alt tip. Care? _____

H3. În principal, din ce material de construcție este făcută locuința dvs.?

1. panouri
2. beton
3. cărămidă
4. piatră
5. paianță, chirpici
6. lemn
7. BCA
8. altul. Care?
9. NS/NR

H4. Numărul de camere din care este compusă locuința dvs. (fără bucătărie și baie)? |_|_| camere
99. NR**H5. Suprafața totală a locuinței?** |_|_|_| metri pătrați 9999. NS/NR**H6. În locuința dvs, aveți...? (încercuiește codul 1 dacă are; codul 9 e pentru situația în care declară că nu are nimic)**

1. apă curentă	1	9. toaletă cu apă curentă	1	17. frigider	1
2. apă caldă curentă	1	10. baie	1	18. congelator	1
4. gaz (conductă)	1	11. toaletă în curte/afară	1	19. mașină de spălat	1
8. mașină de gătit/aragaz electric sau cu gaz	1	12. centrală de casă/apartament	1	16. cuptor cu microunde	1
3. electricitate	1	13. TV	1	20. mașină de spălat vase	1
5. cablu tv	1	14. video Player, Dvd	1	21. computer	1
6. conexiune internet	1	15. antenă de satelit	1	22. telefon mobil	1
7. autoturism	1		1	99. nimic din toate astea	9

H6_S. Locuința dvs. are acces la canalizare?

1. da, e conectată la sistemul public de canalizare
2. da, are fosă septică
3. nu
9. NS/NR

H7. Locuința în care stați în prezent este...?

1. proprietate personală a unui membru al gospodăriei (fără ipotecă sau împrumut)
2. proprietate ipotecată
3. închiriată de la stat sau primărie
4. închiriată de la o persoană /firmă
5. în folosință, fără chirie
7. locuință improvizată
8. altă situație. care? _____
9. NS/NR

EXPERIENȚĂ DE MIGRAȚIE**După 1989...**

	A. Înainte de <u>1 ianuarie 2002</u>		B. Între <u>1 ianuarie 2002</u> și <u>1 ianuarie 2007</u>		C. După <u>1 ianuarie 2007</u>		Nu	NR
	Da	Nu	Da	Nu	Da	Nu		
M1. ... dvs. ați lucrat în străinătate pentru un timp?	1	2	1	2	1	2	3	9
M2. ... dvs. ați călătorit în străinătate cu alt scop decât acela de a lucra?	1	2	1	2	1	2	3	9
M3. ... altcineva din gospodărie, a lucrat în străinătate pentru un timp ?	1	2	1	2	1	2	3	9
M4. ... altcineva din gospodărie a călătorit în străinătate cu alt scop	1	2	1	2	1	2	3	9

După 1989...	A. Înainte de <u>1 ianuarie 2002</u>	B. Între <u>1 ianuarie 2002</u> și <u>1 ianuarie 2007</u>	C. După <u>1 ianuarie</u> <u>2007</u>		
decât acela de a lucra?					

OPERATOR: întrebările M5 – M8 numai dacă respondentul a lucrat sau călătorit în străinătate pentru alt motiv decât a lucra **după 1 ianuarie 2007** (celele marcate cu gri în tabelul de mai sus)

M5. Pentru ultima plecare în străinătate, vă rugăm menționați anul în care ați plecat din România?

An: |_|_|_|_| 9. NR

M6. Pentru ultima plecare în străinătate, cât timp ați stat în străinătate?

1. Mai puțin de 3 luni 2. mai puțin de 6 luni 3. mai puțin de 12 luni 4. 12 luni sau mai mult 9. NR

M7. Pentru ultima plecare în străinătate, care a fost scopul principal al plecării?

1. Muncă 2. Educație 3. Alt scop. 9. NR
Care? _____

M8. Pentru ultima plecare, unde ați fost? (Dacă respondentul a fost în mai mult de o țară, completați până la 3 țări, începând cu ultima țară în care a fost)

1. Țara1 _____ 2. Țara2 _____ 3. Țara3 _____ 9. NR

INTENȚII DE MIGRAȚIE (TOȚI RESPONDENȚII)

IM1. În următoarele 12 luni, aveți de gând să mergeți într-o țară străină...? (RĂSPUNS MULTIPLU)

1. Da, pentru a lucra 2. Da, pentru a studia 3. Da, în alte scopuri (afaceri, turism etc.) 4. Nu 9. NS/NR
→ SARI la ET3_1!

IM2. Cât de sigur sunteți că veți merge într-o țară străină în următoarele 12 luni?

1. Foarte sigur 2. Sigur 3. Puțin sigur 4. Complet nesigur 9. NS/NR
→ SARI la ET3_1!

IM3. În ce țară intenționați să mergeți? (Ierarhizați preferințele pentru maxim trei țări în care intenționați să mergeți)

1. În primul rând în Țara1 _____ 2. În a doilea rând în Țara2 _____ 3. În al treilea rând în Țara3 _____ 99. NS/NR
- - -

AFILIEREA ETNICĂ

ET4_1. Care este limba dvs. maternă?

1. romani 2. româna 3. maghiară 4. germană 5. alta. 9.
Care? _____ NS/NR

ET4. În afară de limba dvs. maternă ce alte limbi cunoașteți suficient de bine ca să purtați o conversație? (răspuns multiplu)

1. romani 2. româna 3. engleza 4. alta. 5. alta. 9.
Care? _____ Care? _____ NS/NR

ET3. Ce fel de rom sunteți?

1. cărămidar	6. rom romanizat
2. rudar	7. altul. Care? _____
3. vătrar	8. mă consider doar rom/țigan
4. căldărar	9. NR
5. ursar	

ET3_1. Cărei zone geografice ați spune că îi aparțineți...? (maximum un răspuns coloană)

	În primul rând	În al doilea rând	Cel mai puțin
1. Localității sau orașului în care trăiți	1	1	1
2. Regiunii istorice de care aparțineți (Moldova, Muntenia, Ardeal etc.)	2	2	2
3. Țării în care trăiți (România)	3	3	3
4. Europei	4	4	4
5. Lumii, în general	5	5	5
8. Nu știu	8	8	8
9. NR	9	9	9

VENITURI**I1. În luna trecută (martie), care au fost sursele de venit ale gospodăriei dvs.? (răspuns multiplu)**

1. Salariu	1	9. Burse de studiu	1
2. Venituri din munca ocazională (prestată fără acte, de ex. zilieri)	1	10. Venitul din vânzarea produselor agricole proprii	1
3. Profit de pe urma propriei afaceri	1	11. Venituri provenite din chirii sau dobânzi	1
4. Pensie pentru limită de vârstă	1	12. Moștenire	1
5. Pensie alimentară, ajutor maternal, alocații pentru copii și alte beneficii sociale pentru familiile cu mulți copii	1	13. Ajutor financiar din partea unei organizații non-guvernamentale, caritabile sau contribuții umanitare/donații	1
6. Indemnizație pentru persoanele cu handicap	1	14. Bani primiți din străinătate	1
7. Pensie pentru boală/invaliditate	1	15. Bani primiți prin transfer de la rude din țară	1
8. Pensie pentru veterani, de urmaș	1	16. Primirea unui împrumut	1
17. Ajutor de șomaj	1	22. Altă sursă. Care? _____	1
18. Alte beneficii sociale (de ex. ajutor încălzire, burse sociale)	1	97. Fără venit	1
19. Indemnizație pentru creșterea copilului	1	98. NS	8
20. Ajutor social (Venitul minim garantat, legea 416)	1	99. NR	9
21. Venit din activități tradiționale (vânzarea unor bunuri fabricate în gospodărie, ghicit, lăutărie etc.)	1		

I1_1. Dintre acestea, care a fost principala sursă de venit a gospodăriei dvs.? (trece codul din tabel) Sursa |__|__|**I2. Ne puteți spune care a fost venitul net al gospodăriei dvs. în ultima lună? (lei)**

1. 0 - 100 lei	5. 421 - 500 lei	9. 801 - 900 lei	13. peste 1251 lei
2. 101 - 220 lei	6. 501 - 600 lei	10. 901 - 1000 lei	98. NS
3. 221 - 300 lei	7. 601 - 700 lei	11. 1001 - 1100 lei	99. NR
4. 301 - 420 lei	8. 701 - 800 lei	12. 1101 - 1250 lei	

FIȘA GOSPODĂRIEI

Am dori în continuare să aflăm câteva informații despre persoanele din gospodăria dumneavoastră

R1. Din câte persoane este compusă gospodăria dvs.? |__|__| persoane

99. NR

R2. Sunteți capul gospodăriei?

1. Da

2. Nu

Codul persoanei	OPERATOR: Înregistrați toți membrii, inclusiv absenții (plecați în țară sau în străinătate), începând cu SUBIECTUL, CAPUL GOSPODĂRII, soțul/soția, apoi copiii, alte rude și apoi cei care nu sunt rude		Doar membrii gospodăriei care trăiesc în străinătate!		Toți membrii, inclusiv absenții (plecați în țară sau în străinătate)		
	HH1. Relația cu capul gospodăriei	HH2. Prezența în gospodărie	HH3. Țara în care trăiește în prezent	HH4. Genul 1. Masculin 2. Feminin	HH5. Vârsta (în ani împliniți) (dacă este un copil cu vârsta de sub 1 an notați 0)	HH6. Statusul marital	
SUBIECT	_ _ _						
P1	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P2	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P3	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P4	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P5	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P6	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P7	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P8	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P9	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _
P10	_ _ _	_ _ _	_ _ _	1	2	_ _ _ ani	_ _

HH1. Gradul de rudenie cu capul gospodăriei 1 - capul gospodăriei	HH2. Prezența în gospodărie 1 - prezent(ă)	HH6. Status marital 1. necăsătorit(ă)
--	---	--

<p>2 - soț/soție 3 - concubin/concubină 4 - fiu/fică 5 - fiu/fică soțului/soției sau concubinului/concubinei 6 - ginere/noară 7 - tată/mamă 8 - frate/soră 9 - bunici/bunică 10 - nepot/nepoată de fiu/fică 11 - cumnat/cumnată 12 - socru/soacră 13 - nepot/nepoată de frate/soră 14 - altă rudă 15 - persoană neînrudită</p>	<p>2 - temporar absent(ă) (sub 3 luni) în țară 3 - temporar absent(ă) pentru mai puțin de 3 luni în străinătate 4 - temporar absent(ă) pentru 3 - 6 luni în țară 5 - temporar absent(ă) pentru 3 - 6 luni în străinătate la lucru (inclusiv interes de serviciu) 6 - temporar absent(ă) pentru 3 - 6 luni în străinătate la studii 7 - temporar absent(ă) pentru 3 - 6 luni în străinătate pentru alte motive (interes de afaceri, spitalizare etc.) 8 - temporar absent(ă) (sub 6 luni) 9 - absent(ă) de lungă durată (6 luni și peste), dar în țară 10 - absent(ă) pentru 6 - 12 luni, plecat(ă) în străinătate la lucru (inclusiv interes de serviciu) 11 - absent(ă) pentru 6 - 12 luni, plecat(ă) în străinătate la studii 12 - absent(ă) pentru 6 - 12 luni, plecat(ă) în străinătate pentru alt motiv (interes de afaceri, spitalizare etc.) 13 - absent(ă) pentru 1 an și peste, plecat(ă) în străinătate la lucru (inclusiv interes de serviciu) 14 - absent(ă) pentru 1 an și peste, plecat(ă) în străinătate la studii 15 - absent(ă) pentru 1 an și peste, plecat(ă) în străinătate pentru alt motiv (interes de afaceri, spitalizare etc.) 99-NȘ/NR</p>	<p>2. căsătorit(ă) 3. în concubinaj 4. văduv/văduvă 5. divorțat(ă) 6. separat 9. NȘ/NR</p>		
<p>OPERATOR: Înregistrați toți membrii, inclusiv absenții (plecați în țară sau în străinătate), începând cu SUBIECTUL, CAPUL GOSPODĂRIEI, soțul/soția, apoi copiii, alte rude și apoi cei care nu sunt rude</p>				
<p>Codul persoanei</p>	<p>HH7. Nivelul școlii de cel mai înalt grad absolvite</p>	<p>HH8. Afiliere etnică</p>	<p>HH9. Limba maternă</p>	<p>HH10. Religia</p>
<p>SUBIECT</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>
<p>P1</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>
<p>P2</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>
<p>P3</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>
<p>P4</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>
<p>P5</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>	<p>_____</p>

P6	_ _	_ _	_ _	_ _
P7	_ _	_ _	_ _	_ _
P8	_ _	_ _	_ _	_ _
P9	_ _	_ _	_ _	_ _
P10	_ _	_ _	_ _	_ _

<p>HH7. Nivelul școlii de cel mai înalt grad absolvite</p> <p>1 - fără școală absolvită</p> <p>2 - primar (cl.1 - 4)</p> <p>3 - gimnazial</p> <p>4 - treapta I liceală</p> <p>5 - profesional, complementar sau de ucenici</p> <p>6 - liceal</p> <p>7 - postliceal de specialitate sau tehnic de maiștri</p> <p>8 - universitar de scurtă durată (colegii)</p> <p>9 - universitar de lungă durată (inclusiv masterat)</p> <p>10 - doctorat</p> <p>11 - nu trebuie să meargă la școală, nu are încă vârsta școlară (sub 6 ani împliniți)</p> <p>12 - nu merge la școală deși are vârsta de școală</p> <p>99-NS/NR</p>	<p>HH8. Afiliere etnică</p> <p>1. român</p> <p>2. maghiar</p> <p>3. rom/țigian</p> <p>5. german</p> <p>6. alta. care?</p> <p>9. NS/NR</p>	<p>HH9. Limba maternă</p> <p>1. română</p> <p>2. maghiară</p> <p>3. romani</p> <p>4. germană</p> <p>5. alta. care?</p> <p>9. NS/NR</p>	<p>HH10. Religia</p> <p>1. creștin ortodoxă</p> <p>2. romano-catolică</p> <p>3. protestantă (calvină, evanghelică, luterană, reformată)</p> <p>4. greco-catolică</p> <p>5. neoprotestantă (pentecostală, baptistă, adventistă, evanghelistă)</p> <p>6. fără religie</p> <p>7. alta. Care? _____</p> <p>8. religie nedecларată</p> <p>9. ateu</p> <p>98. NS</p> <p>99. NR</p>
---	--	---	---

DURATA. Durata interviului în minute |_|_|_| min.

DAY. Ziua realizării interviului ZZ |_|_| / LL |_|_|

Vă mulțumim!

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

Investește în Oameni!

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin

Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013

Axa prioritară 6: Promovarea Incluziunii Sociale

**Domeniul major de intervenție 6.4: Inițiative transnaționale pentru
o piață inclusivă a muncii**

**Titlul proiectului: EU INCLUSIVE – transfer de date și experiențe
privind integrarea pe piața muncii a romilor între România, Bulgaria, Italia și Spania**

Număr de identificare proiect: POSDRU/98/6.4/S/63841

Situația romilor în România, 2011 - Între incluziune socială și migrație:

Raport de țară – România

Editat de Fundația Soros România

Mai 2012

**Conținutul acestui material nu reprezintă
în mod obligatoriu poziția oficială a
Uniunii Europene sau a Guvernului României.**

ISBN: 978-606-565-044-2

Fondazione
CASA
della
CARITÀ
Angelo Abriani

